

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDAKİ OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN
ÖĞRENCİLERDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**

Hülya TIRPAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDAKİ OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN
ÖĞRENCİLERDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**

Hülya TIRPAN

Danışman: Doç. Dr. Mediha SARI

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Fazilet KARAKUŞ

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAF

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Mediha SARI
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fazilet KARAKUŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAF

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2018

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / /2018

Hülya TIRPAN

ÖZET

ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDAKİ OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLERDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

Hülya TIRPAN

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mediha SARI

Temmuz 2018, 90 sayfa

Bu araştırma, özel eğitim sınıflarında eğitim gören otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan öğrencilerin, sergiledikleri istenmeyen davranışları derinlemesine incelemek amacıyla bütüncül tek durum desenine göre planlanan bir durum (örnek olay) çalışmasıdır. Araştırmanın çalışma grubu, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İzmir ili Konak ilçesine bağlı bir devlet ortaokulunun özel eğitim sınıfında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu tanısı olan 8 öğrenci ile bu öğrencilerin velileri (8 veli) ve özel eğitim öğretmenlerinden (3öğretmen) oluşturmuştur. Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin sınıf içerisindeki istenmeyen davranışlarının incelenmesinde gözlemler yapılmış, bu çocukların gösterdiği davranışların nedenleri ve sonuçları irdelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın verileri; yarı-yapılandırılmış görüşme formları ve öğrenci gözlemleri yapılarak toplanmıştır. Çalışmada gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bunun için öncelikle elde edilen tüm veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve ham veri metinleri elde edilmiştir. Ardından bu metinler üzerinde kodlama çalışması yapılmıştır.

Araştırmada ulaşılan bulgulara göre; OSB olan öğrencilerin sergiledikleri istenmeyen davranışlar, isteklerinde ısrarcı olma, öğretmeni umursamama, dersten kaçma, sürekli bahaneler uydurma, öğretimin akışını engelleme, öğretmeni taklit etme ve saldırgan davranışlar sergileme olarak belirlenmiştir. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre OSB’li öğrencilerin sergiledikleri istenmeyen davranışlar şu şekilde sıralanmıştır; öğretmenin verdiği komutları yerine getirmeme, sırasında oturmama, öğretmeni dinlememe, okuldan kaçma, ödevlerini yapmama, öfke nöbetleri geçirme, ağlama, arkadaşlarına ve öğretmenine şiddet içeren sözler söyleme,

şiddet uygulama, arkadaşları ile alay etme ve yalan söyleme davranışlarıdır. Velilerle yapılan görüşmeler sonucunda OSB'li öğrencilerin göstermiş oldukları istenmeyen davranışlar; anne babayı duymazdan gelme, umursamama, sorumluluklarını yerine getirmeme, ağlama, arkadaşlarına, kardeşlerine ve aileye şiddet içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama, ödevlerini yapmama, isteklerinde ısrarcı olma, yalan söyleme ve arkadaşları ile dalga geçme şeklinde sıralanmıştır.

OSB'li öğrencilerin istenmeyen davranışlarını artıran faktörlere yönelik olarak öğretmen ve velilerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre; öğrencinin özel eğitim uygulamalarından yeteri kadar faydalanamadığı, öğrenciyle alay edilmesi, ergenlik dönemi, aile ortamındaki baskı, okul ortamının fiziksel yetersizliği (spor, müzik vb etkinlikler için uygun ortamların olmaması) ve ailelerin çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenmemeleri, otorite boşluğu, parçalanmış aile yapısı ve anksiyete, isteklerinin yerine getirilmemesi, öğrenciye kötü davranılması ve olumsuz eleştirilmesi nedeniyle öğrencinin yanlış yapmaktan korkması şeklinde sıralanmıştır.

Sonuç olarak öğretmen ve velilerin OSB'li öğrencilerin istenmeyen davranışlarına yönelik olarak kullandıkları stratejiler; öğretmen, aile, okul idaresi, yakın çevredeki kişilerle (yardımcı personel, diğer sınıf öğretmenleri, okul kantini çalışanları, vb.) işbirliği içinde olmak, aile bireylerinden yardım almak, ortam ve materyal değiştirmek, sınıf ve öğrenme ortamında problem davranışa sebep olan değişkenleri kaldırmak, davranışı analiz ederek altında yatan sebebe yönelik yöntem geliştirmek, çocuğa kurallar koymak, davranışı görmezden gelmek, tepki vermeden davranışın sönmesini beklemek, uzmanlardan(psikiyatrist, psikolog vb) yardım almak ve öğrenciyi spor-müzik vb faaliyetlere yönlendirmek şeklinde sıralanmıştır.

Anahtar kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, istenmeyen (problem) davranışlar, özel eğitim sınıfı

ABSTRACT**INVESTIGATION OF UNDESIRABLE BEHAVIORS IN STUDENTS WITH
AUTISM SPECTRUM DISORDER IN SPECIAL EDUCATION CLASSES****Hülya TIRPAN****MA Thesis, Department of Educational Sciences****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mediha SARI****July 2018, 90 pages**

This research is a case study (case study) which is planned according to the holistic one-state pattern in order to examine in depth the undesirable behaviors exhibited by students with autism spectrum disorder (ASD) who are studying in special education classes. The research group of the study included 8 students who were diagnosed with autism spectrum disorder in a special education class of a state secondary school affiliated to the Konak district of Izmir province in 2016-2017 Academic Year and 8 parents, and 3 special education teachers of these students. In this study, observations were made on the undesirable behaviors of the students with autism spectrum disorder in the classroom and the reasons and results of these children 's behaviors were examined.

The data of the study was collected through semi-structured interview forms and student observations. Content analysis was used in the analysis of the data obtained from observations and interviews in the study. First of all, all the obtained data are transferred to the computer environment and raw data texts are obtained. Then, coding works on these texts.

According to findings, the undesirable behaviors exhibited by the ASD students were determined to be insistent on their desires, do not care about the teacher, avoid studying to the course, constantly make up the rules, obstructind the flow of instruction, imitate the teacher and exhibit aggressive behaviors. According to the results obtained from teacher interviews, the undesirable behaviors exhibited by ASD students are listed as follows; do not sit during the class, do not listen to the teacher, do not do homework, have anger attacks, cry, say violent words to friends and teachers, make violence, mock their friends and lying.

As a result of the interviews with the parents, the undesirable behaviors of the ASD students were shown; parental intrusion, indifference, failure to fulfill their responsibilities, crying, say violent words to friends, siblings and families, physical violence, not doing homework, insist on one's wishes, lying and making fun of their friends.

According to findings obtained from interviews with teachers and parents about the factors that increase the undesirable behaviors of the ASD students are those the student is not able to benefit from special education applications as much as he / she is, mocking with the student, pressure in the family environment, physical inadequacy of the school environment (lack of suitable environments for sports, music, etc.) families are not as interested in children as their competence, the void of authority, the fragmented family structure and anxiety, the lack of fulfillment of their requests, the mismanagement of students, and the fear of the student making mistakes because of the negative criticism.

As a result, the strategies teachers and parents use for the undesirable behaviors of ASD students; teachers, family, school administration, people in the immediate vicinity (assistant staff, other classroom teachers, schoolchildren, etc.), to get help from family members, to change environment and materials, to remove variables that cause problem behavior in the classroom and learning environment, to analyze the behavior and develop a method for the underlying cause, putting rules on the child, coming from ignoring the behavior, come from ignoring the behavior, get help from experts (psychiatrist, psychologist etc.) and to direct students to activities such as sports-music.

Keywords: Autism spectrum disorder, undesirable (problem) behaviors, special education class

ÖN SÖZ

Özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların incelenmesine yönelik olan araştırmamda emeği geçen birçok insan bulunmaktadır.

Öncelikle onunla ilgili çok cümle kurabileceğim ve kurduğum her cümlede bunu da yazsaydım diyebileceğim, benim için, eğitim için önemi büyük, candan, arkadaş, dost insan değerli hocam, sevgili danışmanım Doç. Dr. Mediha SARI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çünkü ne zaman “tamam ben bu tezi bitiremeyeceğim” desem, “Hülya sen başarısın, azimlisin” diyerek beni güdelemiş, tezimi yazmamda büyük emekleri geçmiştir. Jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Fazilet KARAKUŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAF'a tezime getirmiş oldukları değerli yorum ve katkılarından dolayı çok teşekkürler.

Değerli ailem, rahmetli babacığım, biricik anneciğim ve kardeşlerime de bana verdikleri destekten ötürü teşekkürler. Burada en büyük teşekkürü rahmetle andığım babama etmek istiyorum. Çünkü her şeyden evvel kız çocukları okumalı başkasına muhtaç olmamalı sözleri hep kulağımda çınlamıştır. Çocuklarının okumasına büyük emek harcamıştır. Keşke mezuniyetimi görebilseydi. Tez sunumumda beni yalnız bırakmayan baba yarısı amcam Cuma TIRPAN'a ve öğrencim Hilal KEÇE'ye, ayrıca arkadaşlarımdan sevgili Fatma ALACA, Fatma ÖZDEN, Bekir TÜMER, Döndü TÜMER'e ve burada isimlerini sıralayamadıklarıma, çalışmam esnasında bana yardımlarını esirgemeyen velilerim; Şükran ÇİĞDEM, Sevinç ELÇİ ve Dilara DÖLEK'e çok teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmamı rahmetli babacığım Durdu Mehmet TIRPAN'a ithaf ediyorum. Sonsuz sevgi, saygı ve rahmetle...

Hülya TIRPAN

Adana / 2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sayıtlar.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar.....	5
1.7. Kısaltmalar.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar	7
2.1.1.Özel Eğitim.....	7
2.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB).....	11
2.1.3. OSB Tanılı Çocukların Eğitimi	16
2.1.4. Öğrencilerin İstenmeyen (Problem) Davranışları.....	19
2.1.5. OSB Tanılı Öğrencilerde İstenmeyen (Problem) Davranışlar.....	21
2.2. İlgili Araştırmalar	23
2.2.1. OSB Tanılı Bireylerde Davranış Problemleri ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	23
2.2.2. OSB Tanılı Bireylerde Davranış Problemleri ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	26

2.2.3. İlgili Araştırmaların Değerlendirilmesi	28
--	----

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	30
3.2. Çalışma Grubu	31
3.3. Veri Toplama Araçları	34
3.3.1. Gözlem.....	34
3.3.2. Görüşme Formu	37
3.4. Verilerin analizi	37

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına İlişkin Bulgular	38
4.2. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına İlişkin Bulgular	59
4.2.1. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışları	60
4.3. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler.....	62
4.3.1. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını artıran Faktörler	63
4.3.2 Veli Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını artıran Faktörler	64
4.4. Öğretmen ve Velilerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarıyla Baş Etme Stratejilerine Yönelik Bulgular	65
4.5. Öğretmen ve Velilerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına Yönelik Önerileri	67

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	73
6.2. Öneriler	74
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	74
6.2.2. İlerde Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	75
KAYNAKÇA	76
EKLER	83
ÖZGEÇMİŞ	90

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Öğrenci Gözlem Takvimi	35
Tablo 2. Gözlem Sürecinde Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışlar	38
Tablo 3. Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışları.....	60
Tablo 4. Veli Görüşlerine Göre Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışları.....	61
Tablo 5. Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler.....	63
Tablo 6. Veli Görüşlerine Göre Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler.....	64

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Aileler İçin Görüşme Formu	83
Ek 2. Özel Eğitim Öğretmenleri İçin Görüşme Formu	85
Ek 3. Taahhütname Tutanağı.....	87
Ek 4. Valilik Araştırma İzin Belgesi	88
Ek 5. Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Belgesi	89

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem

Toplumun kendisi için meydana getirdiği her şey, onu oluşturan bütün bireylere okul aracılığıyla kazandırılır. Toplum, en güzel fikirlerinin, kendi geleceği için işte bu sayede gerçekleşeceğine inanır. Bireyselliği savunan anlayışla toplumsallığı savunan anlayış burada birleşir. Eğitim süreçlerinde bir taraftan toplumun beklentileri dikkate alınırken bir taraftan da öğrencilerin bireysel ilgi ve gereksinimleri doyurulmaya çalışılır. Bununla birlikte öğrenciler eğitimin öznesi konumundadır ve ilgi ve ihtiyaçları kadar sınıf içi davranışları da sürekli göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitimin temelini oluşturan öğrencilerin davranışlarını önemsememek, hazırlanan eğitim programlarının uygulanmasını sekteye uğratacaktır. Öğretim sürecinde oluşan istenmeyen davranışlar, öğrenme sürecini de olumsuz yönde etkileyecektir. Öğrencinin sınıf içinde kendisinin veya arkadaşlarının etkili öğrenmesini aksatan davranışlar, eğitimde verimliliği büyük ölçüde düşürdüklerinden, bu davranışlar gözden kaçırılmamalı ve ciddiye alınmalıdır.

Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlar, eğitim alanyazınında üzerinde önemle durulan konulardan biridir (Ekici ve Ekici, 2014; Erdem, 2016; Gökyer ve Doğan, 2016; Özer, Bozkurt ve Tuncay, 2014; Sadık, 2000, 2006; Zontul ve Mert, 2015). Öğrencilerin öğretme-öğrenme süreçlerinde gösterdikleri istenmeyen davranışlar, öğrencinin kendisi için olduğu kadar sınıftaki diğer öğrenciler açısından da önemli sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlar normal eğitim alan çocuklar için bile birçok eğitsel problemi beraberinde getirmekteyken özel gereksinimi olan çocuklarda da doğal olarak bu problemler iyice artış gösterebilmektedir. Özel gereksinimi olan çocuklar arasında otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocuklar, istenmeyen davranışları en sık gösteren gruplardan biri olarak ele alınabilir. Bu çocukların eğitiminde, çoğu zaman aile, okul ve/ya sosyal yaşamda karşı karşıya kaldıkları zorluklara bir tepki olarak ortaya koyduğu bu davranışlar üzerinde dikkatle durulmalıdır. Çünkü bu çocuklar zaten başka birçok açıdan dezavantajlı konumdadırlar

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2006) özel eğitime gereksinim duyan birey; “çeşitli nedenlerle, bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmaktadır. Normlardan farklılık bir dereceden sonra

yetersizlik durumlarına neden olabilir. Yetersizlik, bir şeyi yapmada yeterli olmamayı, belirli bir şekilde davranmada sınırlı kapasiteyi tanımlamaktadır. Daha kısa bir deyişle yetersizlik, bireyin kendisinden beklenen işlevleri yerine getirememesi durumudur. Birey, yetersizliğine bağlı olarak çoğu kimsenin duyduğu gibi duymayabilir, gördüğü gibi görmeyebilir, öğrendiği gibi öğrenmeyebilir. Böyle bir anlayışla otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilere bakıldığında, bu çocukların kendine özgü özellikleri doğrultusunda incelenmesi, bu inceleme sonuçlarına göre uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde anahtar niteliğindedir. Bu bağlamda Otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocukların sergilediği istenmeyen davranışların da yakından gözlenmesi, bunların nedenlerinin araştırılması ve uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesi, sağlıklı bir eğitim alabilmeleri bakımından son derece önemli görünmektedir.

Bu çalışmada, özel gereksinimli bireyler arasında yer alan otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların sınıf içinde gösterdikleri istenmeyen davranışlar konu edinilmiştir. Normal sınıflarda da sıklıkla yaşanan problem davranışlar, özel eğitim sınıflarında da doğal olarak daha fazla yaşanabilir. Beklenen davranışları yerine getirememek, diğer insanların (okul arkadaşları, akranları, oturdukları çevredeki komşu vb) yaklaşımları, bu çocukların kendilerini daha da farklı, ötekileştirilmiş görmelerine neden olabilir. Diğer öğrenci gruplarında olduğu gibi kendini yalnız, ötelenmiş hissetmek, öğretim sürecinde olumsuz davranışlar sergilemelerine yol açabilir. Bu tür davranışlar otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin kendilerine sunulan eğitimden yararlanma düzeylerini iyice aşağı çekebilir.

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan öğrencilerin davranışlarına yönelik, eğitim bilimleri alanında pek çok araştırmaya rastlansa da (İnce, 2017; Güleç-Aslan, Cihan ve Altın, 2014; Ökcün-Akçamuş, 2015; Özer ve Özdemir, 2015), OSB olan öğrencilerin sınıfta gösterdikleri problem davranışlara odaklanan çalışmalara rastlanamamıştır. Oysa öğrenme sürecini olumsuz etkileyen bu davranışların belirlenmesi, nedenlerinin araştırılması ve gereken tedbirlerin alınmasına ciddi bir gereksinim vardır. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi **“Bir ortaokulun özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okulda ve evde gösterdikleri istenmeyen davranışlar ile öğretmen ve ailelerin bu davranışlarla ilgili görüşleri, baş etme stratejileri ve önerileri nelerdir?”** şeklinde ifade edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okulda ve evde gösterdikleri istenmeyen davranışlar ile öğretmen ve ailelerin bu davranışlarla ilgili görüşlerini, baş etme stratejilerini ve önerilerini incelemektir. Bu ana amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaöğretim okullarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin gösterdiği istenmeyen davranışlar nelerdir?
2. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışları konusunda öğretmen görüşleri nelerdir?
3. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışları konusunda aile görüşleri nelerdir?
4. Öğretmen ve aile görüşlerine göre otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin gösterdiği istenmeyen davranışların nedenleri nelerdir?
5. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışları karşısında öğretmen ve ailelerin baş etme stratejileri nelerdir?
6. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışlarının ortadan kaldırılmasına yönelik olarak öğretmen ve ailelerin önerileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Öğrencilerin istenmeyen davranışları, onların akademik, sosyal ve psikolojik gelişimlerine zarar verme potansiyeli olan davranışlardır. Sınıfta öğretme-öğrenme süreci devam ederken, derse katılmak yerine istenmeyen davranışlar sergilemekle meşgul olan bir öğrenci, kendisinin olduğu kadar, çoğu zaman sınıf arkadaşlarının da öğrenme şanslarını düşürmektedir. Hatta öğretmenin motivasyonunu da olumsuz etkileyerek, öğretimin etkililiğinin düşmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle bir öğrenciden çıkıp sınıfın genelini etkileme gücü olan bu davranışlar üzerinde durmak son derece önemlidir.

Normal sınıflardaki çocuklar kadar özel eğitim sınıflarında öğrenim gören çocuklar açısından da istenmeyen öğrenci davranışlarının incelenmesi önemlidir. Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların sınıf ve aile ortamında istenmeyen davranışlar incelenmiştir. Bu öğrencilerin de istenmeyen davranışlarının incelenmesi eğitim-öğretim sürecinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü eğitimde

eşitlik kavramından yola çıkıldığında, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin de normal gelişim gösteren öğrenciler gibi eğitim hakkı olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Bu nedenle bu öğrencilerin eğitimlerini sekteye uğratabilecek her şeyin, normal gelişim gösteren öğrencilerde olduğu kadar önem ve titizlikle ele alınması ve öğrenmeyi engelleyen durumların ortadan kaldırılmasına çalışılması gerekmektedir. Bu bağlamda otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin de normal öğrenciler gibi istenmeyen davranışlar gösterebileceği, bu davranışların öğrenme-öğretme sürecini olumsuz yönde etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Bunun gerçekleştirilmesi hem özel gereksinimli bu çocukların daha iyi eğitim olanaklarına kavuşturulması hem de eğitimde fırsat eşitliğine katkıda bulunulması bakımından önemlidir.

Bu araştırmada; öğrenme- öğretme sürecinde otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin göstermiş oldukları istenmeyen davranışların neler olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve öğrenme – öğretme sürecini nasıl etkilediği incelenmiş; öğretmen ve ailelerin bu davranışlara yönelik baş etme stratejileri ile önerileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların, hem uygulayıcılara hem de gelecekteki araştırmalara ışık tutması bakımından yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın önemini artıran bir diğer unsur da özgünlüğüdür. Öğrencilerin istenmeyen davranışları üzerinde yapılmış çalışmalar (Elitok-Kesici ve Yengin-Sarpkaya, 2013; Erdem, 2016; Gökyer ve Doğan, 2016; Sadık, 2000, 2006; Tanhan ve Şentürk, 2011; Şentürk, 2010) ve otizmlili çocuklar üzerinde yapılmış çalışmalar (İnce, 2017; Güleç-Aslan, Cihan ve Altın, 2014; Ökcün-Akçamuş, 2015; Özer ve Özdemir, 2015) bulunmakla birlikte, istenmeyen davranışları otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocuklar üzerinde inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın özel eğitim alanına ve özellikle otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların istenmeyen davranışlarının daha yakından tanınmasına ve uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesine katkı getirmesi beklenmektedir.

1.4. Sayıtlar

1. Öğretmen ve aileler görüşme sorularını içtenlikle yanıtlamışlardır.
2. Öğretmen ve öğrenciler gözlemler sırasında doğal davranmışlardır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma 2016–2017 Eğitim-Öğretim yılında, İzmir ili Konak ilçesindeki bir ortaokuldaki özel eğitim sınıfının öğretmeni, öğrenci aileleri ve öğrencilerinden toplanan verilerle sınırlıdır.
2. Öğrencilerin sınıfta ve evde gösterdikleri istenmeyen davranışlar hakkında ulaşılan bilgiler, kullanılan veri toplama araçlarındaki sorularla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Otizm: Yaşamın ilk yıllarında başlayan sosyal ilişki, iletişim ve bilişsel gelişimde de gecikme ya da sapma ile kendini gösteren, yineleyici-sınırlı davranış ve ilgilerin olduğu nöropsikiyatrik bir bozukluktur (Pehlivantürk, 2004).

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB):Düşünme, hissetme, dil ve başkalarıyla ilişki kurmada problemlere neden olabilen karmaşık bir gelişimsel bozukluktur. Beynin işleyişini etkileyen bu nörolojik bozukluğun etkileri ve semptomların şiddeti her bir kişide farklıdır (APA, 2018).

İstenmeyen (problem) Davranışlar: Öğretmenin öğretimini, öğrencinin kendisinin ve diğerlerinin öğrenmesini engelleyen, öğrenme ortamını doğrudan ya da dolaylı olarak rahatsız edici olan, karışıklık yaratan davranışlardır; okulda eğitsel çabaları engelleyen her tür davranış istenmeyen davranıştır (Ercan, 2010, 187). Bu çalışmada “istenmeyen davranış” kavramı OSB tanısı almış olan öğrencilerde ele alınmıştır. OSB’li bireylerde sıklıkla görülen nedensiz ağlama, öfke nöbetleri, saldırgan davranışlar, sürekli ayakta dolaşma, isteklerinde ısrarcı olma gibi davranışlar, genellikle otizm spektrum bozukluğuna bağlı olarak meydana gelen rahatsız edici davranışlardır ancak bu grubun tipik birer özelliği oldukları için bunları doğrudan istenmeyen davranış grubunda ele almak uygun görülmemiştir. Bunun yerine bu davranışların başlama zamanı, süresi, sıklığı ve şiddeti dikkate alınarak OSB’li olmanın ötesinde sergilenen sorunlu davranışlar, istenmeyen davranış olarak ele alınmıştır. Buna göre davranışın sınıf içinde uzun süre devam etmesi, diğer öğrencilere, öğretmene ve sınıf içindeki araç gereç vb zarar vermesi, öğrenme ve öğretme sürecini olumsuz yönde etkileyerek dersin akışını bozması ve öğrencinin bu davranışlarının sıklığını ve şiddetini giderek artırması, bu davranışların istenmeyen davranış olarak kabul edilmesinde dikkate alınan göstergeler olmuştur.

1.7. Kısaltmalar

OSB: Otizm spektrum bozukluğu

OÇEM: Otistik Çocuk Eğitim Merkezi

TODEV: Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı

BEP: Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öncelikle özel eğitim ve otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocuklarla ilgili bilgiler verilmiş, ardından istenmeyen öğrenci davranışlarıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ardından konuyla ilgili önemli araştırmalar özetlenerek değerlendirilmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde önce özel eğitimle ilgili genel açıklamalar yer verilmiş daha sonra otizm spektrum bozukluğu hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından da istenmeyen (problem) öğrenci davranışları ile ilgili açıklamalar yer verilmiştir.

2.1.1.Özel Eğitim

Gelişmişlik, bireysel farklılıkların kabulüyle ölçülmelidir. Kişiler ayırıcı özellikleri ile birbirinden farklılaştığı gibi kişilerdeki ayırıcı özellikler de farklı düzeylerde olabilir. Örneğin, bir kişi çizimde çok başarılı, anlatımı orta düzeyde ve spor etkinliklerinde başarısız olabilir. Kişi çizim, yazılı anlatım ve spor özellikleri ile diğerlerine benzerken, başka özellikleri ile onlardan ayrılır. Kişilerin devinimsel, dilsel, bilişsel, duygusal özellikleri birbirinden farklı olur. Belirtilen bu özellikler, herkeste aynı şekilde gelişmez ve diğer kişilerden farklılaşır. İnsanda bulunan değişmez özelliklerin ve bu özelliklerin değişik düzeylerde bulunabileceğinin belirlenmesiyle, sistemli olarak bireyler arası farklılıklardan söz etmek olası olmuştur (Özyürek, 2005).

Bireylerarası farkların özellikle önemsenmesi gereken yerlerden biri de eğitim kurumlarıdır. Kanun ve yönetmeliklerde fırsat eşitliği, bireysel farklılıkları dikkate alma, bütün öğrencileri kapsama gibi ilkelerden söz edilmekle beraber öğretmenler, genellikle ortalama öğrenci düzeyine göre derslerini işlemektedirler. Bu uygulama, muhtemelen sınıftaki en büyük grubu oluşturan “orta düzeydeki” öğrenciler için avantaj yaratmakta iken, belirgin bir şekilde sınıfın ilerisinde veya gerisinde olan öğrenciler için sınıfta verilen eğitimi büyük ölçüde anlamsızlaştırmaktadır. Sınıfın ilerisindeki çocuğa işlenen ders çok basit geldiğinden sıkılmaktadır. Sınıfın gerisinde olan öğrenci için durum daha zordur. Bu öğrenciler, kendi seviyelerinden yukarıda olan bu derslerde ne kadar

çalabalar da arkadaşlarının ulaştığı noktaya ulaşmamakta ve genellikle olumsuz benlik algıları geliştirmektedirler. Kırcaali-İftar'ın (1998) da belirttiği gibi, bireysel farklar belli sınırlar içinde olduğunda, öğrenciler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak, farklılıkların daha büyük boyutlu olduğu çocuklarda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri gerekli olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre özel eğitim, “özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade etmektedir. Bu yönetmelikte özel eğitime ihtiyacı olan birey ise çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey olarak açıklanmıştır (MEB, 2006). Özel eğitimin normal eğitim öğretim düzeni içindeki basamaklardan herhangi birinde eğitilmesi uygun görülmeyen engelli çocuk ya da gençlerin özel ihtiyaçları dikkate alınarak yapıldığını belirten Orhan ve Genç (2015), bu bireylerin normal gelişim özelliği gösteren bireylerle eşit eğitim ve yaşam fırsatlarından yararlanmaları için gereken yasal, idari ve eğitsel düzenlemelere olan gereksinimin altını çizmiştir.

Türkiye’de özel eğitim hizmetlerinin örgün eğitim sistemi içinde yer almasına yönelik ilk bilinçli ve sistemli eğitim hareketi 1889 yılında İstanbul’da işitme engelli çocuklar için bir okulun açılması ile başlamış, daha sonra bu okula görme engellilerle ilgili bir bölüm eklenmiş, ancak bu okullar 30 yıl eğitim verdikten sonra kapatılmıştır (Akçamete, 1998). Daha sonra 1921 yılında İzmir’de sağır ve kör bireylere yönelik açılan okul 1950’de Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Akçamete’nin belirttiğine göre bu hareket, özel eğitim konusunun sadece bir sağlık konusu ve sorunu olmadığını farkına varıldığının ve eğitim boyutu ağır basan bir konu olduğunun anlaşılması olduğunun bir göstergesidir (s.198). 1980 yılına kadar İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü tarafından yürütülen özel eğitim hizmetleri, 1980 yılında kurulan Özel Eğitim Genel Müdürlüğüne devredilmiş, bu müdürlük 1983 yılında Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı’na dönüştürülmüştür (Akçamete, 1998).

Özel gereksinimli çocukların eğitimine yönelik olarak 1983 yılında çıkarılıp 15.10.1983 tarih ve 181912 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2916 numaralı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, Türkiye’de özel eğitim alanında yapılan birçok düzenlemeye temel oluşturmaktadır. Kanunun başlangıcındaki amaç ifadesi “özel eğitime muhtaç

çocukların, Türk Millî Eğitim sistemini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda eğitilmeleri, iş ve meslek sahibi yapılmaları, çevre ve topluma uyum sağlamalarıyla ilgili esasları düzenlemektir.” şeklinde ifade edilmiş ve bu kanunun Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim kurumları ile özel eğitime muhtaç çocukları kapsadığı belirtilmiştir. Kanunun dördüncü maddesinde Türk Millî Eğitimini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda, özel eğitimin temel ilkeleri düzenlenmiştir. Bu kanun doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığında 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmî gazetede çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde ise özel eğitimin amaçları, bu eğitime ihtiyaç duyan bireylerin;

- a. Toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini,
- b. Toplum içinde bağımsız yaşamaları ve kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmelerine yönelik temel yaşam becerilerini geliştirmelerini,
- c. Uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç-gereç kullanarak; eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmalarını, sağlamak şeklinde belirtilmiştir (MEB, 2006).

Bu yönetmelikte özel eğitimin ilkeleri ise şu şekilde belirtilmiştir:

Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda; özel eğitimin temel ilkeleri şunlardır;

- a. Özel eğitime ihtiyacı olan tüm bireyler; eğitim ihtiyaçları, ilgi, yetenek ve yeterlilikleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- b. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimine erken yaşta başlanır.
- c. Özel eğitim hizmetleri, özel eğitime ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.
- d. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, eğitim performansları dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde ve değerlendirmede uyarlamalar yapılarak, akranları ile birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.

- e. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için, rehabilitasyon hizmetlerini sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.
- f. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin bireysel yeterlilikleri ve tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri dikkate alınarak, bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilir ve eğitim programları bireyselleştirilerek uygulanır.
- g. Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif olarak katılımları ve eğitimleri sağlanır.
- h. Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitime ihtiyacı olan bireylere yönelik etkinlik gösteren sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılır.
- i. Özel eğitim hizmetleri, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır (MEB, 2006).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özel eğitim alanının hızla gelişmekte olduğunu ve özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştığını ifade eden Güner-Yıldız, Melekoğlu ve Tunç-Paftalı (2016), 1992 yılında MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün kurulduğunu, çağdaş özel eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla özel eğitimle ilgili yasanın 1997 yılında güncellendiğini, halen yürürlükte olan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile özel gereksinimi olan çocukların eğitimi ile ilgili düzenlemeler yapıldığını belirtmektedir.

Bu yasal düzenlemelerin yanı sıra özel eğitim veren kurumların sayı ve çeşitliliğinin (görme, işitme, ortopedik, zihinsel vb. engelliler ile üstün yetenekliler alanlarına ve bu alanların alt alanlarına kadar), eğitimden yararlanan öğrenci sayılarının, özel eğitime yönelik öğretmen yetiştirme çabalarının ve özel eğitim kapsamındaki tüm alanlara yönelik bilimsel çalışmaların da giderek arttığının belirtildiği, alan yazın taramalarında vurgulandığı görülen bir noktadır (Altinkurt, 2008; Coşkun, Dündar & Parlak, 2014; Güner-Yıldız, Melekoğlu ve Tunç-Paftalı, 2016; Orhan ve Genç, 2015; Sazak-Pınar, 2006; Vural & Yücesoy, 2003).

MEB (2011) engel gruplarını şu şekilde sınıflamıştır.

1. Görme engelliler
2. İşitme engelliler,
3. Ortopedik ve süreğen hastalıklı engelliler
4. Zihinsel engelliler
5. Dil ve konuşma güçlüğü olanlar
6. Öğrenme güçlüğü olanlar
7. Üstün zekâlı ve özel yetenekliler
8. Duygusal ve davranış bozukluğu gösteren bireyler

Bu araştırmanın öznesi olan otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocuklar, bu gruplar arasında sayılan “duygusal ve davranış bozukluğu gösteren bireyler” kategorisinde ele alınmaktadır. Aşağıda otizm ve otizm spektrum bozukluğu konusunda daha ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

2.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)

Otizm terimi, ilk olarak 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından kullanılan "erken çocukluk otizmi" ifadesinde yer almıştır (MEB, 2013, s.4; Pektaş, 2016). Otizm, özel eğitime gereksinim duyan gruplar içinde “duygusal ve davranış bozukluğu gösteren bireyler” kategorisinde ele alınmaktadır. Bu gruptaki bireyler, farklı zeka düzeylerinde olabilmektedirler. Bazıları üstün zekâyâ sahipken bazıları bir takım zihinsel yetersizlikler gösterebilirler. Bu bireylerde eğitimi yarım bırakma, insanlarla iletişim kurma ve sürdürmede ciddi sorunlar, suça eğilim, dil ve konuşma sorunları sıklıkla görülür. Bu özelliklerin otizmliler için de geçerli olduğu söylenebilir.

Otizm, sözel ve sözel olmayan iletişim, sosyal etkileşim ve eğitim performansını etkileyen süreğen, gelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2011). Milli eğitim bakanlığının açıklamasına göre otistik birey ise sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve bu özellikleri nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi ifade etmektedir (MEB, 2006). Otizm terimi, zaman içerisinde yerini otizm spektrum bozukluğu (OSB) terimine bırakmıştır. OSB, ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik anlamında kullanılmakta iken, otizm bu şemsiye altında yer alan alt kategorilerden biri olarak ele alınmaktadır (Kırcaali-İftar, 2014, MEB, 2013). Arslan ve

İnce (2015), otizmle ilgili birçok bozukluğun yaygın gelişimsel bozukluk adı altında toplandığını ve otizm spektrum bozukluklarının atipik otizmi, asperger sendromunu (AS), çocukluk dezentografik bozukluğunu ve Red sendromunu kapsadığını belirtmişlerdir.

Otizmin tanı ölçütlerinden biri, dil ve iletişim alanında yaşanan güçlüklerdir ve bu güçlüklerin şiddeti, OSB tanılı çocuklarda otizmin şiddetinin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır (Ökcün-Akçamuş, 2016). Güleç-Aslan ve Yassıbaş (2013), otizm spektrum bozukluğunun sosyal-iletişim becerilerinde önemli sorunlarla tanımlanan bir gelişimsel yetersizlik olduğunu belirtmekte ve bu tanıyı almış bireylerde çevrelerinde bulunan insanlarla etkileşimde bulunmak için gerekli olan sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinde, sosyal-duygusal davranışlarda ciddi güçlükler görüldüğünü ifade etmektedir. Otizm spektrum bozukluğu yaşayan bireylerin, sosyal iletişimde yaşadıkları bu güçlükler, karşılıklı sosyal iletişimde, sözel olmayan sosyal davranışlarda ve sosyal ilişkilerin kurulmasında görülmektedir. Ayrıca sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar da stereotipik davranış ya da konuşmayı, rutinlere aşırı bağlılığı ve takıntılı ilgileri içermektedir (Aslan & Şahin, 2015).

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA, 2013), otizm belirtilerini, çocuğun gelişiminin erken dönemlerinde ortaya çıkması, belirtilerin bireyin yaşantısında sosyal, mesleki vb. önemli alanlarda anlamlı düzeyde bozukluğa yol açması ve bu bozukluğun zihinsel yetersizlik veya gelişimsel gerilik sebebi ile olmaması şeklinde sıralamıştır (Akt. Görgün & Melekoğlu, 2016). Aynı kuruluş, otizm spektrum bozukluğunun (Autism spectrum disorder), dil, düşünme ve duygular ile başkalarıyla etkileşime girme becerisinde problemlere yol açan karmaşık bir gelişimsel bozukluk olarak ele alındığını; beynin işleyişini etkileyen nörolojik bir bozukluk olduğunu ve belirtilerinin kişiden kişiye değişebildiğini açıklamıştır (APA, 2016). Buna göre otizm spektrum bozukluğunun tipik özellikleri üç kategoride toplanmıştır.

- **İletişim problemleri:** Bu problemlere dili kullanma ve anlama güçlükleri de dahildir. Otizmlili bazı çocuklar dikkatlerini ve konuşmalarını birkaç konu alanı üzerinde yoğunlaştırırken, bazıları aynı cümle veya ifadeleri sıklıkla tekrar etmekte, bazıları da çok az konuşmaktadırlar.
- **İnsanlara, nesnelere ve olaylara ilişkin zorluk:** Arkadaş edinme ve insanlarla iletişim kurma, yüz ifadelerini okumada zorluk çekme ve göz teması kurmama.
- **Tekrarlayan vücut hareketleri veya davranışları:** El çırpma veya tekrarlanan sesler veya ifadeler gibi (APA, 2016).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın otistik çocuklar için 2013 yılında hazırladığı eğitim programında ise otistik çocukların gelişim özellikleri şu şekilde belirtilmiştir:

1. Duyusal özellikler

- a. *İşitsel uyarılara karşı tepkileri:* Seslere karşı çok değişik tepkiler gösteren otistik çocukların, erken çocukluk döneminde bazı seslere hiçbir tepki vermemesi, çocukta işitme problemi olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca otistik çocukların bir kısmı, bazı seslerden kaçınma davranışı (örneğin kulaklarını eliyle kapatma) gösterirken bir kısmı da aşırı yüksek seslerden rahatsızlık duymaz hatta hoşlanabilirler (örneğin bir oyuncuğu vurarak ses çıkarmak).
- b. *Görsel uyarılara karşı tepkileri:* Otistik çocukların insan yüzüne ve çevrelerindeki birçok nesneye bakmamalarına karşın hareket eden, dönen ya da parlak olan bazı nesnelere çok uzun bakabildikleri, bazılarının zaman zaman ışıktan rahatsız oldukları hatta karanlık bir odada daha rahat ettikleri görülebilmektedir.
- c. *Acı, sıcak, soğuğa karşı tepkiler:* Bu tepkiler bazı çocuklarda acıyı, sıcaklığı ve soğuğu fark etmeme şeklinde ortaya çıkarken, bazılarında ise, soğuk suyla ellerini yıkarken ağlama, eline iğne battığı zaman çığlık atma gibi aşırı duyarlılıklar şeklinde de görülebilmektedir.
- d. *Dokunulmaya karşı tepkiler:* Bazı otistik çocuklar herhangi bir kimse tarafından dokunulmaya, kucağa alınmaya tepki göstererek fiziksel teması reddetmekte ve çevreleriyle ilişki kurmaktan kaçınmaktadırlar. Bazı otistik çocuklar ise aşırı şekilde sarılmaktan, kucaklanmaktan, mınıcıklanmaktan hoşlanabilmektedirler.

2. Motor gelişim özellikleri

İp atlama, dans, yüzme gibi büyük kas motor becerileri geç öğrenme; kâğıt kesme, kutu içine küp atma ve ipe boncuk dizme gibi küçük kas motor becerilerinde de oldukça zayıf olma. Duruşlarında, ellerini kullanmada bazen normalden farklı bir görünüm sergilerler (parmak uçlarında yürüme, belli hareketleri tekrar etme, tek ayağı üzerinde ileri geri sallanma, kendi etrafında dönme vb.). Hiperaktif (aşırı hareketli) veya hipoaktif (çok az hareketli) olabilirler.

3. Sosyal gelişim özellikleri

Kucağa alındığında sarılmama, annenin sesine tepki vermeme gibi anneye bağımlılık davranışı yoksunluğu gösterirler. Zamanlarının çoğunu tek başına oynayarak geçirdikleri akranlarıyla ilgilenmedikleri ve oynamadıkları gözlenmiştir. Çevreyle ilgili en ufak değişikliklerin karşısında çok duyarlı olabildikleri halde insan yüzü ve karşılıklı iletişim bu çocuklar için çok az önem taşımaktadır. Empati ve iletişim yetersizlikleri ve hayal gücünün sınırlılığı nedeniyle diğer çocukların oyununa özellikle sembolik oyunlara katılmakta güçlük çekerler.

4. Dil ve iletişim özellikleri

- a. *Sözel olmayan iletişim*: Temel duyguları (mutluluk, üzüntü vb.) ifade etmede güçlük, karşısındaki kişinin yüzüne ve gözüne bakmama, karşılıklı iletişim kurmak istemediğinde bağırma, vurma, çılglık atma
- b. *Sözel iletişim*: Hiç konuşmama, sadece bir-iki kelime söyleme, çok kelimeyle anlamsız konuşma, ekolali konuşma, zamirleri karıştırma, konuşulanları anlamada güçlük çekme, gramer bozuklukları ve telâffuz güçlüğü, deyimleri, mecazi sözcükleri ve atasözlerini anlamakta güçlük.

5. Zihinsel gelişim özellikleri

Otistik çocuklar zekâ düzeyi bakımından heterojen bir gruptur ve ağır düzeyde zihinsel yetersizlikten normalüstü zekâyâ kadar geniş bir dağılım gösterir. Yaklaşık olarak %70'nin zihinsel yetersizliği olduğu %30'nun ise normal ya da üstün zekâyâ sahip olduğu düşünülmektedir.

6. Davranış özellikleri

- a. Özel korkular: Sudan korkma, ayakkabı ayağını sıktığı için ayakkabı giymeyi istememe gibi.
- b. Tehlikelerin farkında olmama: Yüksek bir duvarın üzerinde yürüme vb.
- c. Nedensiz gülme ve ağlama davranışları gösterme.
- d. Değişikliklere karşı tepki gösterme: En küçük bir değişiklik onların sevinç çığlıklarına ya da öfke nöbetlerine yol açabilmektedir.
- e. Öfke nöbetleri, çevresine zarar verici davranışlar, kendisine zarar verici davranışlar, stereotip vücut hareketleri (kendiliğinden başlayan hareketler) otizmlili çocuklarda görülen davranış problemleridir.

7. Özel beceriler

Otistik çocukların bir kısmında sayılar, müzik, bellek alanında uç yetenekler bulunmaktadır ve bu bireyler “savant” adını almaktadır. Örneğin otobüs hareket saatleri, sayılar vb. ayrıntılar ilgili bazı görsel ve işitsel bellekle ilgili yetenekler şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Kendi kendine okuma yazma öğrenebilme, okuduğunu anlamasa da akıcı bir şekilde okuyabilme, kısa sürede ezberleyebilme gibi iyi bir belleğe sahip olan erken gelişmiş kavramsal veya görsel-motor yetenekleri olan otistik çocuklara da rastlanmaktadır (MEB, 2013, s.2-5)

Otizm spektrum bozukluğuna genellikle başka nörobiyolojik ve psikiyatrik bozuklukların (kaygı bozukluğu, karşıt gelme bozukluğu ve dikkat eksikliği-hiperaktivite vb.) eşlik ettiğini belirten Kırcaali-İftar (2014), otizm spektrum bozukluğu ile ilişkili olgulardan bazılarını şu şekilde sıralamıştır:

1. ABD’de OSB görülme sıklığı 1985 yılında 2500’de bir, 1995 yılında 500’de bir, 2009 yılında 110’da bir, 2012 yılında 88’de bir olarak belirlenmiştir. 2014 yılı başında yayımlanan verilere göreyse, ABD’de OSB her 68 çocuktan birini etkilemektedir.
2. Genel olarak OSB’nin erkeklerdeki yaygınlığının kızlardan dört-beş kat fazla olduğu düşünülmektedir. Ancak, kızlarda tablonun genellikle daha ağır seyrettiği de gözlenmektedir.
3. OSB tanımlı bireylerin yaklaşık %40’ında farklı düzeylerde zekâ geriliğine rastlanmaktadır.
4. OSB tanımlı bireylerin yaklaşık %40’ı sözel iletişim becerilerini kullanamamaktadır.
5. OSB tanımlı bireylerde çeşitli davranış sorunlarına çok sık rastlanmaktadır. Bu sorunların en yaygınları ağlama, bağırma, kendine ya da başkalarına yönelik saldırganlık vb. biçimlerde ortaya çıkan öfke nöbetleri ile belirli hareketleri ilişkisiz bağlamlarda tekrar tekrar yapmadır.
6. OSB tanımlı bireylerin %25 ila %40’nda epilepsi bulunmaktadır.
7. OSB tanımlı çocukların yaklaşık dörtte birinde çeşitli mide-barsak sorunlarına rastlanmakta olup bu sorunların başında ishal gelmektedir.
8. OSB olan çocukların yarısından çoğunda çeşitli uyku sorunları görülmektedir.

Kurt ve Subaşı (2017), otizm spektrum bozukluğunun (OSB), bütün dünya ülkelerinde çeşitli alanlardan bilim insanlarının üzerinde çalışmalar yürüttüğü ve her geçen gün ulaşılan yeni bilgilerle daha çok dikkat çeken bir gelişimsel yetersizlik türü olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de otizme ilişkin çalışmalar 1990’lı yıllarda hız kazanmaya başlamıştır. Bu yıllarda İlgi Otizm Derneği, Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı (TODEV) gibi sivil toplum örgütleri (STÖ) kurulmaya başlanmış, bu STÖ’lerin sayısı zamanla artmış ve 2006 yılında 10 STÖ’ nün katılımı ile Türkiye’deki otizimli bireyleri ve ailelerini temsil eden en büyük çatı kuruluş olan Otizm Dernekleri Federasyonu (ODFED) kurulmuştur. ODFED’ in resmi web sayfasında bu federasyonun hedefi “toplumsal bilinçlendirme ile otizimli bireylerin vatandaşlık hakları çerçevesinde gerekli sağlık, eğitim, meslek edinme ve bakım sorunlarının giderilmesi için çalışmak ve otizimli çocukların sağlık ve eğitim gibi haklarının elde edilmesinde gereken hukuki süreçlerde, ayrımcılık, hak mahrumiyeti gibi konulara maruz kalmış otizimli çocuklara ve ailelerine destek vermek” şeklinde belirtilmiştir (ODFED, 2018).

2.1.3. OSB Tanılı Çocukların Eğitimi

Yetersizlikten etkilenen tüm çocuklar gibi otizimli çocukların da erken yıllardan itibaren yoğun bir biçimde desteklenmesi, onlara sosyal kazanımlar elde edebilecekleri eğitim ve arkadaşlık ortamlarının sağlanması oldukça önemlidir (Balçık ve Çifci-Tekinarslan, 2012). Sosyal etkileşim, iletişim ve davranış problemleriyle kendini gösteren bir gelişimsel yetersizlik olan otizm, uygun eğitsel düzenlemeler yapılmadığında, bireylerin kendilerinin ve çevrelerindeki insanların yaşamlarını birçok açıdan olumsuz etkileyen ve yaşam boyu süren bir yetersizlik haline gelmekte, gerekli eğitsel önlemler alındığıdaysa pek çok otizimli çocuk bu sorundan büyük ölçüde kurtulmakta ve yaşamlarının geri kalanını tipik gelişim gösteren akranlarıyla ve toplumla kaynaşarak sürdürebilmektedir (Güleç Aslan, Kırcaali-İftar & Uzuner, 2009). Bu bağlamda OSB üzerinde çalışmaların yürütüldüğü alanlar içinde eğitimin ön plana çıktığı ve OSB olan bireyler ve yakınlarına çok sayıda ve farklı özelliklerde psiko-eğitsel nitelikli hizmetin önerildiği görülmektedir (Kurt ve Subaşı-Yurtçu, 2017). Bütün gelişim alanında akranlarından farklı özellikler gösteren OSB’li bireyler, kendileriyle aynı tanıyı almış olan diğer bireylerden de çok sayıda farklılık gösterebilmektedir. OSB’li bireylerin tipik, ortak davranış biçimleri olsa da her birinin bu davranışları gösterme biçimi, şiddeti, zamanı ve sıklığı farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle otistik çocuklar için

hazırlanan eğitim programında (MEB, 2013) belirtildiği gibi, OSB'li çocuklara bağımsız yaşama becerilerinin kazandırılması ve davranış problemlerinin azaltılması, bireysel farklarına göre hazırlanmış uygun eğitim programlarının işe koşulduğu, yapılandırılmış ve zenginleştirilmiş öğretim uygulamalarına erken yaştan itibaren başlanması ile mümkün olabilir.

Güleç Aslan, Kırcaali-İftar ve Uzuner (2009) yaptıkları alanyazın taramaları sonucunda otizm tanılı bireylere yönelik yapılacak eğitsel düzenlemelerin taşınması gereken özellikleri, maddeler halinde şu şekilde belirtmişlerdir:

1. Eğitimin erken yaşta, tercihen 3 yaştan önce başlaması,
2. Eğitimin haftada en az 20 saat süreyle, tercihen haftada 35–40 saat süreyle yürütülmesi,
3. Eğitimde otizme yönelik olarak hazırlanmış özel bir müfredat kullanılması,
4. Müfredatta öncelikle taklit, eşleme ve sınıflama, oyun, iletişim, ortak dikkat ve sosyal etkileşim becerilerine; giderek özbakım becerilerine, el becerilerine ve akademik öncesi/akademik becerilere yer verilmesi,
5. Kazandırılan becerilerin genellenmesine ve davranış sorunlarının giderilmesine yönelik planlamalar yapılması,
6. Gerektiğinde görsel desteklerden ve alternatif/destekleyici iletişimden yararlanılması,
7. Önceleri ağırlıklı olarak bire-bir eğitim yapılması, giderek küçük grup ve büyük grup eğitimine başlanması.

Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocuklara yönelik çeşitli eğitim uygulamaları bulunmaktadır. Bu uygulamalar, kaynaştırma eğitimi sınıfları, genel eğitim okulları içerisindeki özel eğitim sınıfları ve otizm ya da diğer gelişimsel yetersizliklere sahip olan çocuklar için açılmış özel eğitim merkezleri/okulları şeklindedir. Kaynaştırma eğitimi, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini bütün kademelerde sürdürme esasına dayanan, destek hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır. Başka deyişle engelli bireylerin engeli olmayan bireylerle eğitsel ve sosyal olarak bütünleşmesini sağlama işlemidir (Yılmaz, 2013). Türkiye’de 2015-2016 eğitim-öğretim yılında resmi devlet okullarına devam eden otizm spektrum bozukluğu tanılı 5523 çocuğun %45.2’si genel eğitim okulları bünyesindeki kaynaştırma sınıflarında öğrenim görmüştür (Rakap, Birkan & Kalkan, 2017). Kaynaştırma eğitiminin amacı, özel

eğitime ihtiyacı olan bireylere destek eğitim hizmetleri de verilerek yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte aynı ortamda eğitimlerini sŸrdŸrmelerini sağlamaktır. SŸlŸn ve Girli'ye (2016) gŸre araştırma sonuçları, kaynaştırma eğitimiyle normal gelişim gŸsteren akranların model olmalarının, Ÿzel gereksinimli çocukların daha iyi Ÿđrenmelerine ve Ÿđrendiklerini pekiştirmelerine fırsat sağladığını gŸstermektedir.

Ancak kaynaştırma eğitimi verilen OSB tanılı çocukların, normal akranlarına uygulanan eğitim programını izlemeleri ve yararlanmaları çok zor olduğundan bu ocukların Ÿzel gereksinimleri ve Ÿzellikleri dikkate alınarak bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) hazırlanmaktadır. BEP, "Ÿzel eğitime ihtiyacı olan Ÿđrencinin farklı gelişim alanlarında yapabildiklerini dikkate alarak, kazandırılacak davranışların neler olduğu, bu davranışların nerede, nasıl, kimler tarafından, hangi yŸntemlerle ve ne kadar sŸrede kazandırılacağını belirten, gerekli destek eğitim hizmetlerini içeren, içinde ailesinin de yer aldığı bir ekip tarafından hazırlanan yazılı bir program" olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2010, s.59).

Etkili bir BEP hazırlama, ilgililerin ekip halinde çalışmasını gerektirmekle birlikte, programın uygulayıcısı olan Ÿđretmenin Ÿzel bir rolŸ bulunmaktadır. Ÿđretmenlerin, uygun BEP hazırlayabilmeleri için Ÿđrencilerin Ÿzellikleri, ilgileri, tercihleri, gereksinimlerini tanıyabilme, var olan performans dŸzeyini belirleme, performansa dayalı uygun amaç belirleme ve bu amaçlar doğrultusunda uygun yŸntem-teknikleri kullanabilme ve uygulamayı değerlendirme gibi yeterliklere sahip olmaları Ÿnemlidir (Vuran, Bozkuş-Genç & Sani-Bozkurt, 2017). Ancak, Sucuoğlu ve Akalın (2010), kaynaştırma eğitimi ile ilgili araştırmaların çoğunda Ÿđretmenlerin bu çocukların başarısını artıracak yŸntem ve teknikleri bilmediklerinin ve sınıf ortamında gerekli uyarlamaları yapamadıklarının, bunların sonucu olarak da, Ÿzel gereksinimli çocukların gereksinimlerinin genel eğitim sınıflarında karşılanamadığının sıklıkla vurgulandığını belirtmişlerdir.

Ÿzel gereksinimli çocukların, normal akranlarıyla aynı ortamda kaynaştırılarak eğitim gŸrmesine yŸnelik tartışmalarda, bu çocukların kendileri için Ÿzel olarak tasarlanmış ortamlarda benzer Ÿzellikler taşıyan bireylerle bir arada eğitim almalarının daha uygun olacağı belirtilmektedir. Bu tartışmalarda genel Ÿđretim kurumlarında, Ÿzel gereksinimli Ÿđrenciler için kurulan Ÿzel sınıflara vurgu yapılmaktadır. Ÿzel eğitim sınıfları "okul ve kurumlarda, durumları ayrı bir sınıfta eğitim gŸrmeyi gerektiren Ÿzel eğitim ihtiyacı olan Ÿđrenciler için yetersizlik tŸrŸ, eğitim performansları ve Ÿzellikleri gŸz ŸnŸnde bulundurulularak, Ÿzel araç-gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak

oluşturulmuş sınıflardır (MEB, 2015). Güner-Yıldız ve Melekoğlu'nun (2012) çalışmasına katılan öğretmenlere hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin hangi eğitim ortamlarında eğitim görmeleri gerektiğine dair görüşleri sorulduğunda, öğretmenlerin %61.1'i özel alt sınıflarda, %20.4'ü özel eğitim okullarında şeklinde cevap verirken, sadece %18.5'i normal sınıflarda kaynaştırmanın uygun olduğunu belirtmiştir.

2.1.4. Öğrencilerin İstenmeyen (Problem) Davranışları

İstenmeyen davranış, öğretmenin öğretimini, öğrencinin kendisinin ve diğerlerinin öğrenmesini ciddi biçimde engelleyen, öğrenme ortamını doğrudan ya da dolaylı olarak rahatsız edici olan, karışıklık yaratan davranışlar olarak tanımlanabilir (Sadık, 2006, s.33). Gökyer ve Doğan (2016) ise istenmeyen davranışı, “sınıfta öğrencinin kendisinin ve arkadaşlarının; öğrenmesini, güvenliğini ve sosyalleşmesini engelleyen, sınıfın ve arkadaşlarının eşyalarına zarar veren, sınıfta olumlu bir öğrenme ikliminin sürdürülmesini kısıtlayan ve öğretmenlerin moralini bozan, sınıfta iletişimi bozarak zihinsel, duygusal ve fizyolojik değişmelere neden olan psikolojik gerilim durum” olarak tanımlamaktadır. Ercan (2010) ise, okulda eğitsel çabaları engelleyen her tür davranışı istenmeyen davranış olarak görmekte ve bunların duruma veya ortama uygun olmayan, bilinçli olarak yapılan davranışlar olduğunu belirtmektedir. Boyacı'ya (2009) göre ise istenmeyen/sorun davranışlar, öğretmenlerin doğrudan kontrol edemedikleri; farklı nedenlerle ortaya çıkan, öğretim hedeflerine ulaşmayı engelleyen ve öğrencinin kendisine, arkadaşlarına ve yakın çevresine yönelik her türlü yıkıcı davranışı kapsamaktadır. İstenmeyen davranışa yönelik bir diğer tanım da “sınıf ortamında öğrencilerin öğrenmesini etkileyen ve öğrencilerin kasıtlı veya kasıtsız olarak gösterdikleri davranışlar” şeklindedir (Celep, 2008, s.209). Okulda eğitsel çabaları engelleyen her türlü davranışın istenmeyen davranış olarak adlandırıldığını belirten Çetin (2013), istenmeyen davranışlardan bazılarının, en büyük etkisini davranışı yapan üzerinde gösterdiğini, ama bir kısmı bunun ötesinde öğretmeni, dersi ve sınıfın tümünü olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır.

Sosyal açıdan farklılıkları yansıtan herhangi bir kurum ve topluluk gibi okulların da öğrenciler arasındaki gelenek, değer ve davranış farklılıklarını yansıttığını belirten Kılıç-Atıcı'ya (2014) göre istenmeyen davranışlar, okul yaşamının doğal bir parçasıdır. Öğrencilerin hemen her sınıfta önemli veya önemsiz düzeyde sergiledikleri istenmeyen davranışlara rastlanmaktadır. Bu davranışların sorun olarak görülüp görülmeyeceği de

öğretmenlerin mesleki anlayışına bağlıdır. Otoriter bir öğretmen, en ufak bir hatayı bile büyük bir sorun olarak algılamak, ilgisiz bir öğretmen de öğrencilerin gösterdiği en olumsuz davranışları bile hoş görebilmektedir (Özer, Bozkurt & Tuncay, 2014). Ercan (2010), bir davranışın istenmeyen davranış olarak adlandırılabilmesi için dört temel ölçüt olduğunu belirtmektedir:

1. Davranış öğrencinin kendisinin ya da sınıftaki arkadaşlarının öğrenmesini engeller.
2. Davranış öğrencinin kendisinin ya da sınıftaki arkadaşlarının güvenliğini tehlikeye sokar.
3. Davranış okulun araç ve gereçlerine ya da arkadaşlarının eşyalarına zarar verir.
4. Davranış öğrencinin diğer öğrencilerle sosyalleşmesini engeller.

Öğretmenler, sınıflarında karşılaştıkları istenmeyen davranışlara çeşitli biçimlerde müdahale edebilmektedirler. Ancak en uygun müdahalenin belirlenebilmesi için her şeyden önce davranışı dikkatle gözleyip, nedenlerini, boyutlarını, sonuçlarını vb. ayrıntılı bir şekilde analiz ederek anlamaya çalışmak gerekmektedir. Davranışı anlamak mevcut sorunların nedenlerini tanımanın yanı sıra gelecekte ortaya çıkabilecek olan problem davranışların kestirilmesi ve ortaya çıktığında doğru bir yaklaşımla çözülmesi açısından da gereklidir (Sadık, 2006, s.37). Okul içinden ya da dışından kaynaklanan bazı sorunların okulun ve sınıfın davranış düzeninin sürdürülmesini engelleyebildiğini ve bunlardan birinin öğrencilerin davranış sorunları olduğunu belirten Gökkyer ve Doğan (2016), alandaki çalışmaları inceledikten sonra sınıfta istenmeyen davranışların bazı nedenlerini şu şekilde sıralamışlardır: Sınıfın fiziksel özelliklerinin yetersizliği, öğrencilere sorumluluk verme biçimi, öğretmenin sınıf yönetim becerisi, öğrenciden kaynaklanan nedenler, öğretim etkinliklerinin öğrencilerinin ihtiyaç ve ilgilerine uygun olmaması, öğretim etkinliklerinin planlanmaması, sınıfta sorunlu özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin bulunması, öğrencilerin gelişim özelliklerine bağlı değişikliklerden oluşan sorunlar, öğrencilerin birbirleriyle ilişkisi. Uysal, Akbaba-Altun ve Akgün (2010), istenmeyen davranışın oluşmasına yol açabilecek koşulları ortadan kaldırarak her öğrencinin öğrenme sürecine katılmasını sağlamaya çalışmanın odak noktası olduğunu belirtmiştir.

2.1.5. OSB Tanılı Öğrencilerde İstenmeyen (Problem) Davranışlar

Problem davranışların altında yatan temel nedenlerin sosyal ve iletişim içerikli olduğuna dair yaygın bir kanı olduğunu belirten Özlü-Fazlıoğlu (2004), bu kanı doğrultusunda otizmlili çocuklarda görülen problem davranışların, çevreyle iletişim eksikliği ve yetersizliğinden kaynaklandığının düşünüldüğünü ifade etmektedir. Otizmlili bireylerin temel özelliklerden birinin sıklıkla sergiledikleri problem davranışlar olduğunu vurgulayan Sucuoğlu ve Demir (2017), OSB tanı ölçütleri içinde yer alan bu davranışların kendine zarar veren davranışlardan stereotip davranışlara, saldırgan davranışlardan öfke nöbetlerine kadar geniş bir yelpaze içinde çeşitlilik gösterebildiğini belirtmektedir.

Kaynaştırma öğrencileri ile ortalama öğrencileri, sergiledikleri problem davranışlar bakımından karşılaştıran Güner-Yıldız ve Melekoğlu (2012), kaynaştırma öğrencilerinin bir derste %34.11 oranında ders dışı ve %7.31 oranında problem davranış sergilediklerini, aynı sınıflardaki ortalama öğrencilerin ise %23.56 ders dışı ve %3 oranında problem davranış sergilediklerini gözlemişlerdir. Aynı çalışmada anket uygulanan öğretmenlerin ise %38.9'u kaynaştırma öğrencilerinin problem davranışlarının diğer öğrencilere göre daha fazla sıklık ve şiddette olduğunu belirtmişlerdir. Problem davranışların yetersiz sosyal becerilerle yakından ilgili olduğunu belirten Karakaya ve Tufan (2018), yetersiz sosyal becerilere sahip bireylerin istediklerini elde etmek için istenmeyen davranışlara başvurabildiklerini, bunun da özel gereksinimleri olan çocuklarda normal gelişim gösteren akranlarına göre daha yaygın olduğunu ifade etmişlerdir. Sazak-Pınar ve Güner-Yıldız (2017) ise konuyla ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçların, kaynaştırma öğrencilerinin problem davranışlarının akranlarından anlamlı oranda farklılaşmadığına, ancak öğretmenlerin davranışlarının kaynaştırma öğrencilerinin başarılı olması için yeterli olmadığına işaret ettiğini belirtmektedir.

Özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışları tıpkı diğer öğrencilerin problem davranışlarında olduğu gibi öğretmen davranışlarıyla yakından ilişkilidir (Sazak-Pınar & Güner-Yıldız, 2017). Özel eğitim ve otizm spektrum bozukluğu alanında çalışan eğitimcilerin sahip olması gereken yeterliklerle ilgili geniş bir alanyazın taramasının ardından Güleç-Aslan (2013), bu alanda yetkin eğitimcilerin karşılaması gereken standartları şu şekilde özetlemiştir:

1. Kanıta dayalı öğretim yöntemlerini, özellikle OSB tanılı çocuklarda olumlu etkisi kanıtlanmış olan uygulamalı davranış analizini kullanma.
2. OSB hakkında yeterli bilgiye sahip olma.
3. Bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlayabilme ve uygulayabilme.
4. Öğrencileri ve programı değerlendirebilme
5. OSB tanılı çocuklarda etkili olan çekirdek konuları kapsayan eğitim programını uygulayabilme
6. İstenmeyen davranışlarla başa çıkabilecek bilgi ve becerilere sahip olma

İstenmeyen davranışların yaygınlığı ile ilgili alanyazın taramaları sonucunda Gülboy ve Yücesoy-Özkan (2017), küçük yaştaki çocukların %13-30'unda, gelişim yetersizliği olan çocukların %10-20'sinde, otizm tanılı çocukların ise %94'ünde çeşitli problem davranışlar gözlemlendiğini belirtmektedir. OSB tanısı konulmuş çocuklarda görülen belli başlı istenmeyen davranışlar kendini uyarıcı ve tekrarlanan davranışlar, çevresine ve kendine zarar verici davranışlar, öfke nöbetleri, saldırgan davranışlar, alışılmıştan dışında yeme davranışları ve takıntılı davranışlar şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Kendini uyarıcı ve tekrarlanan (Takıntılı-Stereotip) davranışlar: Ellerini çarpma, yerinde sallanma, nesnelere kendi etrafında döndürme, kanat çırpma ve oyuncakları belli bir sırayla dizme gibi dış ortamda belirli bir amaca hizmet etmeyen ve tekrarlanan biçimde gerçekleştirilen bedensel hareketlerdir (Berrakçay, 2008; Kurt & subaşı-Yurtçu, 2017; Sucuoğlu & Demir, 2017; Toper-Korkmaz & Diken, 2010; Gülboy&Yücesoy-Özkan, 2017). Kendini uyarıcı, sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar, otistik bozukluğun ayırıcı tanı özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Toper-Korkmaz & Diken, 2010)

Çevrelerine ve kendilerine zarar verici davranışlar: Kendine vurma, kendini ısırma, kendini tırnaklama, kendini boğazlama ve kendi saçını çekme gibi çocuğun fiziksel olarak yaralanmasına ya da dokularında hasara neden olan davranışlardır. Bunlar genellikle OSB tanılı birey endişe içinde olduğunda, kızdığında ya da başarısız olduğunda ortaya çıkar ve kendi saçını yolma, eline aldığı nesnelere fırlatma, kendi ellerini ısırma, çılgınlık atma bicilerinde görülür (Berrakçay, 2008; Gülboy& Yücesoy-Özkan, 2017).

Öfke nöbetleri: Otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların gösterdiği istenmeyen davranışlar arasında öfke nöbetleri de yer almaktadır. Genellikle 2-3 yaş civarında ortaya çıkmaya başlayan öfke nöbetlerini, sözel iletişimin yetersiz olması da

tetiklemektedir. Berrakçay'ın (2008) belirttiği gibi, bu yaşlarda konuşmanın çok az olması ya da hiç olmaması, çocuğun isteklerini sözel olarak ifade etmesini engeller, kendisini rahatsız eden bir durumun olması durumunda da başkalarını ısırma, tırmalama, ağlama, bağırma şeklinde öfke nöbetleri ortaya çıkar. Çocuğun bir isteğinin yapılmaması ya da ortamda istemediği bir durumun oluşmasıyla açığa çıkabilen öfke nöbetleri birkaç saniye/dakika sürebildiği gibi, bazen bir saat sürebilir ve bu nöbetler sırasında çocuk kendini yerden yere atabilir, kapıları çarpabilir, camları kırabilir (Özlu-Fazlıoğlu, 2004).

Saldırgan davranışlar: Otistik çocuklarda dışa dönük saldırganlık belirgin davranışlar arasındadır (Özlu-Fazlıoğlu, 2004). Bunlar, bağırma, küfretme, vurma, itme, ısırma, tırmalama ve saç çekme gibi çocuğun çevresindeki kişilerde fiziksel yaralanmaya ya da nesnelere hasara sebep olan davranışlardır (Berrakçay, 2008; Gülboy& Yücesoy-Özkan, 2017). Genellikle belli bir nedeni olan bu saldırgan davranışlar, nadiren de olsa tehlikeli bir hal alıp, göz çıkarmaya çalışma, kesici aletlerle saldırma, boğaza sarılma gibi davranışlar şeklinde görülebilir (Özlu-Fazlıoğlu, 2004).

Alışılmışın dışında yeme davranışları: Çocuğun alışılmışın dışındaki yiyecekleri yeme, yeme davranışında seçici ya da isteksiz davranma ve çok az ya da çok fazla miktarda yeme davranışlarıdır (Gülboy& Yücesoy-Özkan, 2017).

Takıntılı davranışlar: Çocuğun kendine özgü ritüeller geliştirme, aynılığı koruma, olağan dışı nesnelere ya da etkinliklere bağlanma, değişikliklerde ve geçişlerde güçlük yaşama şeklindeki davranışlarıdır (Gülboy& Yücesoy-Özkan, 2017).

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde OSB tanılı çocuklarda görülen istenmeyen davranışlarla ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalar kronolojik sıraya göre özetlenmiş, ardından bu araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2.2.1 OSB Tanılı Bireylerde Davranış Problemleri ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Sucuoğlu ve Kanık (1993), aşırı düzeltme yönteminin otistik bir çocuğun bir problem davranışı üzerindeki etkisini gözlemek amacıyla, otistik bir çocuğun "ellerini ağzına sokma" davranışı için aşırı düzeltme yöntemi uygulanarak davranışta meydana gelen değişiklikleri gözlemişlerdir. Çalışmada yapılan uygulamalar sonucunda, başlangıçta yapılan değerlendirmede sayısı 15 olan problem davranışın azalarak sıfıra

indiği, sonraki haftalarda ise tamamen ortadan kalktığı gözlemlenmiştir. Yöntemin uygulanmaya başladığı ilk haftada davranışın sıklığı başlangıç değerlendirilmesinin üstüne çıkarak 26'ya yükselmiş, ancak daha sonra hızlı ve tutarlı bir şekilde azalmıştır.

Özlü-Fazlıoğlu (2004), "Duyusal entegrasyon programının otizmli çocukların duysal ve davranış problemleri üzerine etkisinin incelenmesi" başlıklı doktora tez çalışmasında, duysal entegrasyon programının otizmli çocukların duysal ve davranış problemleri üzerine etkisini, deneysel yöntemle araştırmıştır. Araştırma, yedi-on yaşlarında olup DSM-IV kriterlerine göre otizm tanısı almış olan otuz otizmli çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çocukların 15'i deney grubunda, 15'i de kontrol grubunda yer almıştır. Deney grubunu oluşturan otizmli çocuklara üç ay boyunca haftada iki gün, 45'er dakika olacak şekilde duysal entegrasyon programı uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, deney grubundaki otizmli çocukların Otizmli Çocuklar İçin Duyusal Değerlendirme Formu'ndan elde etikleri ön-test ve son-test puanları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş; kontrol grubundaki çocukların duysal problemlerine ilişkin puanlarında önemli bir değişim olmadığı, duysal entegrasyon programına devam eden otizmli çocukların duysal problemlerinde ise deney öncesine göre önemli bir azalma olduğu görülmüştür.

Berrakçay (2008), müziğin, belirli davranış bozuklukları sergileyen otistik çocukların sosyal davranışlarının düzenlenmesindeki etkisini incelemiştir. Çalışma kapsamında dört otistik çocukla haftada bir kez olmak üzere on oturumluk uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalarda gerçekleştirilen ritim çalışmalarında, Ritim Tekrarı Ölçeği'nde yer alan ritim kalıpları uygulanmış, çocuğun yapabilme düzeyine göre "Evet, Sözel Yardım, Fiziksel Yardım ve Hayır" seçenekleri işaretlenerek uygulamaların kontrolü sağlanmıştır. Çocuğun sosyal davranış değişimlerinin gözlemlenmesinde aileden yardım alınarak, çocuğun istenmeyen davranışlarını izlemek için hazırlanan "Problemlerli Davranış Haftalık İzleme Formu"ndan yararlanılmıştır. Çalışma sonunda, ritim tekrarı çalışmalarının çocukların yine tekrara dayalı olarak ortaya çıkan problem davranışları yerine geçebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, otistik çocuklarda görülen problem davranışları ortaya çıkaran çevresel faktörlerin bazen müziğin gücünden daha baskın olduğu ve problem davranışların en azından söz konusu olan çevresel faktörlerin devam etmesi halinde pek de etkili olmadığı belirlenmiştir.

Uysal, Akbaba-Altun ve Akgün (2010), okulöncesi öğretmenlerinin öğrencilerin istenmeyen davranışları ile karşılaştıklarında başvurdukları stratejileri inceledikleri nitel bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın katılımcıları 2 anaokulu öğretmeni ile 5 ve 6 yaş

gruplarındaki çocuklardan oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, katılımcı olmayan gözlem tekniği aracılığıyla toplanmış, ayrıca öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan gözlemlerin sonuçlarına göre her iki yaş grubunda da öğretmenlerin en çok kullandıkları stratejilerin “sözel uyarı”, “sözel olmayan uyarı” ve “1. Tip ceza” olduğu belirlenmiştir. Gözlemlerde öğretmenlerin istenmedik davranışlar karşısında tepkisel modeli benimsedikleri anlaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre ise öğretmenlerin en sık kullandıklarını belirttikleri strateji ikinci tip ceza verme şeklindedir.

Balçık ve Çifci-Tekinarslan (2012), okulöncesi düzeyinde kaynaştırma programında eğitim gören otizm tanılı bir çocuğa sosyal öyküler aracılığıyla kendini tanıtmaya, yardım ya da bilgi isteme, devam eden etkinliğe katılma becerilerini kazandırmak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada, tek denekli araştırma yöntemlerinden davranışlar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Hedeflenen becerilerin kazandırılması için sosyal öyküler yazılmış, yazılan öyküler resimlerle görselleştirilmiştir. Araştırılan çocuğa hedeflenen sosyal beceriler sosyal öykülerle öğretilmiş, daha sonra kaynaştırma eğitimi aldığı anaokulundaki sınıfında bu becerileri kullanıp kullanmadığı yapılan gözlemlerle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler analiz edildiğinde, sosyal öyküler aracılığıyla yapılan sosyal beceri öğretiminin etkili olduğu belirlendiği gibi, yapılan izleme ölçümleri öğretilen becerilerin kalıcı olduğunu da göstermiştir.

Kahveci (2015), görme engelli olan OSB tanılı bir çocuk üzerinde, aile, okul ve özel eğitim ortamlarını birbirine bağlayarak eğitim ve davranış ile ilgili süreçlerin problem davranışları azaltıp, iletişim ve sosyal becerilerde artışı sağlamak için kullanılan birleştirilmiş davranışsal konsültasyon yönteminin etkililiğini değerlendirmiştir. Çalışmada birden fazla yetersizliğe sahip çocuğun ailesi, sınıf öğretmeni ve özel eğitim öğretmeni, disiplinler arası bir anlayışla birlikte çalışmışlardır. Yapılan ölçümler, aile, okul öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenini kapsamıştır. Bu ölçümler çocuğun ev, okul ve özel eğitim ortamında konsültasyon bağlantılı uygulanan sağaltımları, uygulamanın kabul edilebilirliğini ortaya koyan sosyal geçerlik çalışmalarını ve danışanların (aile ve sınıf öğretmeni) memnuniyetini kapsamaktadır. Elde edilen sonuçlar, uygulanan müdahalenin, birden fazla yetersizliği olan çocukta olumlu sonuçlar doğurduğuna işaret etmiştir.

Sucuoğlu ve Demir (2017), otizmlili bireylerin problem davranışlarının bağlamsal değişkenlerini inceledikleri çalışmada, OSB tanısı almış bireylerde problem davranışlara yol açan öncülleri, çevresel olayları ve bağlamları belirlemek amacıyla Bağlamsal

Değerlendirme Envanteri'ni kullanarak 15-37 yaşlarında olan 23 otizimli bireyin problem davranışlarına ilişkin veri toplayarak bu bireylerde problem davranışlara yol açan bağlamsal faktörleri araştırmıştır. Envanter farklı kurumlarda, otizimli bireylerle çalışan 20 öğretmen tarafından doldurulmuştur. Analizlerde otizimli bireylerin problem davranışlarına en çok yol açan bağlamsal değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta, otizimli bireylerin problem davranışlarına en fazla yol açan faktörlerin, sosyo-kültürel değişkenler (çalışanın ses tonu, çalışanın düşüncelerini olumsuz şekilde ifade etmesi, bireyin isteklerinin karşılanmaması, ödül ya da pekiştireç almaması, vb.) ile görev ya da etkinliğin özelliklerinin (zor görevler, sıkıcı görevler, bireyin çok hata yapması, rutinlerdeki değişiklikler, vb.) olduğu bulgulanmıştır.

Sazak-Pınar ve Güner-Yıldız (2017), genel eğitim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin sergilediği problem davranışları ve bu davranışlar karşısında öğretmen tepkilerini incelemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmaya sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve sınıfında gözlem yapılmasına izin veren 72 sınıf öğretmeni ile bu sınıflardaki özel gereksinimli öğrenciler katılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında anekdot kaydı tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizlerle çözümlenen verilerin toplanmasında üç bağımsız gözlemci görev almıştır. Analizler sonucunda, öğretmenlerin, öğrencilerin problem davranışlarına en sık dersin 11. dakikası ile 20. dakikası arasında tepki gösterdikleri; en sık öğrencilerin izinsiz sınıfta gezinme ve arkadaşı ile konuşma davranışlarına tepkide buldukları ve en çok sözel uyarma (sessiz ol, dersi dinle, yerinde otur, konuşma, parmak kaldır vb.) tepkilerini verdikleri belirlenmiştir.

2.2.2. OSB Tanılı Bireylerde Davranış Problemleri ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Gabriels, Cuccaro, Hill, Ivers ve Goldson (2005) tarafından yapılan çalışmada, otizmde görülen istenmeyen davranışlardan biri olan tekrarlayıcı davranışlar ile bunların ilişkilendirildiği klinik özellikler (bilişsel ve adaptif işleyiş düzeyleri, uyku problemleri, ilaç kullanımı ve diğer davranış problemleri), otizm tanılı iki farklı grupta incelenmiştir. Gruplar zekâ düzeyi ve sözel iletişim beceri düzeylerine göre oluşturulmuştur. Çeşitli ölçme araçları kullanılarak yapılan ölçümlerde, otizmde görülen problemlili tekrarlayıcı davranışlarla, ilişkili olduğu düşünülen klinik özellikler arasında anlamlı bir ilişki

bulunmamıştır. Ancak, tekrarlayıcı davranışlarla hiperaktivite ve aile stresi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Walker (2012), biri üçüncü diğeri altıncı sınıfta öğrenim gören ve otizm tanısı konulmuş olan iki öğrenci üzerinde güçlendirilmiş destek müdahalesinin, bu öğrencilerin gösterdiği problem davranışlar üzerindeki etkililiğini incelemiştir. Çalışmada önce akranların davranışa dikkat ve desteği sağlanmış, daha sonra bu dikkat öğretmenin dikkat ve desteği ile sürdürülmüştür. Araştırma süreci sonunda akranların dikkat ve destek müdahalesinin, OSB tanılı çocukların problem davranışlarında anlamlı düzeyde azalma sağladığı ve güçlendirme uygulamasının genel eğitim sınıflarında da etkili bir şekilde kullanılabilceği belirlenmiştir.

Williams, Siegel ve Mazefsky (2017), otizm spektrum bozukluğu yaşayan bireylerde görülen istenmeyen davranışlarla sözel beceriler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Karşılaştırma yapmak amacıyla, 4-20 yaş arasında bulunan, 169'u sözel iletişim becerisine minimum düzeyde sahip olan, 177'si de akıcı sözel beceriye sahip olan ve toplam 346 OSB tanılı birey üzerinde inceleme yapılmıştır. Analizler sonucunda gruplar arasında kendine zarar verici davranışların şiddeti, basmakalıp davranışlar, sinirlilik ve saldırganlık davranışlarında anlamlı fark bulunmamıştır. Bunun yanı sıra OSB tanılı bireylerin sözel yetenekleri ile sergiledikleri problem davranışların sıklığı ve şiddeti arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgulanmıştır.

Video oyunlarının normal gelişim gösteren çocuklarda problem davranışlarla ilişkilendirildiğini, ancak OSB tanılı çocuklarda bu ilişkinin incelenmediğini belirten Mazurek ve Engelhardt (2013), bu çocukların ekran temelli (screen-based) medyaya, özellikle video oyunlarına yüksek eğilimleri olduğunu belirtip buna yönelik bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada video oyun kullanımı ile problem davranışları arasındaki ilişki, 8-18 yaşları arasında bulunan 169 OSB tanılı erkek çocuk üzerinde incelenmiştir. Bilgi kaynağı olan ebeveynlerden OSB tanılı çocuklarının davranışları, video oyun alışkanlıkları, video oyunu tercihleri, günlük video oyunu oynama süreleri, tercih ettikleri oyun türleri, zararlı alışkanlıklara yol açabilecek problemler video oyunlarını ne ölçüde oynadıkları hakkında bilgiler toplanmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan bulgular, problemler video oyun kullanımının dikkatsizlik ve karşı koyma davranışlarıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir. Oyuncunun oyundaki karakterin hareketlerini kontrol ettiği rol oynama oyunlarını daha çok oynayan çocuklar, hem istenmeyen davranışları hem de karşı koya davranışlarını daha çok sergilemektedirler. Çalışmada, çocukların oynamak için harcadıkları zaman kontrol altına alınsa bile, problemler oyun

kullanımı ve rol oynama oyunlarının OSB tanılı çocuklarda karşı koyma davranışlarının önemli birer yordayıcısı olduğu ortaya konulmuştur.

Wright (2007) doktora tez çalışmasında, sosyal öyküleme müdahalesinin, kaynaştırma eğitimi yapılan bir okulöncesi sınıfındaki dört otizmli çocuğun olumlu ve olumsuz sosyal davranışları üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Bu çalışmada katılımcıların her biri için sosyal öykünün istenmeyen davranışlar üzerindeki etkisini belirleyebilmek için, öğrenciler arasında yaş ve cinsiyete göre eşleştirme yapılmıştır. Sonuçlar, katılımcıların her ne kadar yaş ve cinsiyet bakımından eşleştirildikleri normal akranları kadar olumlu sosyal davranış düzeylerine ulaşamamaları da sosyal öykünün 4 öğrencinin 3'ünde olumlu sosyal davranışları artırmakta etkili olduğunu göstermiştir. Müdahale ile dört katılımcının istenmeyen davranışlarında azalma görülmüştür. Bir ay sonra yapılan ölçümlerde kazandırılan becerilerin bütün katılımcılarda devamlılık gösterdiği belirlenmiştir.

2.2.3. İlgili Araştırmaların Değerlendirilmesi

Otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların gösterdiği istenmeyen davranışlarla ilgili olarak yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde, çeşitli müdahale yöntemlerinin OSB tanılı çocukların istenmeyen davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların bulunduğu (Balçık ve Çifci-Tekinarslan, 2012; Berrakçay, 2008; Kahveci, 2015; Özlü-Fazlıoğlu, 2004; Sucuoğlu & Kanık, 1993) görülmüştür. Bu araştırmaların sonuçlarına göre OSB tanılı çocuklar üzerinde yapılan müdahaleler, bu çocukların olumsuz davranışlarının azaltılmasında etkili olmuştur. Öğretmenlerin OSB tanılı öğrencilerinin istenmeyen davranışları karşısında başvurdukları yöntemler (Sazak-Pınar & Güner-Yıldız, 2017; Uysal, Akbaba-Altun & Akgün, 2010) de ele alınan konular arasında olmuştur. Otizmli öğrencilerin problem davranışlarına yol açan öncül değişkenler de araştırmalarda ele alınan konular arasındadır (Sucuoğlu & Demir, 2017).

OSB tanılı bireyler üzerinde yurt dışında yapılan çalışmalarda ise otizmlilerde görülen istenmeyen davranışların çeşitli değişkenlerle ilişkilendirildiği (Gabriels, Cuccaro, Hill, Ivers & Goldson, 2005; Mazurek & Engelhardt, 2013; Williams, Siegel & Mazefsky, 2017) çalışmaların yanı sıra bazı müdahalelerin otizmli çocuklarda istenmeyen davranışların azaltılmasındaki etkisi incelenmiştir (Walker, 2012; Wright, 2007).

Ulaşılabilen çalışmalarda özel sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinde uzun süreli gözlemlerin yapıldığı bir araştırmaya rastlanılamamıştır. İstenmeyen davranışlarla

mücadelede ilk adımın, her şeyden önce bu davranışların iyi anlaşılması ve bütün boyutlarıyla iyi analiz edilmesi gerektiği dikkate alındığında bu çalışmanın, OSB tanısı almış çocukların istenmeyen davranışların anlaşılmasına ve böylece daha uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümünde, araştırma modeli, katılımcılar, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesinde izlenen süreçlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

3.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, özel eğitim sınıflarında eğitim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin, göstermiş oldukları istenmeyen davranışları derinlemesine incelemek amacıyla bütüncül tek durum desenine göre planlanan bir durum (örnek olay) çalışmasıdır. McMillan (2000), durum çalışmalarını bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlamakta ve bu çalışmaların bir varlığın mekâna ve zamana bağlı tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmalar olduğunu belirtmektedir.

İncelenen varlık bir okul (alan içi) olabileceği gibi birden fazla okul (alanlar arası) da olabilir. Alan içinde yapılan çalışmalarda tek ya da daha fazla durum olabilir. Yinn (1984) ise durum çalışmasını, güncel bir olguyu kendi gerçekliği içinde çalışan, olgu ve içinde bulunulan içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla veri kaynağının olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemi olarak açıklanmaktadır (Akt.Yıldırım & Şimşek, 2005). Durum çalışması, örnek olay çalışması olarak da bilinir. Araştırmalarda durum çalışmaları, bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin açıklamaları geliştirmek ve/ya bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılır (Gall, Borg & Gall, 1996, Akt. Yıldırım & Şimşek, 2005).

Tek bir analiz biriminin (birey, bir kurum, bir program, bir okul, vb.) ele alındığı bütüncül tek durum desenleri, üç durumun var olduğu alanlarda kullanılabilir: Birincisi, eğer ortada iyi formüle edilmiş bir kuram varsa, bunun teyit edilmesi veya çürütülmesi amacıyla bu desen kullanılabilir. Bu desene uygun ikinci durumda, daha önce hiç kimsenin çalışmadığı veya ulaşamadığı durumlar, bütüncül tek durum deseni kullanılarak çalışabilir. Böyle durumların çalışması, daha sonraki araştırmacılar için daha önce bilinmeyen belirli bir konunun su yüzüne çıkmasından önemlidir. Bütüncül tek durum desenlerine uygun üçüncü durum ise, genel standartlara pek uymayan aşırı, aykırı veya

kendine özgü durumların çalışılacak olmasıdır. Bu özellikleri gösteren durumların tek başlarına bir çalışmaya konu olması doğaldır. Çünkü benzer özellikleri gösteren bireyler çok sayıda (hatta birden fazla) olmayacağı için, bu bireylerin içinden bir örneklemin seçilmesi mümkün olmayabilir (Yıldırım & Şimşek, 1999). Bu çalışmada bir ortaokulun özel eğitim sınıfında öğrenim gören ve otizm spektrum bozukluğu yaşayan küçük bir grup üzerinde inceleme yapılacağından, bütüncül tek durum deseninin tercih edildiği üçüncü durum, çalışmaya uygun görülmüştür.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İzmir ili Konak ilçesine bağlı bir devlet ortaokulunun özel eğitim sınıfında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu tanısı olan 8 öğrenci ile bu öğrencilerin velileri (8 veli) ve özel eğitim öğretmenlerinden (3 öğretmen) oluşmaktadır. Öğrencilerin dördü sabahçı devrede, dördü de öğlenci devrede eğitim görmektedir. Öğrencilerden yedisi erkek, biri kız; öğretmenlerin ikisi kadın, biri erkek, velilerin ise sekizi kadındır. Ayrıca bir meslek lisesinin özel eğitim bölümüne devam etmekte olup, bu sınıfta haftada üç gün staj yapan stajyer öğrenciler (2 stajyer öğrenci) de gözlemlere dahil olmuştur. Fakat stajyer öğrenciler ile görüşme yapılmamıştır. Çalışmanın yapıldığı okulun seçilme nedenleri arasında, araştırmacının uzun zamandır bu okulda görev yapıyor olması, bu nedenle öğrencileri üç yıldır yakından tanıyor olması, davranış gelişimlerini geçmişten günümüze biliyor olması, öğrencilerin de öğretmene alışık olması ve bu nedenle gözlemlerde doğal davranma olasılıklarının yüksek olacağı düşünülmesi olmuştur.

Öğretmenlerden ikisi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü mezunu, biri Eğitim Fakültesi Zihinsel Engelliler Öğretmenliği mezunudur. İkisinin hizmet yılı 15-20 yıl arasında iken, biri 5-10 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Sosyo-ekonomik düzeyleri birbirine yakın olan velilerden dördü üniversite mezunu, ikisi lise mezunu ve ikisi de ilkokul mezunudur. Öğrencilerin sekizi de hafif düzey otizm tanısı almıştır. Öğrenciler hakkında öğretmenleriyle işbirliği yapılarak toplanan bilgilere göre çalışma grubundaki öğrencilerin özellikleri aşağıda açıklanmıştır:

Öğrenci 1 (Ö1): Otizm spektrum bozukluğu, 2003 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak, okuma-yazma, dört işlem, kavram vb. becerilere sahiptir. Özbakım gereksinimlerini kendisi karşılayabilmektedir. Sözel iletişim kurabilmekte ve kendini ifade edebilmektedir. Matematikte dört işleme yönelik problemleri çözmek istemediğinde

ağlamakta, “hayır çözmeyeceğim, yapmayacağım” gibi ifadelerle itiraz etmektedir. Okuduğunu anlama vb. etkinliklerde, çalışmalarını yapmak istemediğini sözel olarak dile getirdiği gibi, “tuvaletim var” gibi mazeretler uydurarak sınıftan çıkma isteği ile ifade etmektedir. Bilgisayarda tren resimleri incelemekten, toplama işlemi yapmaktan, sınıfta minderlerde oturmaktan, resim yapmaktan hoşlanmaktadır.

Öğrenci 2 (Ö2): Otizm spektrum bozukluğu, 2001 doğumlu kız öğrencidir. Okuma becerisine sahip olmakla birlikte yazma konusunda yeterli değildir. Rakamları, renkleri ve bazı temel kavramları (altında, üstünde, sağında, vb.) tanımaktadır. Özbakım becerilerine sahiptir. Kendini sözel olarak ifade edebilmektedir. Okula isteyerek gelmektedir fakat sınıfa girerken inatlaşmakta, sınıf kapısının önünde oturup kalmakta ve sınıfa girmemek için direnmektedir. İstemediği bir durum geliştiğinde (sınıfta yabancı biri olduğunda, sınıf içinde diğer öğrenciler uzun süre kaldığında) altını ıslatmakta, arkadaşlarına karşı saldırgan davranışlar gösterebilmektedir. Etkinlik yapmak istemediğinde, etkinlik kartlarını yırtabilmekte, tuvalete gitmek istediğini bahane ederek sınıftan çıkma isteğini ifade etmektedir. Balon patlatmaktan, bilgisayardan istediği bir resmin çıktısını almaktan, sınıfta başka öğrenci olmadan ders işlemekten keyif almaktadır.

Öğrenci 3 (Ö3): Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış, 2002 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak okuma-yazma ve temel kavramları bilmenin yanı sıra dört işlem becerilerine sahiptir. Kendisine yüksek sesle komut verilmesinden hoşlanmamakta ve yerine getirmemektedir. Hayali bir arkadaşı vardır. Herhangi biri onu kızdırdığında, hayali arkadaşı ile kavga etmekte, zaman zaman ona bağırmakta ve eline aldığı herhangi bir cisimle ona vurmaktadır. Verilen etkinlikleri yapmak istemediğinde, masasına oturmayıp ayakta dolaşmakta ya da resim yapmaktadır. Resim yapmaktan büyük bir keyif almaktadır.

Öğrenci 4 (Ö4): Otizm spektrum bozukluğu, 2003 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak, okuma-yazma, dört işlem, kavram vb. becerilerine sahiptir. Öz bakımını bağımsız yapabilmektedir. En belirgin özelliği, arkadaşlarının takıntılarını, onlara yaptırmaya çalışmaktır. Örneğin, bir arkadaşı Ö3 “bir numara, iki numara ve üç numara” denmesinden hoşlanmıyor, Ö4 sürekli olarak “bir numara, iki numara, üç numara” diyerek, arkadaşı Ö3’ü kızdırmaya çalışmaktadır. Bilgisayarla oynamasına izin verilmediği takdirde, teneffüste fırsatını bulduğunda kendi isminin geçtiği dosyalar hariç tüm dosyaları silmekte ve interneti kapatmaktadır. Ders esnasında öğretmen başka bir öğrenci ile ilgilendiği anda kendi etkinliklerini parçalamakta ve çöpe atmaktadır.

Bilgisayarla oynamaktan, başkalarına resim yaptırmaktan, bahçede oyun oynamaktan, sürekli elinde yiyecek, meyve vb. olmasından keyif almaktadır. Görsel hafızası çok iyidir, bilgisayar şifrelerini vb. gördüğü anda ezberleyebilmektedir.

Öğrenci 5 (Ö5): Otizm spektrum bozukluğu, 2004 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak, okuma-yazma, okuduğunu anlama, dört işlem ve dört işlemle problem çözme becerilerine sahiptir. Özel olarak görsel sanatlar ve teknoloji tasarım derslerinde yetenekli ve el becerileri gelişmiştir. Dil ve iletişim becerileri güçlü bir öğrencidir. Ders esnasında yapmak istediği bir etkinlik yaptırılmazsa ve kendisine neden yaptırılmadığı açıklanmazsa, kendisine sorulan sorulara kesinlikle cevap vermemektedir. Teneffüsten sonra sınıfa geç girmektedir. Sık sık işlenen dersle alakalı olmayan sorular sorarak dersi engellemeye çalışmaktadır. Yazı yazmayı sevmediği için kendince yöntemler geliştirmektedir (yazı yazarken kalemin çıkardığı sestten rahatsız oluyorum diyerek kulaklarını kapatmak gibi).

Öğrenci 6 (Ö6): Otizm spektrum bozukluğu, 2001 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak, bütün sesleri tanımakta ve yazmaktadır. Heceleri yazmakta (bazı kelimeleri yazamıyor), rakamları tanımaktadır. Kavramları tanımaktadır ve Özbakım becerilerine sahiptir. Kendini ifade edebilmektedir. Okula istekli gelmekte, fakat sınıfa girmek istememektedir. Bu nedenle sürekli tuvalet ihtiyacı olduğunu belirterek sınıftan kaçmaya çalışmaktadır. Zorlandığı veya yapmak istemediği bir etkinlik olduğunda, yerinden kalkıp dışarı çıkmaya çalışmaktadır. Müzik konusunda yetenekli, sesi güzel ve birçok şarkının ritimlerini başarılı bir şekilde seslendirebilmekte ve piyano çalabilmektedir.

Öğrenci 7 (Ö7): Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış, 2002 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak okuma-yazma, okuduğunu anlama, dört işlem ve sınıf arkadaşlarına göre ileri düzey matematik becerilerine sahiptir. Hiç bir komuta hayır dememekte, ancak kendisine yüksek sesle komut verilmesinden hoşlanmamaktadır. Verilen tüm etkinlikleri hemen bitirmektedir. Tüm kurallara uymakta, vaktinde sınıfa girmekte, okula gelirken ailesine problem çıkarmamaktadır. Herhangi birinin onu eleştirmesinden hoşlanmamaktadır. Yüzmede oldukça başarılıdır, hatta ulusal yarışmalarda birincilikleri bulunmaktadır. Matematik problemleri çözmekten hoşlanmaktadır.

Öğrenci 8 (Ö8): Otizm spektrum bozukluğu, 2004 doğumlu erkek öğrencidir. Akademik olarak, okuma-yazma, dört işlem, kavram becerilerine sahiptir. Öz bakımını bağımsız yapabilmektedir. Etkinlik yapmak istemediğinde, kâğıtları yırtmakta,

öğretmenine küfür etmektedir. Bilim-teknik konulu dergileri okumaya meraklıdır. Canlılar, özellikle hayvanlar, hakkında birçok bilgiye sahiptir ve bunları anlatmaktan büyük keyif almaktadır. Kitap okumaktan, film izlemekten hoşlanmaktadır. Ancak filmlerdeki korkutucu karakterlerin gerçek hayatta da var olduğunu düşünmekte ve kendisini takip ettiklerini söylemektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Gözlem

Bir nesnenin, olayın veya bir gerçeğin, niteliklerinin bilinmesi amacıyla, dikkatli ve planlı olarak ele alınıp incelenmesi olarak tanımlanmakta olan (TDK, 2016) gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 1999). Gözlem yöntemi bir başka tanımda ise, öğrencinin yaptığı, söylediği her şeyin izlenerek kaydedilmesi şeklindeki anekdot kaydı ya da öncül-davranış-sonuç (ÖDS) kaydı olarak da adlandırılmaktadır (Şirin, 2014). Burada bahsi geçen ÖDS, davranışın öncesinde, sırasında ve sonrasında çevrede olup biten olayların ve durumların davranışsal ifadelerle kaydedilmesidir. Gözlem, genellikle karmaşık ilişkileri araştırmak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin sınıf içerisindeki istenmeyen davranışlarının incelenmesinde gözlemler yapılmış, bu çocukların gösterdiği davranışların nedenleri ve sonuçları irdelenmeye çalışılmıştır.

Bir araştırma yöntemi olarak gözlem için alanyazında farklı sınıflamalar bulunmaktadır. Bunlardan birinde gözlemci ile gözlenen arasındaki fiziki yakınlık ve ilişkilere göre iki türlü gözlem olduğu belirtilmektedir. Bunlar, dışarıdan gözlem ve katılarak gözlemdir (Karasar, 2005). Bu çalışmada öğrenci davranışlarını yakından incelemek, anlamak ve yorumlamak için “katılarak gözlem” yöntemi kullanılmıştır. Bu gözlem türünde, gözlemci araştırma yaptığı gruba dâhil olur. Öte yandan olgu ve zaman örneklemesine dayanan iki gözlem türü daha vardır. Bunlar sürekli gözlem ve aralıklı gözlemdir. Sürekli gözlemde, belli bir olgu, başından sonuna kadar, bütünüyle izlenir. Aralıklı gözlemlerde ise belli bir oluşum içinde bulunan gözlem üniteleri, belli zaman aralıkları ile izlenir. Böylece, gözlenen ilişkilerin çeşitli durumları temsil etme olasılığı yükseltilir. Bu tür gözlemler, sık sık rastlanan gözlem ünitelerinin bulunduğu olgular için yapılır. Gözlem süresini, amaca uygun olarak, araştırmacı, kendisi kararlaştırır (Karasar, 2005, s.158-159). Bu çalışmada öğrencilerin ders esnasındaki davranışları

gözlemleneceği için “aralıklı gözlem” yöntemi kullanılmıştır. Bu nedenle, her hafta farklı günlerde ve farklı ders saatlerinde öğrenciler gözlemlenmiştir. Örneğin, ekim ayında ilk hafta pazartesi üçüncü saat; ikinci hafta salı günü 4. saat gözlem yapılmıştır. Sonraki aylarda ise günler ve saatler değiştirilmiştir. Çünkü öğrenci davranışları değişkenlik gösterebileceğinden (hava koşullarına, ders saatlerine, haftanın günlerine bağlı olarak) aralıklı gözlem yapmanın daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışmada Ekim-Aralık 2016 döneminde gözlem yapılan öğrencilerin her biri için yapılan gözlemlerin tarih ve saatlerinin gösterildiği gözlem takvimi Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Öğrenci Gözlem Takvimi

Ekim Ayı I. Hafta				
17 Ekim 2016 Pazartesi	18 Ekim 2016 Salı	19 Ekim 2016 Çarşamba	20 Ekim 2016 Perşembe	21 Ekim 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat: 08.20- 09.00 Ö4	Sabah Grubu Saat: 09.10- 09.50 Ö4, Ö8	Sabah Grubu Saat: 10.00-10.40 Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat: 10.50-11.30 Ö5, Ö3, Ö4, Ö8	Sabah Grubu Saat: 11.40- 12.20 Ö3, Ö5
Öğlen Grubu Saat: 13.20- 14.00 Ö1, Ö7	Öğlen Grubu Saat: 14.10-14.50 Ö1	Öğlen Grubu Saat: 15.00-15.40 --	Öğlen Grubu Saat: 15.50- 16.30 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat: 16.40- 17.20 Ö2, Ö7
Ekim Ayı II. Hafta				
24 Ekim 2016 Pazartesi	25 Ekim 2016 Salı	26 Ekim 2016 Çarşamba	27 Ekim 2016 Perşembe	
Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö5	Sabah Grubu Saat 10.00-10.40 Ö3, Ö5	Sabah Grubu Saat 10.50-11.30 Ö3, Ö5	Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö3, Ö4, Ö5	--
Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö1	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö1, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.50- 16.30 Ö7	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö7	--
Kasım Ayı II. Hafta				
7 Kasım 2016 Pazartesi	8 Kasım 2016 Salı	9 Kasım 2016 Çarşamba	10 Kasım 2016 Perşembe	11 Kasım 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat 10.50-11.30 Ö3, Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö3, Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 12.30-13.10 Ö4, Ö3, Ö8	Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö4	Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö4
Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö2	Öğlen Grubu Saat 13.20-14.00 Ö7	Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö2, Ö7
Kasım Ayı III. Hafta				
14 Kasım 2016 Pazartesi	15 Kasım 2016 Salı	16 Kasım 2016 Çarşamba	17 Kasım 2016 Perşembe	18 Kasım 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö4, Ö8	Sabah Grubu Saat 12.30-13.10 Ö3, Ö4	Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 09.10-09.50 Ö4	Sabah Grubu Saat 10.00-10.40 Ö3, Ö4

(Tablo 1 Devamı)

Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö1, Ö2, Ö7, Ö3	Öğlen Grubu Saat 13.20-14.00 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö7, Ö2, Ö6	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö7, Ö2, Ö6	Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö7, Ö2
Kasım Ayı IV. Hafta				
21 Kasım 2016 Pazartesi	22 Kasım 2016 Salı	23 Kasım 2016 Çarşamba	24 Kasım 2016 Perşembe	25 Kasım 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat 10.50-11.30 Ö3, Ö4	Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö4	Sabah Grubu Saat 12.30-13.10 Ö3, Ö5	Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö3, Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö4, Ö5
Öğlen Grubu Saat 13.20- 14.00 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö1, Ö2, Ö7
Kasım Ayı V. Hafta		ARALIK 1.HAFTA		
28 Kasım 2016 Pazartesi	29 Kasım 2016 Salı	30 Kasım 2016 Çarşamba	1 Aralık 2016 Perşembe	2 Aralık 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö3, Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 12.30-13.10 Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö3, Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö3, Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 10.00-10.40 Ö3, Ö4
Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö7, Ö1, Ö2	Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö1, Ö2, Ö6	Öğlen Grubu Saat 13.20-14.00 Ö6, Ö7
Aralık Ayı II. Hafta				
5 Aralık 2016 Pazartesi	6 Aralık 2016 Salı	7 Aralık 2016 Çarşamba	8 Aralık 2016 Perşembe	9 Aralık 2016 Cuma
Sabah Grubu Saat 12.30-13.10 Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö4, Ö8	Sabah Grubu Saat 10.00-10.40 Ö3, Ö4	Sabah Grubu Saat 10.50-11.30 Ö3, Ö4, Ö5, Ö8
Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö1, Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö1, Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 13.20-14.00 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö6
Aralık Ayı III. Hafta				
12 Aralık 2016 Pazartesi	13 Aralık Salı	14 Aralık Çarşamba	15 Aralık Perşembe	16 Aralık Cuma
Sabah Grubu Saat 08.20- 09.00 Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 09.10- 09.50 Ö3, Ö4, Ö5, Ö8	Sabah Grubu Saat 10.00-10.40 Ö3, Ö4, Ö5	Sabah Grubu Saat 10.50-11.30 Ö3, Ö4, Ö8	Sabah Grubu Saat 11.40-12.20 Ö3, Ö4, Ö5
Öğlen Grubu Saat 15.50-16.30 Ö1, Ö6	Öğlen Grubu Saat 16.40-17.20 Ö6, Ö7	Öğlen Grubu Saat 13.20-14.00 Ö2	Öğlen Grubu Saat 14.10-14.50 Ö2, Ö7	Öğlen Grubu Saat 15.00-15.40 Ö2, Ö6, Ö7

Tablo 1’de görüldüğü gibi veri toplama sürecinde Ö1 için 11, Ö2 için 18, Ö3 için 23, Ö4 için 34, Ö5 için 23, Ö6 için 15, Ö7 için 32 ve Ö8 için de 13 saat gözlem yapılmıştır.

3.3.2.Görüşme Formu

Görüşme, en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir. Görüşme, araştırmada cevabı aranan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama şeklinde ifade edilebilir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2009). Çalışmada öğrenci aileleri ve öğretmenlerle yarı yapılandırılmış bir form kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Tam yapılandırılmamış görüşmeler, araştırmacıya konu ile ilgili olabilecek maddelerin sorulmasında büyük serbestlik sağlar. Sorular ve sıralamaları sabit değildir, görüşme sırasında geliştirilebilirler (Büyüköztürk vd., 2009).Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında öncelikle alan yazın taranarak ve alanda çalışan öğretmenlerin görüşlerinden yararlanılarak hazırlanan form, uzman görüşüne sunulmuş (Çukurova Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretimi Bölümü'nden alanında uzman bir öğretim üyesinden gelen görüş ve öneriler doğrultusunda forma son şekli verilerek kullanıma hazır hale getirilmiştir.

3.4. Verilerin analizi

Çalışmada gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bunun için öncelikle elde edilen tüm veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve ham veri metinleri elde edilmiştir. Ardından bu metinler üzerinde kodlama çalışması yapılmış. Bu kodlamaların bitiminde tema ve kategorilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini yükseltmek için gözlem sürelerinin uzun tutulması, bulguların sunumunda herhangi bir yoruma yer vermeden doğrudan ve detaylı sunuma özen gösterilmesi, katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara sık sık yer verilmesi ve katılımcı kimliklerinin gizli tutulması (isimler yerine kodlar kullanılması) gibi önlemler alınmıştır. Öğrenciler için Ö1, Ö2.. , öğretmenler için Öğrt1, Öğrt 2... ve veliler için de V1, V2... kodları kullanılmıştır. Ayrıca, gözlem verileri iki ayrı kodlayıcı tarafından bağımsız bir şekilde kodlanmış ve iki kodlayıcı arasındaki uyuma oranı Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülüne (Güvenirlilik = Görüş Birliği /Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) göre .87 bulunmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın yapıldığı okulda öğrencilerin ne tür problem davranışlar gösterdiğini belirlemek amacıyla; Ekim, Kasım ve Aralık aylarında sabahçı ve öğlenci öğrenciler ayrı ayrı olmak üzere, her iki sınıfta toplam 78 saat gözlem yapılmıştır. Gözlemler bir ders saati esnasında öğrenciler bir aradayken yapılmıştır. Bu gözlemlerde her öğrencinin üç ay boyunca toplam kaç saat gözlemlendiği (örn. Ö1 toplam 11 saat gözlenmiştir) ve elde edilen verilerin analizi sonucunda her öğrencinin hangi problem davranışı, kaç defa gösterdiği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Gözlem Sürecinde Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışlar

Zaman	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Toplam
Öğrenci									
Ekim-Kasım-Aralık/Gözlem süresi (saat)	11	18	23	34	23	15	32	13	
Davranışlar	f	f	f	f	f	f	f	f	f
1. İsteklerinde ısrarcı olma	21	20	18	30	25	16	1	14	145
2. Öğretmeni umursamama	14	18	20	31	24	20	0	15	142
3. Dersten kaçma	19	14	16	31	21	21	0	11	133
4. Sürekli bahaneler uydurma	20	15	14	29	21	15	0	9	123
5. Öğretimin akışını engelleme	16	18	17	27	17	14	0	12	121
6. Öğretmeni taklit etme	11	13	11	22	12	10	26	7	112
7. Saldırgan davranışlar sergileme	0	11	18	0	11	8	0	10	58
Toplam istenmeyen davranış sayısı	101	109	114	170	131	104	27	78	834

Tablo 2’de görüldüğü gibi, üç ay boyunca yapılan gözlemlerde öğrenciler, istenmeyen çeşitli davranışları toplam 834 defa göstermişlerdir. Bu davranışlar arasında en sık sergilenen istenmeyen davranışlar, “İsteklerinde ısrarcı olma”(f:145), “Öğretmeni umursamama” (f:142) ve “Dersten kaçma” (f:133) en sık gösterilen istenmeyen davranışlar olmuştur. Gözlemler sırasında öğrencilerin sergilediği gözlenen diğer istenmeyen davranışlar ise “Sürekli bahaneler uydurma” (f:123), “Öğretimin akışına engelleme” (f:121), “Öğretmeni taklit etme” (f:112) ve “Saldırgan davranışlar sergileme” (f:58) olarak kodlanmıştır. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin bu davranışları çeşitli biçimlerde ortaya koydukları gözlenmiştir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir.

İsteklerinde ısrarcı olma: Gözlemlerde öğrencilerin bu kategoriye giren çeşitli davranışları toplam 145 defa gösterdikleri belirlenmiştir. Bu davranışta öğrencilerin kendilerinden beklenen veya yapmaları istenen davranışlar yerine, kendilerince başka bir şey yapmayı talep ettikleri ve bu isteklerinde ısrarcı oldukları gözlenmiştir. Bu tür davranışların çoğu zaman öğretmen tahammülünü zorladığı ve bazen öğretmenin öğrencinin isteğini yerine getirmek zorunda kaldığı gözlemlerde kaydedilen bir bulgu olmuştur. Bir öğrencinin “*Bu çalışmayı yapmak istemiyorum, şimdi resim yapacağım*” ifadesiyle dersin konusunu öğrenmeye karşı koyması ve öğretmenin yaptığı açıklamalara rağmen bu isteğinde ısrar etmesi bu kategoride gözlenen davranışlara örnek verilebilir. Gözlemlerde Ö4 ve Ö5’in bu tür davranışları sık sık gösterdikleri belirlenmiştir.

Öğretmeni umursamama: Gözlemlerde otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin bu kategoriye giren toplam 142 davranış sergiledikleri belirlenmiştir. Öğrencinin öğretmenin uyarı ve isteklerini umursamadan ne yapıyorsa yapmaya devam ettikleri bu davranış, öğrencinin öğrenmesine ciddi zararlar verdiği gibi öğretmenin otoritesinin de sarsılmasına yol açabilir. Öğretmeni umursamama davranışında, öğretmenin uyarıları öğrencinin bir kulağından girip diğerinden çıkmakta ve kendi istediği gibi davranmaya devam etmektedir. Yapılan gözlemlerden öğrencilerin bu kategorideki davranışlarına şu örnekler verilebilir: Ö3 resim yaparken öğretmeni “*Hadi bakalım dersimiz matematik o resim kağıtlarını ve boyaları kaldır*” dediğinde öğrenci öğretmeni önce duymazdan gelmiş, daha sonra “*hayır benim canım matematik yapmak istemiyor*” şeklinde cevap vermiştir; ardından öğretmeni ne kadar tekrarlarsa tekrarlasın onu duymazdan gelerek resim yapmaya devam etmiştir. Ö4 ise, bilgisayarla oynarken öğretmeni “*Şimdi ders zamanı, kitabını ve defterini masanın üstüne çıkar*” dediğinde öğretmenine hiç tepki vermeden bilgisayarla oynamaya devam etmiştir. Bu kategoride en

sık davranış gösteren öğrenci Ö4 olmuşken, Ö7'nin öğretmeni umursamama davranılarına rastlanmamıştır.

Dersten kaçma: Veri toplama sürecinde öğrencilerin dersten kaçma kategorisine giren çeşitli davranışları 133 defa sergiledikleri belirlenmiştir. Öğrenciler bu kategoride ele alınan davranışlarını genellikle öğretmenin dikkatinden kaçma eğilimiyle sınıfın en arkasında oturma, derse katılmama, okula gelmek istememe ve sık sık bahaneler uydurarak sınıftan çıkmak isteme şekillerinde göstermişlerdir. Örneğin Ö1, okulda sık sık ağlamakta ve eve gitmek istediğini söylemektedir. Bulduğu ilk fırsatta da okuldan erken ayrılmakta ve evine gitmektedir. Hatta okula devamsızlığı da fazla olduğundan diğer öğrenciler kadar gözlem yapılamamıştır. Ö4, ders zili çalmasına rağmen sınıfa girmek istememekte, sınıfa girdiğinde ise derse katılmayıp sürekli teneffüs zilin ne zaman çalacağını sormaktadır. Ö6 da sık devamsızlık yapan öğrencilerdendir. Okula geldiğinde ise zamanının çoğunu kantinde ve okul bahçesinde geçirmektedir. Tablo 2’de görüldüğü gibi dersten kaçma davranışı en çok Ö4’te, en az da Ö7’de gözlenmiştir.

Sürekli bahaneler uydurma: Bu davranış kategorisinde öğrenciler, 123 defa istenmeyen davranışlar göstermiştir. Öğrenciler, bu tür istenmeyen davranışlarını haklı göstermek amacıyla sürekli çeşitli bahaneler ileri sürmektedir. Gözlemlerde bu davranışı sergileyen öğrencilerin genellikle suçu başkalarına atma şeklinde bu davranışı sergiledikleri görülmüştür. Örneğin Ö5, ödevlerini yapmadan geldiğinde “*Akşam abim çok yaramazlık yaptı, evde çok ses vardı derslerimi bu yüzden yapamadım*” diyerek ödev yapmamasının nedenini abisinin yaramazlık yapması olarak açıklamaya çalışmıştır. Bahaneler uydurma konusunda en sık davranışı gözlenen öğrenciler Ö1, Ö4 ve Ö5 olmuştur.

Öğretimin akışını engelleme: Bu kategorideki davranışlar 121 defa gözlenmiştir. Bu davranışları gösteren öğrenciler, arkadaşlarıyla konuşma, öğretmenin sorularına isteksiz ve ilgisiz biçimde yanıtlar verme ya da bahanelerle sınıfa girip çıkma gibi davranışlarla öğretmeni rahatsız etmiş ve dersin akışını engellemiştir. Gözlemler sırasında alınan kayıtlardan bu davranışları örneklemek gerekirse; Öğretmen Ö1’e “*Hadi masana otur*“ dediğinde “*Hayır ben masada oturmak istemiyorum.*” diyerek ders boyunca ayakta dolaşmış, sınıftan dışarı çıkmış, birkaç dakika sonra yine sınıfa girmiş, ancak dersle ilgilenmemeye devam ederek arkadaşlarının da dinlemesini engellemeye çalışmıştır. Ö2, verilen çalışmaları yırtmış, sandalyesinden kalkarak yere oturmuş, öğretmenini dinlememekte ısrar etmiş ve bazen sınıftan dışarı çıkmıştır. Ö4, sınıfta genellikle arkadaşlarına sataşp kargaşa çıkararak öğretmeni bununla meşgul ederek

öğretim sürecini aksatmıştır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin öğretmenlerini ve sınıf arkadaşlarını bir şekilde rahatsız ederek dersin işlenişini baltaladıkları gözlemlenmiştir.

Öğretmeni taklit etme: Öğrenci davranışların 112 defa gözlenen bu tür davranışlar, öğrencinin öğretmenin davranışlarını taklit ederek onu kızdırmaya çalıştığı önemli bir istenmeyen davranış türüdür. Gözlemlerde, otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin genellikle istekleri yerine getirilmediğinde bu davranışları sergiledikleri görülmüştür. Öğrenciler bu tür davranışlarını, öğretmenin jest ve mimiklerini, konuşma şeklini, yönergelerini vb. taklit etme şeklinde gözlenmiştir. Veri toplama süreci boyunca toplam 27 istenmeyen davranışı gözlenen Ö7'nin, 26 davranışı öğretmeni taklit etme kategorinde yer almaktadır. Bu kategoride ele alınan davranışlara bir örnek şu şekildedir: Stajyer öğretmen Ö7'ye "*Hadi bırak ders çalışmayı da dışarıda top oynayalım*" dediğinde Ö7, bir öğretmen gibi tavır takınarak ciddi bir sesle "*Olmaz ben ders çalışıyorum, öğretmenden izin almak gerekir ama şimdi ders var, derste top oynamak olmaz*" dedi.

Saldırgan davranışlar sergileme: Bu davranış kategorisinde öğrenci, sergilediği istenmeyen davranışlarda(arkadaşlarına vurma, bağırma, kötü söz söyleme, vb), öğretmeninden ve/ya arkadaşlarından hoşlanmadığını veya herhangi bir nedenden dolayı onlara kızgın olduğunu belli etmeye çalışır gibidir. Öğrencinin davranışı, sevgi ve saygıdan uzaktır. Örneğin veri toplama sürecinde Ö3'ün "*Hep X'i seviyorsunuz, beni sevmiyorsunuz, onu mahvedeceğim, beni delirtmeyin...*" cümlelerini kurarken; Ö5'in "*Bu sınıfta hiç benim istediklerim olmuyor hep senin dediklerin oluyor*" (sen dediği öğretmeni), "*Bu ders böyle anlatılmaz ben bu dersi dinlemek istemiyorum*", "*Sürekli beni uyarma Ö4 de konuşuyor ama ona bir şey demiyorsun, ben ne yapacağımı biliyorum, hepiniz gününüzü görürsünüz*" şeklinde ifadeler kullandığı gözlenmiştir.

Araştırmaya konu olan öğrencilerin gözlemlenen problem davranışlarına bakıldığında, her bir öğrencinin çeşitli istenmeyen davranışları çeşitli sıklıklarda gösterdikleri belirlenmiştir. Aşağıda her öğrenci için gözlenen istenmeyen davranışlar ve gözlem kayıtlarından bu davranışları örnekleyen doğrudan alıntılar yer almaktadır.

Ö1'in İstenmeyen Davranışları:

Gözlemlerde Ö1'in toplam 101 defa çeşitli biçimlerde istenmeyen davranışlar gösterdiği kayıt altına alınmıştır. İsteklerinde ısrarcı olma (f:21) ve sürekli bahaneler uydurma (f:20) en sık istenmeyen davranış sergilediği kategoriler iken, Ö7'nin saldırgan

davranış gösterdiğine hiç rastlanmamıştır. Ö1, çoğu zaman okula geldiğinde ağlayan, eve gitmek istediğini söyleyen, bulduğu ilk fırsatta da okuldan erken ayrılıp eve giden bir öğrencidir. Devamsızlığı fazla olduğundan bu öğrenci üzerinde diğer öğrenciler kadar gözlem yapılamamıştır.

Ö1'in en sık istenmeyen davranış sergilediği kategori "İsteklerinde ısrarcı olma" (f:21) olmuştur. Gözlemlerde bu öğrencinin sürekli bilgisayarla oynamak istemesi, kendisine söylenen etkinlikten farklı bir etkinliği yapmakta ısrarcı olması gibi davranışları sık sık görülmüştür. Aşağıda Ö1'in bu davranışlarına ilişkin gözlem notlarından alıntılar yer almaktadır.

Ö1 stajyer öğrencinin önüne koyduğu etkinliğe baktı ve "*Ben toplama işlemi yapmak istiyorum.*" dedi. Stajyer öğrenci "*Hayır seninle bugün trafik ışıklarını çalışacağız*" dedi. Fakat Ö1 defterini açtı ve kendi hazırladığı toplama işlemlerini sesli bir şekilde çözmeye başladı.

Ö1 sınıfa girer girmez bilgisayarın başına geçti. Öğretmeni "*Bilgisayarla oynama burada ders yapacağız.*" dedi. Ö1 öğretmene bakmadan "*Benim canım bilgisayarla oynamak istiyor.*" diyerek bilgisayarla oynamaya devam etti.

Yapılan gözlemlerde Ö1'in 20 defa "sürekli bahaneler uydurma" kategorisine giren çeşitli davranışlar sergilediği gözlenmiştir. Ö1 bu davranışlarını genellikle tuvalet ihtiyacı olduğunu, acıktığını söyleyerek, ablasını sınıfta görmek istediğini ya da hasta olduğunu söyleyerek ortaya koymuştur. Aşağıda bu davranışlara örnekler verilmiştir.

Ö1 sınıfa girdi ve ayakta dolaşmaya başladı. Öğretmeni "*Hadi masana geç de ders yapalım*" dedi. Ö1 "*Benim çişim var, benim çişim var*" demeye başladı. Öğretmeni öğrencinin ablasını sınıfa çağırdı. Ablası "*Yalan söyleme daha az önce seni tuvalete götürdüm sen ders yapmak istemediğin için böyle yapıyorsun*" dedi. Ö1 "*Çişim var*" diyerek ağlamaya başladı.

Ö1'e öğretmeni "Ödevlerini neden yapmadın?" dediğinde, Ö1 "Hastaydım" dedi, öksürür gibi yaptı. "Başım ağrıyor" demeye başladı.

Ö1'in 17 defa dersten kaçmaya yönelik davranışlar gösterdiği belirlenmiştir. Bu davranışlarını; sınıfa girdiğinde hemen dışarı çıkma, okula devam etmeme, kendi

masasına oturmamama şekillerinde sergileyen bu öğrenciye yönelik gözlem kayıtlarından bir alıntı şu şekildedir:

Ö1 sınıfa girip, bir süre dolaştı. Sonra yerdeki minderlere uzandı. Beş dakika sonra öğretmeni sınıfa girdi. “*Aaa sen geldin mi?*” dedi. Öğretmen öğrencinin ablasına dönerek “*Neden gelmiyorsunuz?*” diye sordu. Öğrencinin ablası Ö1’in okula gelmek istemediğini söyledi. “*Bugün de zorla getirdim okula*” dedi. Öğretmen Ö1’e “*Hadi kalk ordan da ders yapalım*” dedi. Ö1 “*Hayır ben burada oturacağım*” dedi. Öğretmen ısrar etti fakat öğrenci minderlerden kalkmadı. Ablası “*Ordan kalkmazsan seni Kordon’a götürmem*” dedi. Ö1 ablasını da duymazdan gelerek yerinden kalkmadı.

Ö1’in en sık sergilediği diğer bir istenmeyen davranış grubu, “öğretimin akışına engelleme” (f:16) olmuştur. Bu davranış arkadaşları ile konuşma, sınıftan kaçma ve öğretmenin sorularına cevap vermeme biçimlerinde gözlenmiştir. Aşağıda Ö1’in bu gruba giren davranışlarına ilişkin gözlem notlarından bir alıntı yer almaktadır:

Öğretmeni Ö1’e “*Bugün seninle çıkarma işlemi yapacağız.*” dedi. Ö1 arkadaşına dönüp “*Ne yapıyorsun ödev mi yapıyorsun?*” diye sordu. Öğretmeni “*Bana bakmalısın ders yapacağız.*” dedi. Öğrenci arkadaşına sorular sormaya devam etti. Öğretmeni “*Çıkarma işlemi yapacağız.*” deyince ağlamaya başladı ve sınıftan dışarı çıktı. Öğretmeni arkasından gitti fakat öğrenci sınıfa girmedi.

Gözlemlerde Ö1’in “öğretmeni umursamama” kategorisinde ele alınabilecek istenmeyen davranışları 14 defa sergilediği görülmüştür. Ö1, bu grupta yer alan davranışlarını ağlama, öğretmeni duymazdan gelme, ders etkinlikleri dışında başka etkinliklerle uğraşma gibi hareketlerle /davranışlarla ortaya koymuştur. Bu davranışlarla ilgili gözlem kayıtlarından iki alıntı aşağıda yer almaktadır:

Ö1 sınıfa girer girmez bilgisayarını açtı. Öğretmeni “*Hadi kendi masana otur ve ders yapalım*” dedi. Ö1 “*Hayır oturmuyacağım, bilgisayarla oynayacağım*” dedi ve bilgisayarla oynamaya devam etti. Öğretmeni tekrar “*Sana masana geç diyorum yoksa ablanı sınıfa çağırırım*” dedi. Ö1 yine “*Hayır ben bilgisayarla oynayacağım*” dedi.

Ö1, iki sandalyeyi kullanarak birine oturmuş diğerine ise ayaklarını uzatmış yemek yiyordu. Öğretmeni “*Hadi bakalım yemek işini bitir, derse geçelim*” dedi. Ö1 öğretmene cevap vermeden yemek yemeye devam etti. Öğretmeni cümleyi tekrar etti, Ö1 “*Ders yapmayacağım, ders yapmayacağım!*” diye cevap verdi. Öğretmeni üçüncü defa Ö1’i uyardı ve öğrenci yine aynı cevabı vererek yemeğe devam etti.

Ö1’in sık sergilediği istenmeyen davranışlarından biri de “öğretmeni taklit etme” grubundadır (f:53). Ö1’in bu davranışlarına örnek olarak; öğretmeni etkinlik bulmak için kutulara yöneldiğinde Ö1 de aynı şekilde hareket ederek kutulara yöneldi ve boya kalemlerini çıkarttı. Öğretmen “*Resim yapmayacağız ben senin için etkinlik kağıdı arıyorum hadi karıştırma da otur yerine*” dedi. Ö1 “*Hayır oturmayacağım ben de senin gibi kutulara bakacağım*” dedi. Öğretmeni “*Beni kızdırma sana otur dediysem otur*” dedi. Öğrenci ağlamaya başladı...

Ö2’in İstenmeyen Davranışları:

Veri toplama sürecinde Ö2, toplam 18 saat gözlenmiştir. Bu süreçte 109 istenmeyen davranış gösteren Ö2’nin sergilemiş olduğu istenmeyen davranışlar, belirlenen davranış kategorilerine göre aşağıda belirtilmiştir.

Ö2’nin en sık gösterdiği istenmeyen davranış grubu “İsteklerinde ısrarcı olma” (f:20) şeklinde gözlenmiştir. Bu öğrenci bu tür davranışlarını ders etkinlikleri yerine boyama etkinlikleri yapmak istemesi, sınıfta ders yapmak yerine bahçeye çıkmak istemesi, ders esnasında kantin vb yerlere gitmek istemesi ve sınıfta etkinliklerini yapmak yerine balon patlatmak istemesi şekillerinde sergilemiştir. Aşağıda gözlem metinlerinden Ö2’nin bu davranışlarına ilişkin örnekler yer almaktadır:

Ö2, “Ben kantine gideceğim” diyerek önündeki etkinliği masadan yere atıp dışarı çıkarken, öğretmenine dönüp “*Ben kantine gideceğim ders yok, ben kantine gideceğim tost alacağım.*” dedi ve yere oturdu. Öğretmeni “*Hadi kalk yerde oturulmaz*” demesine rağmen Ö2, kantine gitme isteğinde ısrar edince öğretmeni “*Tamam hadi kantine gidelim.*” dediğinde oturduğu yerden kalktı ve birlikte kantine gittiler.

Öğretmeni ile etkinlik yaparken Ö2, boyama yapmak istediğini söylemeye başladı. Öğretmeni önündeki etkinliği yaparsa boyama yapabileceğini

söylemesine rağmen Ö2, ısrarla boyama yapacağını söylemeye devam etti ve önündeki etkinliği yırtarak yere attı. Öğretmen, “*Etkinlik kâğıdını yırttığın için sana bu ders boyama yok*” dedi. Öğrenci “*Hayır ben boyama yapacağım*” dedi. Öğretmene “*Çabuk (yazıcıdan) çıktı alalım*” dedi. Öğretmeni “*Önündeki etkinlik kâğıdını yırttığın için sana çıktı yok*” dedi.

Ö2'nin sık sergilediği bir diğer istenemeyen davranış grubu “öğretmeni umursamama” kategorisinde yer almaktadır (f:18). Ö2'nin bu kategoride, öğretmeni kendisine seslendiğinde duymazdan gelme, öğretmen kendisiyle konuşurken başka yönler bakma, öğretmenin onun için hazırladığı etkinlikleri yırtma, öğretmenin verdiği komutları yerine getirmeme ve sınıfta öğretmenin istediği yerde değil de kendi istediği yerde oturma şeklinde davranışlar sergilediği gözlenmiştir. Gözlemlerden Ö2'nin bu gruptaki davranışlarına örnek olabilecek birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

Ö2 sınıfa bir sandalye ile girdi. Öğretmeni “*Hadi bakalım, in o sandalyeden de kendininkine otur.*” dediğinde, öğrenci “*Bana ne bana ne, ben bu sandalyede oturacağım*” dedi. Öğretmeni “*Fakat bugün seninle rakamları yazacağız, o sandalyede rahat yazamazsın*” dedi. Fakat O, sandalyede oturmaya devam etti, sandalyesini değiştirmeden önüne koyulan etkinliği yapmaya çalıştı.

Öğretmen öğrencinin önüne bir etkinlik kâğıdı koydu. Öğrenci kâğıda baktı, kalemi eline aldı ve etkinliği yapmaya başladı. Bir satır yazmadan kâğıdı buruşturdu ve yırttı. Öğretmeni kâğıdı aldı yapıştırdı yeniden öğrencinin önüne koydu. Öğrenci yeniden kâğıdı parçaladı. Öğretmen kâğıdı çöpe at dediğinde duymazdan gelerek başka bir yöne baktı.

“Öğretimin akışına engelleme” grubunda yer alan istenmeyen davranışlar da Ö2'nin sık sergilediği davranışlar arasında yer almaktadır (f:18). Yapılan gözlemlerde, Ö2'nin aniden sandalyesinden fırlayarak sınıf dışına çıkma, sınıfa girmek istemediğini ve bahçedeki bankta oturmak istediğini söyleme, verilen etkinlik kâğıtlarını beğenmediğini söyleyerek buruşturup fırlatma gibi öğretimin akışını engelleyici davranışlar sergilediği gözlenmiştir.

Gözlem sürecinde Ö2'nin 15 defa “Sürekli bahaneler uydurma” kategorisinde davranışlarına rastlanmıştır. Ö2, bu davranışlarını tuvalet ihtiyacı olduğunu söylemesi, dışarı çıkmak istediğini söylemesi, ayakkabı ya da kıyafetlerinin onu rahatsız ettiğini

söylemesi şekillerinde göstermiştir. Aşağıda gözlem kayıtlarından alıntılar yer almaktadır.

Ö2 sınıfta ders esnasında sıkılınca “*Çişim var*” dedi. Öğretmeni “*Bu etkinliği bitirelim, seni tuvalete gönderirim*” dedi. Ö2 çışı varmış gibi davranmaya devam etti. Öğretmeni “*Bana şaka yaptığını biliyorum*” dedi. Öğrenci hareketlere devam etti. Israrla tuvalete gitmek istediğini söylese de öğretmeni etkinlik bitmeden Ö2’yi sınıftan çıkartmadı.

Ö2 sürekli masanın altında ayakları ile oynuyordu. Öğretmeni “*Ne oldu? Neden kıpır kıpırsın?*” dedi. Ö2 “*Ayakkabıları çıkartacaksın*” dedi. Öğretmeni “*Ayakkabıların nesi var? Neden çıkartacaksın?*” diye sordu. Ö2 “*Ayaklarımı acıtıyor*” dedi. Sonra ayakkabılarını çıkarıp attı. Gülmeye başladı. Öğretmeni “*Ayakkabılarını attığın yerden al ve ayağına giy*” dedi. Ö2 gülmeye devam etti.

Gözlemler sırasında Ö2’nin öğretmeni taklit etme davranışları (f:13) sergilediği gözlenmiştir. Bu davranışlarına örnek olarak; bir gün sınıfa koşarak girmesi ve öğrenciler için hazırlanmış etkinlikleri görünce öğretmeni taklit edip “*Hadi ders yapalım.*” diyerek yerine oturması ve etkinliği yapmaya başlaması verilebilir. Başka bir gözlemde ise; dağınık olan saçlarını taramak istediği ve “*öğretmen gibi düzenli olacaksın*” dediği, öğretmeni abartılı bir şekilde taklit ederek pantolonunu ve tişörtünü düzelttiği gözlemlenmiştir. Başka bir gözlemde öğretmen sınıfa elinde çay ile girince Ö2 “*Ben de çay istiyorum. Ben de çay istiyorum*” dedi. Ö2 ısrar edince, öğretmeni ona da bir bardak çay getirmek zorunda kaldı.

Gözlemler sırasında Ö2’nin dersten kaçma (f:14) davranışlarını çoğunlukla bahçede oyalanıp sınıfa girmek istememe, koridordaki nöbetçi öğrenci masasında oturmak isteme şeklinde sergilediği gözlenmiştir. Ö2’nin “*Saldırgan davranışlar sergileme*” (f:11) kategorisinde yer alan davranışlarına örnek olarak ise; stajyer öğretmene ve sınıf arkadaşı Ö7’ye “*Seni döveceğim, seni döveceğim!*” demesi gösterilebilir. Bir başka gözlemde Ö2’nin, Ö7’nin önündeki defteri kaparak parçalamak istediği; diğer bir gözlemde ise; Ö7 için “*O gitsin çabuk sınıftan çıksın ben tek başıma ders yapacağım*” dediği görülmüştür.

Ö3'ün İstenmeyen Davranışları:

Veri toplama sürecinde yapılan gözlemlerde Ö3 için 23 saat gözlem yapılmış ve toplam 114 istenmeyen davranış gösterdiği belirlenmiştir. Bu gözlemlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda Ö3'ün en yoğun olarak “Öğretmeni umursamama” (f:20) davranışlarını sergilediği; bunun ardından en sık sergilediği problem davranışların ise “İsteklerinde ısrarcı olma” (f:18) ve “Saldırgan davranışlar sergileme” (f:18) olduğu belirlenmiştir. Ö3'ün öğretmeni umursamama davranışları, genellikle; öğretmeni duymazdan gelmek, ders esnasında öğretmenin verdiği etkinliği değil de resim yapmak, kendi sırasına otur demeden oturmamak, derse geç kaldığında öğretmenin “neredeydin” sorusunu cevaplamamak şekillerinde gözlenmiştir. Aşağıda gözlem kayıtlarından Ö3'ün bu kategoride yer alan davranışlarını örnekleyen alıntılar yer almaktadır.

Ö3 ayakta dolaşıyordu ve öğretmeni “*Sırana otur!*” dediğinde onu duymazdan geldi, yerdeki minderlerden birine oturdu, öğretmenin komutlarını duymazdan gelerek ayağa kalktı ve sınıf içinde dolaştı.

Ö3'ün masasında resim yaptığı bir sırada öğretmeni “*Bak dakika tutuyorum, zil çaldığında resim yapmayı bırakacaksın ve matematik yapacağız*” demesine rağmen öğrenci, “*Ben matematik yapmayacağım, resim yapacağım*” diyerek ders boyunca resim yaptı.

Derse geç kaldığında öğretmeni “*Neredeydin? Neden derse geciktin?*” diye sorduğunda Ö3, öğretmenine bakmadı ve yerdeki minderlere oturup arkadaşı ile konuşmaya başladı.

Ö3'ün “İsteklerinde ısrarcı olma” kategorisinde sergilediği davranışları, genellikle önündeki etkinlikler yerine resim yapması, masasında oturup ders yapmak yerine minderlerde oturması ve öğretmenin dediklerini değil bunları yapmakta ısrarcı olması şeklinde gözlenmiştir. Bunlara örnek olarak, öğretmene “*Bugün canım sadece resim yapmak istiyor, bana ders yap deme, ben resim yapacağım. Resim yapmayı çok seviyorum*” ya da “*Şimdi uyumak istiyorum sandalyede oturmayacağım minderde uzanıp uyuyacağım*” demesi gösterilebilir.

Ö3, “Saldırgan davranışlar sergileme” kategorisindeki davranışlarını, arkadaşlarına yumruk atma, yüksek sesle bağırma, öğretmenine bağırma şeklinde sergilemiştir. Ö3'ün bu davranışlarına örnek olarak, bir sınıf arkadaşı “*Bir numara, iki numara, üç numara*” dediğinde, arkadaşının üstüne yürüyerek ona fiziksel şiddet

uygulaması, ya da “*Beni kızdırmayın!*” diye bağırması, öğretmeni “*Eee otur artık sırana beni sinir etme*” dediğinde Ö3 “*Sen de beni sinir ediyorsun, bana emir veremezsin*” diye bağırması gösterilebilir.

Ö3’ün “Öğretimin akışını engelleme” (f:17) kategorisindeki istenmeyen davranışları, öğretmenine uygun olmayan cevaplar vermesi, ayakta dolaşması, arkadaşları ile konuşması şeklinde gözlenmiştir. Bu davranışlara örnek olarak; kendi sırasında oturmayarak yerdeki minderlere uzanıp uyumak istediğini söylemesi, arkadaşının masasına gelip “*Sen şimdi ne yapıyorsun ders mi bu yaptığın!*” demesi, öğretmeni yaptığı resme bakmak istediğinde “*Seni ilgilendirmez, resmime bakma.*” demesi gibi davranışları verilebilir. Bu öğrencinin ders zili çaldığında bahçeden sınıfa girmediği ve dışarıda oyalandığı, stajyer öğretmen onu sınıfa getirmek istediğinde direnmesi gibi istenmeyen davranışları da “dersten kaçma” (f:16) kategorisinde sergilediği istenmeyen davranışlarına örnek gösterilebilir. Ö3’ün 14 defa “Sürekli bahaneler uydurma”, 11 defa da “Öğretmeni taklit etme” kategorilerinde istenmeyen davranışlar gösterdiği gözlem kayıtlarından elde edilen bulgular arasındadır.

Ö4’ün İstenmeyen Davranışları:

Veri toplama sürecinde Ö4, 34 saat gözlenmiştir. Bu süre zarfında Ö4’ün toplam 170 istenmeyen davranış sergilediği gözlenmiştir. Bu öğrencinin sekiz öğrenci arasında istenmeyen davranışları en çok sergileyen katılımcı olduğu belirlenmiştir. Ö4’ün istenmeyen davranış kategorilerine göre sergilediği problem davranışlar incelendiğinde, isteklerinde ısrarcı olma kategorisinde 30, Öğretmeni umursamama kategorisinde 31, dersten kaçma kategorisinde 31, sürekli bahaneler uydurma kategorisinde 29, öğretimin akışına engelleme kategorisinde 27 ve öğretmeni taklit etme kategorisinde 22 davranış sergilemiştir. Bu öğrencinin saldırgan davranış sergilediğine rastlanmamıştır.

Ö4, isteklerinde ısrarcı olma kategorisinde (f:30) genellikle matematik vb. derslerde resim yapmak, futbol oynamak, televizyon izlemek gibi dersle ilgisi olmayan şeyler yapmak isteyip bunda ısrarcı olması, uygunsuz zamanlarda yemek yemek istemesi gibi davranışlar ortaya koymuştur. Aşağıda buna ilişkin gözlem kayıtlarından alıntılar yer almaktadır:

Ö4 öğretmeni tarafından masasına konulan etkinlik kâğıtlarını alarak çöpe attı ve “*Ben şimdi ders yapmak istemiyorum dışarı çıkıp beden eğitimi yapmak istiyorum, ders yapmaktan hoşlanmıyorum*” dedi. Ö4’e öğretmeni “Artık ortalıkta dolaşma

sırana otur” dediğinde Ö4 “*Sıramda oturmayacağım televizyonu açacağım, dersten sıkıldım*” dedi.

Öğretmeni “*Hadi bakalım matematik defterini aç ve problem çözelim*” dedi. Ö4 ise, “*Ben matematik sevmiyorum resim yapacağım*” dedi. Öğretmeni matematik konusunda ısrar ettikçe öğrenci resim yapacağını söyledi ve önüne bir boş bir kâğıt alarak kâğıdı karalamaya devam etti.

Ö4’ün “Öğretmeni umursamama” kategorisinde sergilediği davranışlar, öğretmeni duymazdan gelme, sınıftaki kitaplıktan izin almadan kitap alma, resim yapacağım diyerek önüne kâğıtlar koyma, sınıftaki bilgisayarla oynama ve boya kalemleriyle oynama şeklinde gözlenmiştir. Bu davranışa gözlem kayıtlarından bir örnek aşağıda verilmiştir.

Öğretmeni “*Hadi bakalım masanın başına geç de derse başlayalım*” dediği zaman, öğrenci öğretmenini duymazdan gelerek kafasını sağa sola çevirdi. Sonra eline televizyon kumandasını alıp televizyonu açmaya çalıştı. Öğretmeni gelip elindeki kumandayı aldığı zaman ise bilgisayarın başına geçti ve “*bilgisayarda ders yapacağım*” dedi.

Öğretmeni “*Hadi elindeki yiyecekleri çantana koy*” demesine rağmen Ö4, öğretmeni duymazdan gelerek elindekileri yemeğe devam etti. Kitaplıktan bir kitap alarak “*Şimdi ders yapmayacağım*” dedi. Öğretmeni “*Beni duymuyorsun galiba sana ders var dedim*” dedi. Ö4 önündeki kitabı açarak gülmeye başladı.

Ö4’ün sık sık istenmeyen davranış sergilediği diğer bir kategori “Dersten kaçma” (f:31) olmuştur. Yapılan gözlemlerde Ö4’ün bu gruba giren davranışları çantasını saklaması, sınıfa girmek istememesi, sınıftan izin almadan çıkması, dersten sıkıldığını ve top oynamak istediğini söylemesi şeklinde gözlenmiştir. Aşağıda gözlem kayıtlarından Ö4’ün bu gruptaki davranışlarına örnekler verilmiştir.

Ö4 sınıfta arkadaşlarına arkası dönük oturuyor. Ders yapıyor gibi defterini açtı ama sadece deftere bakıyor.

Ders zili çaldığında Ö4 dışarıdan sınıfa gelmek istemedi. Stajyer öğrenci yardımıyla sınıfa getirilirken “*Şimdi beden eğitimi yapalım*” deyip duruyordu.

Öğretmeni, “*Ödevini neden yapmadın?*” diye sordu. Ö4 “*okulu sevmiyorum ödev yapmak istemiyorum*” diye yanıtladı.

Ö4, Sürekli bahaneler uydurma (f:29) kategorisinde ödevlerini evde unuttuğunu söyleme, arkadaşlarının onu konuşturduğunu söyleme, arkadaşının ödevini yırttığını söyleme şekillerinde davranışlar göstermiştir. Bu davranışlar örnekler şu şekildedir.

Öğretmeni “*Senin ödevin nerede?*” diye sorduğunda Ö4 “*Evde unuttum*” dedi. Öğretmeni Ö4’ün annesini aradı ve Ö4’e dönerek “*Annene ödevim yok*” demişsin dediğinde öğrenci gülererek “*Ödevim yok ki*” dedi.

Ö4 önündeki etkinlikleri çöpe attı. Öğretmeni sınıfa girdiğinde “*Senin etkinliklerin nerede ?*” dedi. Ö4 “*X, ödevimi çöpe attı. Bana ders yaptırmıyor*” dedi. Öğretmeni “*Arkadaşını suçlamayı bırak*” dedi.

Ö4 arkadaşının masasına gitti. Öğretmeni “*Çabuk yerine geç ödevlerini yap*” dedi. Ö4 “*Beni X konuşturuyor*” dedi.

Öğretimin akışına engelleme davranışı (f:27) da Ö4’ün sık sergilediği istenmeyen davranışlardan biridir. Öğrenci bu gruptaki davranışlarını mazeretler uydurma, ağlama, arkadaşı ile dalga geçmek, ayakta dolaşmak şekillerinde göstermiştir. Aşağıda gözlem kayıtlarından bu davranışlara örnekler yer almaktadır.

Öğretmen konuyla ilgili bir soru sorduğunda Ö4, “*Ben cevaplamak ve ders yapmak istemiyorum*” dedi.

Öğretmen ders işlerken Ö4, tuvalet ihtiyacı olduğunu söyleyerek sınıftan çıktı. Arkasından giden öğretmene direne direne sınıfa getirildi. Sınıfa girdiğinde yavaş yavaş sırasına geçti. Sonra kalkıp bir arkadaşının başında beklemeye başladı. Az sonra sınıftaki dolapları karıştırmaya başladı. Masasında otururken arkadaşına (Ö3) dönerek onu kızdıracak bir şeyler söyledi. Ö3 “*Susturun şunu yoksa çok fena olacak*” dedi. Ö4 arkadaşına ve öğretmenine aldırış etmeden gülererek aynı şeyleri söylemeye devam etti. .

Öğretmeni taklit etme kategorisinde 22 defa davranışı gözlenen Ö4, bu davranışlarını genellikle, öğretmen ne yapıyorsa aynısını yapmak isteme şeklinde

göstermiştir. Bu davranışlara ilişkin bir kaç örnek, gözlem kayıtlarından yapılan alıntılarla aşağıdaki gibidir.

Öğretmenden hemen sonra sınıfa giren Ö4'e "*Neden geç kaldın?*" diye soran öğretmene, Ö4 "*Sen de dışarıdaydın, sen neden geç kaldın?*" diye soruyla yanıt verdi.

Elinde fincanla derse giren öğretmene Ö4 "*Ne var onda? Ben de içmek istiyorum*" dedi. Öğretmen "*Kahve var, öğrenci kahve içemez derste*" dediğinde Ö4 "*Sen içiyorsun, ben de içeceğim*" dedi, ayağa kalktı "*Ben kahve alacağım*" dedi ve sınıftan dışarı koşarak çıktı.

Öğretmeni "*Hadi bakalım masana geç başımda dikilme*" dediğinde Ö4 "*Bana ne, sen bilgisayarla oynuyorsun ben de oynayacağım*" dedi.

Öğretmeni telefonla konuşurken Ö4 "*Kiminle konuşuyorsun? Ben de telefonla konuşacağım*" dedi.

Ders esnasında öğretmen diğer öğretmenle konuşurken Ö4 arkasına dönerek iki öğretmene "*Siz konuşuyorsunuz ben de konuşacağım*" dedi.

Ö5'in İstenmeyen Davranışları:

Veri toplama sürecinde, Ö5 için 23 saat gözlem yapılmıştır. Bu süreçte 131 defa çeşitli biçimlerde istenmeyen davranışlar sergileyen bu öğrencinin en sık gösterdiği problem davranışlar, isteklerinde ısrarcı olma (f:25), öğretmeni umursamama (f:24), dersten kaçma (f:21) ve Sürekli bahaneler uydurma (f:21) şeklinde gözlenmiştir.

Ö5'in isteklerinde ısrarcı olma (f:25) kategorisindeki davranışlarını, matematik ya da Türkçe dersi yerine Teknoloji Tasarım dersine gitmek istemesi, Beden eğitimi dersi yapmak istemesi, oyun hamurlarıyla ya da başka materyallerle oynamak istemesi ve şekillerinde sergilediği gözlenmiştir. Aşağıda Ö5'in bu kategoriye giren davranışlarına gözlem kayıtlarından örnekler verilmiştir:

Ö5 "*Bugün benim canım yazı yazmak istemiyor. ... Yeni bir icat buldum onu yapacağım*" dedi ve sınıftan çıktı. Öğretmeni arkasından giderek Ö5'i sınıfa getirdi "*Çabuk masana otur beni kızdırma artık*" dedi. Öğrenci "*kızman umurumda değil... Ben yeni bir icat yapmak istiyorum*" dedi...

Ö5'e öğretmeni "*Çarpım tablosunu ezberlemelisin*" dediğinde Ö5 "*Sen bunları öğrenmemi neden isteyip duruyorsun... Ben matematik sevmiyorum ki*" dedi...

Ö5 öğretmene; *“Hep sınıftayız benim canım çok sıkılıyor neden biz beden eğitimi dersi yapmıyoruz? .... Burada sadece yazı yazıyoruz”* deyip bir süre söylendi.

Öğretmeni umursamama davranışı (f:24) Ö5’in en sık gözlenen diğer istenmeyen davranışlarından biri olmuştur. Bu davranışlara örnekler; öğretmeni duymazdan gelme, ders etkinlikleri yerine başka işlerle meşgul olma davranışları verilebilir.

Öğretmen *“Ben kime diyorum hadi bakalım otur yerine de ders çalış”* dediğinde Ö5 gülerken kafasını çevirdi ve öğretmeni duymazdan gelerek arkadaşıyla konuşmaya başladı.

Ö5 elindeki materyal ile oynarken, öğretmen *“bırak onu da yanıma gel”* dedi fakat Ö5 *“ben bununla bir icat yapacağım, beni oyalama”* dedi. Ö5 masasından kalktı ve izin almadan dışarı çıktı. Öğretmen arkasından giderek O’na ona sınıfa girmesi için seslendiğinde, duymazdan gelerek bahçeye çıktı.

Öğretmeni ayakta duran Ö5’e seslenerek *“Sırana otur”* dedi. Ö5 seslenmeden sırasına oturdu, çantasından tostunu çıkardı, poşetini masaya rastgele attı ve tostunu yemeye başladı. Öğretmeni *“İzin almadın ama”* dediğinde hiç ses çıkartmadan tostunu da alarak sınıftan dışarı çıktı.

Ö5’in, dersten kaçma davranışları (f:21), çoğunlukla sınıfa girmeme, sınıfta uyumak isteme, ayakta dolaşma davranışları şeklinde sıralanabilir. Gözlem kayıtlarından doğrudan alıntılar aşağıda yer almaktadır:

Ö5 okula üç gün gelmemişi ve dördüncü günde öğretmeni *“Nereledeydin bakalım”* dediğinde Ö5 *“Evde uyuyordum sabah uyanıp okula gelmek işkence gibi geliyor bana”* dedi.

Ö5, ders zili çalmasına rağmen sınıfa girmedi. O’nu sınıfa getirmesi için gönderilen stajyer öğrenciye de zorluk çıkardı, *“Ben ders yapmak istemiyorum.. Ben okula da gelmek istemiyorum”* dedi.

Ö5’in sürekli bahaneler uydurma (f:21) davranışları, hasta olduğunu söylemesi, uyuya kaldığını söylemesi, ağabeylerinin onu rahat bırakmadığını

söylemesi şeklinde görülmüştür. Aşağıda bu davranışlara gözlem kayıtlarından örnekler yer almaktadır:

Öğretmen “*İki gündür okula gelmedin nedenini öğrenebilir miyim?*” diye sorduğunda, Ö5 “*Sabahları uyuya kalıyorum, uyanamıyorum o nedenle okula gelmedim*” dedi.

Ö5 sınıfa girdi ve öğretmenine dönerek “*dün gece çok ateşim vardı. Sakın bana ödev sorma*” dedi

Ö5’in Öğretimin akışını engelleme kategorisinde 17, Öğretmeni taklit etme kategorisinde 12, Saldırgan davranışlar sergileme kategorisinde ise 11 defa istenmeyen davranışı gözlenmiştir. Ö5’in buradaki davranışları öğretmene bağırma, arkadaşlarına bağırma ve arkadaşlarına fiziksel şiddet uygulama şeklinde sıralanabilir.

Ö5 elindeki tahta kaleminin içine başka bir kalem koydu, arkasına da balon geçirdi ve arkadaşına yönelterek sıktı. Kalem arkadaşına isabet etmedi. Öğretmen Ö5’in elindekileri alıp “*Arkadaşına zarar verebilirdin ne yapıyorsun sen*” diye yüksek sesle uyardı.

Ö5, arkadaşı Ö8’e “*Hadi pantolonunu çıkart*” dedi ve Ö8 sınıfın ortasında pantolonunu çıkartmaya başladığında, öğretmeni, “*Sen ne yapıyorsun, çabuk giy pantolonunu*” dedi. Ö5’e dönerek “*Neden öyle dedin bak pantolonunu çıkartacaktı*” dediğinde Ö5, “*Sadece şaka yapmak istedim, çıkartacağını düşünmedim*” dedi. Ö4 “*Yaramazlık yapma*” diye Ö5’e bağırды. Ö5 “*Sana ne sen ne karışyorsun*” dedi ve koşarak arkadaşının boynunu sıkmaya başladı. Öğretmenler Ö5’i arkadaşından uzaklaştırdılar.

Ö6’nın İstenmeyen Davranışları:

Ö6 üzerinde yapılan 15 ders saati boyunca yapılan gözlemlerde bu öğrencinin toplam 104 istenmeyen davranış sergilediği belirlenmiştir. Gözlemler sırasında Ö6’nın en sık sergilediği davranışlar Dersten kaçma (f:21) ve Öğretmeni umursamama (f:20) kategorilerinde yer alırken en az sergilediği davranış grubu Saldırgan davranışlar sergileme (f:8) olmuştur.

Ö6’nın “Dersten kaçma” davranışları (f:88) sınıfa girmek istememe, sınıftan dışarı çıkma, tuvalete gitmek istediğini söyleme, çığlık atma şeklinde sıralanmaktadır.

Ö6 sınıfa girer girmez kendi masasına oturmadan Ö7'nin yanına geldi "*Merhaba*" dedi. Sonra sınıf içinde dolaştı. Stajyer öğretmen "*Hadi otur da seninle renkli resimler yapalım*" dedi. Ö6 sıraya oturmadan dışarı çıktı ve çığlık atmaya başladı. Annesi sınıfa getirdi fakat öğrenci yine sınıftan çıktı. Annesi "*Bugün gergin biraz, biz gidelim*" dedi ve gittiler.

Ö6 sınıf kapısından okul kantinine doğru koştu. Annesi de arkasından koştu. Öğrenci "*Kantine gideceğiz*" diyordu. Annesi "*Dersten sonra gideceksin*" dese de öğrenci sınıfa girmedi okul kantininde oturdu.

Ö6 daha masasına yeni oturmuştu ki; "*Çiş var, çiş var*" demeye başladı. Öğretmen annesini çağırdı. Ö6'nın annesi "*Yok hocam az önce çişini yaptırdım*" dedi.

Ö6'nın "*Öğretmeni umursamama*" (f:20) kategorisindeki davranışları, öğretmeni duymazdan gelme, çantasından defterlerini çıkarmama, öğretmenin verdiği etkinlikleri yapmama, masasında oturmama şeklinde görülmüştür. Gözlemlerden birkaç alıntı aşağıda yer almaktadır:

Ö6 sandalyesinde oturmuyor sürekli zıplıyordu. Öğretmeni "*Hadi zıplamayı bırak da otur*" dedi. Ö6 zıplamaya devam etti ve öğretmene gülümsedi. Öğretmenin tüm çabalarına rağmen öğrenci zıplamaya devam etti.

Ö6 masasında oturmuş elindeki kalemleri çeviriyordu. Öğretmeni "*Hadi onları bırak da ders yapalım. Bak senin için çok güzel etkinlikler hazırladım*" dedi. Ö6 "*Ders yok ders yok*" dedi, kalemleri çevirmeye devam etti.

Ö6 sınıfa girdi. Arkadaşı Ö7 "*Hoş geldin*" dedi. Ö6 da "*hoş bulduk*" dedi. "*Öğretmeni hadi bakalım yerine otur*" dedi. Ö6 ayakta dolaştı, öğretmeni duymazdan geldi, kafasını sağa sola çevirdi. Sonra geldi Ö7'nin yanına oturdu. Öğretmeni "*Hadi ama ders yapacağız*" dedi. Öğrenci öğretmene baktı, gülümsedi fakat yerinden kalkmadı.

Ö6'nın "*İsteklerinde ısrarcı olma*" kategorisindeki davranışları (f:16) tabletle oynaması, konu başka bir şeyken resim yapmak istemesi, uygunsuz zamanlarda yemek yemesi şeklinde sıralanmaktadır.

Ö6 sınıfa girdi. Öğretmeni "*Hadi bugün seninle matematik yapalım, sana rakamları öğretelim*" dedi. Ö6 "*Matematik yok matematik yok. Tabletle*

oynayacağım tabletle oynayacağım” dedi. Öğretmeni *“Tablet zamanı değil şimdi rakamları öğreneceğiz”* dese de öğrenci çantasından tableti çıkarttı ve tabletle oynadı.

Öğretmeni Ö6’nın önüne hazırlamış olduğu etkinlik kâğıtlarını koydu. Ö6 önündeki kâğıtları toplayarak öğretmene uzattı. *“Boyama yapacağız, boyama yapacağız”* dedi. Öğretmen etkinlikleri kaldırdı, resim kâğıtlarını ve boya kalemlerini çıkarttı.

“Sürekli bahaneler uydurma” grubundaki davranışlar Ö6 tarafından 15 defa, aç olduğunu söyleme, tuvalet ihtiyacı olduğunu söyleme, eve gitmek istediğini söyleme şekillerinde gözlenmiştir. Bu davranışlarla ilgili olarak, gözlem kayıtlarından bir alıntı aşağıda yer almaktadır:

Ö6 sınıfta etkinlik yaparken *“Çiş var, çiş var”* diyerek ayağa kalktı, sınıfta dolaşmaya başladı. Öğretmen Ö6’nın annesini çağırdı. Annesi Ö6’yı tuvalete götürmek için çıkarttı. Beş dakika kadar sonra Ö6 gülerken elinde yiyeceklerle sınıfa girdi. Ö6’nın annesi *“Hocam çışı yok. Kantine gitti direk”* dedi.

Ö6 sınıfta ayakta dolaşıyordu. Öğretmeni *“Hadi yerine otur”* dedi. Öğrenci *“Eve gidelim eve gidelim”* demeye başladı. Öğretmen *“Dersin bitince gidersin”* dedi. Öğrenci *“Sıkıldım eve gidelim”* dedi. Öğretmen Ö6’nın annesini çağırdı. Annesi *“Yok hocam o eve değil, lunaparka gidecek. Okula gelirken lunapark diye tutturmuştu”* dedi. Sonra birlikte sınıftan çıktılar.

Ö6’nın sık sergilediği diğer bir istenmeyen davranış kategorisi “Öğretimin akışına engel olma” (f:14) davranışlarıdır. Bu gruba giren davranışlarını ayakta dolaşma, sırasına oturmama, sınıftan dışarı çıkma, bağırma ve bazen ağlama şekillerinde gösterebilen bu öğrencinin gözlemlerinden şu alıntılar yapılmıştır:

Ö6’yı annesi sınıfa getirdi. Ö6 *“Ders yok ders yok”* diyerek annesini ve öğretmenini de ittirerek sınıftan dışarı çıktı ve annesi *“Bugün ders yapamayacağız, anlaşıldı.”* diyerek Ö6’yı aldı ve eve gittiler.

Ö6 sınıfa girmek istemiyor. Annesi *“Eğer dersini yaparsan seni pastaneye götüreceğim”* dedi. Ö6 sürekli *“Pastane, pastane”* diyordu. Öğretmeni *“Bak*

annen sana ödül verecek hadi ders yapalım” dedi. Öğrenci ders yapmayacağını söyleyerek biraz ayakta dolaştı ve Ö7’nin yanına oturdu.

Ö6 sırasına oturmak istemiyordu, sürekli “Eve gideceğiz, ders yok” diye bağırıyordu. Öğretmeni “Çabuk masana geç” dediğinde ağlamaya başladı.

Ö6’nın “Öğretmeni taklit etme davranışları” (f:10) ise öğretmen gibi davranma, onun yaptıklarını aynen tekrarlama şekillerinde gözlenmiştir. Aşağıda Ö6’nın bu davranışlarından örnekler bulunmaktadır.

Ö6 sınıfa girdi. Masasına geçti. Elindeki kalemlerle oynamaya başladı. Öğretmen “*Bugün seninle hangi dersi yapsak acaba*” diyerek sınıf dolaplarının başına geçti ve orada etkinlik kâğıtlarını karıştırdı, “*Tamam buldum seninle el kelimesini çalışalım*” dedi. Ö6 da öğretmenin yanına giderek, öğretmenin yaptığı gibi kutuları karıştırmaya başladı. Öğretmen “*Sen otur ben sana bulacağım*” dedi. Öğrenci oturmadı.

Ö6 sınıfa geldiğinde öğretmeni yoktu. Ö6 “*Öğretmen yok*” diyerek sınıftan çıktı. Annesi Ö6’yı sınıfa getirmeye çalıştı. Ö6 “*Öğretmen yok, gidelim*” dedi. Öğretmen bu esnada sınıfa girdi. Öğrenciyi de annesi sınıfa girdirdi. Ayakta dolaşan Ö6’ya öğretmeni “*Hadi bakalım masana geç*” dedi. Ö6 duymazdan gelince öğretmen yüksek sesle “*Otur dedim sana*” dedi. Ö6 da öğretmene “*Sen oturmuyorsun, oturmak yok*” diye bağırdı.

Ö7’nin İstenmeyen Davranışları

Üzerinde 32 saat gözlem yapılabilen Ö7, bu süre zarfında 27 defa istenmeyen davranış göstermiştir. Bu davranışların 26’sı tamamı öğretmeni taklit etme kategorisinde yer almaktadır. Ö7’nin davranışlarından örnekler aşağıda yer almaktadır.

Ö1 “*Ders yapmayacaksın, ders yapmayacaksın*” dedi. Ö7, “*Akıllı bir öğrenci ol bakalım. Dersini yap. Çok konuşma*” diyerek öğretmeni taklit etti.

Ö6 ağlayarak sınıftan çıktığında, Ö7 “*Ağlanacak ne var, kocaman çocuk oldun ağlanır mı? Burası okul ders yapılır*” dedi.

Öğretmenin elinde çay bardağını görünce Ö7, “*Ben de çay içmek istiyorum*” dedi. Kendine bir çay alıp geldi. Öğretmeni Ö1’e “*Hadi otur sırana*” dediğinde; Ö7 “*Bak sırana otur. Öğretmen sana otur dedi, sen hala ayaktasın*” dedi. Öğretmeni

Ö7'ye “*Lütfen ben arkadaşını uyarıyorum, senin uyarmana gerek yok*” dedi. Öğrenci “*Görmüyor musun oturmuyor*” dedi.

Ö8'in İstenmeyen Davranışları

Veri toplama sürecinde Ö8 üzerinde toplam 13saat gözlem yapılmış olup, bu öğrencinin çeşitli istenmeyen davranışları 78 defa sergilediği belirlenmiştir. Ö8'in öğretmeni umursamama davranışları (f:15),öğretmenin yönerge ve uyarılarını dikkate almadan sınıfta ayakta dolaşma, başkasının yerine oturma, verilen etkinlikleri yapmama, öğretmenin söylediğini yapmama şeklinde sıralanmaktadır. Aşağıda Ö8'in bu tür davranışlarına iki örnek verilmiştir:

Ö8 sınıfa girdi öğretmeni “*Hadi yerine otur*” dedi. Ö8 öğretmenine baktı gülümsedi, “*Hayır arkadaşımın yanına oturacağım*” diyerek Ö5'in yanına oturdu. Öğretmeni “*Orası senin yerin değil, hemen yerine geç*” dedi, Ö8 öğretmenini duymazdan gelerek arkadaşı ile konuşmaya başladı.

Ö8 sınıfa kitap okuyarak girdi. Sınıftakiler “*Merhaba*” dediler, fakat Ö8 kimseye bakmadı. Masasına geçti kitap okumaya devam etti. Öğretmeni “*Bırak artık kitabını*” dedi. Ö8 kafasını kitaptan kaldırmadan okumaya devam etti.

Ö8'in İsteklerinde ısrarcı olma davranışları (f:14) ders esnasında başka kitaplar okuma, bilgisayarla oynama, bahçede oynamak isteme şeklinde sıralanmaktadır.

Ö8 “*Of ders yapmaktan sıkıldım, birazcık bilim-teknik dergisi incelemek istiyorum*” dedi. Stajyer öğrenci “*Ama seninle bu parçayı okumalıyız ve soruları cevaplamalıyız*” dedi. Ö8 “*Sen oku sen cevaplandır ben şimdi dergi karıştıracağım*” dedi.

Ö8 elindeki kitabı okuyordu. Stajyer öğretmen “*Hadi o kitabı bırak da ders yapalım*” dedi. Ö8 “*Benim canım kitap okumak istiyor, şimdi kitap okuyacağım, hem sürekli sen bana ne yapacağımı söyleyemezsin*” dedi. Öğretmeni “*Uzatma, ... abini dinle dersini çalış*” dedi. Ö8 “*Sen benim öğretmenimsin o değil, o bana karışamaz canım ne isterse onu yaparım, ben kitap okumayı seviyorum*” dedi.

Ö8 “*Benim canım bahçede oynamak istiyor*” dedi. Öğretmen “*Abartma daha az önce teneffüstedin*” dedi. Ö8 ısrar etti ve sınıftan dışarı çıktı.

Ö8'in Dersten kaçma davranışları (f:11) okula gelmek istememe, sınıfa geç gelme, arkadaşları ile konuşarak dersi geçiştirme şeklinde gözlenmiştir. Örnekler şu şekildedir:

Ö8'e öğretmeni "*İki gündür nerelerdeydin okula gelmedin*" dedi. Ö8 "*Canım okula gelmek istemedi, babamla gezdim*" dedi.

Ö8 ile Ö5 ders zili çaldıktan beş dakika sonra sınıfa geldiler. Sessizce yerdeki minderlere oturdular. Kendi aralarında konuşurken öğretmenleri "*Hadi bakalım herkes kendi masasına geçsin ders vakti*" dedi. Ö8 ve Ö5 öğretmenlerine bakmadan konuşmaya devam ettiler. Öğretmen "*Yeter ama hem geç geliyorsunuz hem derse katılmıyorsunuz*" dedi. Öğrenciler güldüler, "*Canımız ders yapmak istemiyor*" dediler.

Ö8'in sürekli bahane uydurma davranışları (f:9) hafta sonu babasında olduğunu mazeret gösterme, ailede ödev yapmasını engelleyen bir durumu öne sürme ve ödev yapmayı sevmediğini söyleme şeklinde gözlenmiştir. Örneğin; Ö8 ödevlerini yapmadığı zaman "*Hafta sonu babamda kaldım ve birlikte film izledik. Ödevlerimi yapmayı unuttum*" diyerek öğretmene mazeret bildirmiştir. Başka bir durumda ise "*Dün gece istediğim bir kitap vardı annem onu almıştı ve onu okuduğum için ödevlerimi yapamadım*" diye öğretmenine açıklama yapmıştır.

Ö8'in Öğretimin akışına engelleme davranışları (f:12) arkadaşları ile konuşma, ayakta dolaşma, sınıftan çıkma şeklinde sıralanmaktadır. Bunlara örnekler şu şekildedir.

Ö8 masasından kalktı ve arkadaşının yanına giderek onunla konuşmaya başladı. Öğretmeni Ö8'e "*Sana masandan kalk diyen oldu mu da yerinden kalktın? Çabuk yerine dön*" dedi. Ö8 "*Ben burada oturmak istiyorum arkadaşımınla oyun oynayacağım bana karışamazsın*" dedi. Öğretmeni "*Ben sana karışabilirim öğretmen olan benim*" dedi. Öğrenci öğretmeni duymazdan gelerek arkadaşıyla oturmaya devam etti.

Ö8'e stajyer öğretmen "*Hadi bakalım bugün dersimiz bölme işlemi seninle bölme işlemiyle ilgili problemler çözeceğiz*" dedi. Ö8 "*Sen benim öğretmenim değilsin seninle çalışmak istemiyorum ben bahçeye çıkıyorum*" diyerek sınıftan çıktı.

Ö8'in öğretmeni taklit etme davranışları (f:7) bilgisayarla oynamak, çay-kahve içmek, ayakta durmak şeklinde gözlenmiştir.

Ö8 öğretmene “*Ama ben de senin gibi bilgisayarla oynamak istiyorum*” dedi. Öğretmeni “*Ben bilgisayarda oyun oynamıyorum araştırma yapıyorum*” dedi. Ö8 “*Tamam ben de araştırma yapacağım, neden izin vermiyorsun*” dedi. Öğretmen “*Tamam benim işim bitsin birlikte araştırma yapalım*” dedi. Öğretmenin işi bitince birlikte hayvanlarla ilgili bir konu belirleyip resimler ve yazılar çıkarttılar. Öğretmenin elinde telefon vardı. Ö8 ayaktaydı. Öğretmen “*Hadi ama yerine geç*” dedi. Öğrenci “*Ben de konuşacağım kiminle konuşuyorsun*” dedi. Öğretmen “*Beni rahatsız etme sen dersine bak*” dedi. Öğrenci “*Ben de konuşmak istiyorum*” dedi. Öğretmen “*Uzatma hadi bakalım*” dedi.

Öğretmen elinde bardakla sınıfa girdi. Ayakta duruyordu. Ö8 de ayakta durdu. Öğretmeni oturmasını istediğin, Ö8 “*Sen neden ayaktasın? Sen otur ben de oturacağım*” dedi. Ö8 “*Ben de elindekinden içeceğim*” dedi. Öğretmen “*Yeter beni taklit etme otur yerine*” dedi.

Ö8’in öğretmene ve arkadaşlarına karşı saldırgan davranışlar sergileme (f:10) kategorisindeki davranışları arkadaşlarına ve öğretmene bağırma, fiziksel zarar verme şeklinde görülmüştür.

Ö8 çok yüksek sesle bağırarak Ö5’in üzerine yürüdü “*seni ....*” şeklinde arkadaşına hakaret etti. “*Çok sinirliyim üstüme gelmeyin sakinleşmek istiyorum*” dedi.

Ö4, Ö8’e bakarak gülmekteydi Ö8 arkadaşına dönerek “*Beni kızdırıyorsun, seni çok fena yaparım, döverim*” dedi. Arkadaşı “*Dövsene dövsene*” dedi. Ö8 yerinden kalkarak arkadaşına doğru şiddetle yürüdü, araya stajyer öğretmen girdi “*Ne yapıyorsun? Arkadaşına vuracak mısın? Çok fena bir davranış*” dedi. Öğretmeni de “*Çabuk yerine otur, saygılı ol*” dedi. Ö8 öğretmene ve stajyer öğretmene de “*Bana karışmayın*” diye bağırdı.

4.2. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde görüşme yapılan öğretmen ve velilerden toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ayrı başlıklar altında yer almaktadır.

4.2.1. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışları

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılan üç özel eğitim öğretmeninden toplanan veriler üzerinde yapılan içerik analizleri sonucunda, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlar ve öğretmenlerin bu davranışları dile getirme sıklığı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3

Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışları

Davranışlar	f
Öğretmenin verdiği komutları yerine getirmeme	7
Sırasında oturmama	7
Öğretmeni dinlememe	7
Okuldan kaçma	6
Ödevlerini yapmama	6
Öfke nöbetleri geçirme	4
Ağlama	4
Arkadaşlarına ve öğretmenine şiddet içeren sözler söyleme, şiddet uygulama	3
Arkadaşları ile alay etme	2
Yalan söyleme	2
Toplam	48

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin göstermiş oldukları istenmeyen davranışlar, öğretmenin verdiği komutları yerine getirmeme (f:7) sırasında oturmama (f:7), öğretmeni dinlememe (f:7), okuldan kaçma (f:6), ödevlerini yapmama (f:6), öfke nöbetleri geçirme (f:4), ağlama (f:4), arkadaşlarına ve öğretmenine şiddet içeren sözler söyleme, şiddet uygulama (f:3), arkadaşları ile alay etme (f:2) ve yalan söyleme (f:2) şeklindedir. Aşağıda öğretmen görüşmelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Örneğin Ö1, “Sınıftan sürekli bir mazeret uydurup çıkıyor.. Dersini yapmıyor. Beni dinlemiyor. Okula gelmiyor. Onu derslerini yapması konusunda zorladığımda beni ittirip dışarı çıkıyor” (Öğrt1).

“Ders zili çaldığında sürekli sınıfa geç kalıyorlar. Arkadaşları ile kavga ediyorlar. Ö3, derslerini yapmasını istediğimde canım ders yapmak istemiyor diyor, sürekli ayakta dolaşiyor ve her söyleneni üzerine alınıyor ve öfkeleniyor” (Öğrt3).

“Arkadaşları ile dalga geçme, ödevlerini hiç yapmama ve sürekli mazeret uydurma, derse geç kalma, sınıfta sürekli ayakta dolaşma, beni dinlememe. Örneğin Ö4, okula gelmiyor, gelse de dersini yapmak yerine başka işlerle uğraşiyor. Bazı zamanlarda arkadaşlarına ve bana küfür ediyor” (Öğrt2).

4.2.2. Veli Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışları

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılan sekiz veliden toplanan veriler üzerinde yapılan içerik analizleri sonucunda, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlara ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4

Veli Görüşlerine Göre Öğrencilerin Sergilediği İstenmeyen Davranışları

No	Davranışlar	f
1	Anne babayı duymazdan gelme, umursamama	7
2	Sorumluluklarını yerine getirmeme	7
3	Ağlama	6
4	Arkadaşlarına, kardeşlerine ve aileye şiddet içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama	5
5	Ödevlerini yapmama	4
6	İsteklerinde ısrarcı olma	3
7	Yalan söyleme	2
8	Arkadaşları ile dalga geçme	1
Toplam		35

Tablo 4’de velilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara bakıldığında otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocuklarının gösterdiği istenmeyen davranışları, Anne babayı duymazdan gelme, umursamama (f:7), sorumluluklarını yerine getirmeme (f:7), ağlama (f:6), arkadaşlarına, kardeşlerine ve aileye şiddet içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama (f:5), ödevlerini yapmama (f:4), isteklerinde ısrarcı olma (f:3), yalan söyleme (f:2) ve arkadaşları ile dalga geçme (f:1) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Velilerin 7’si tarafından belirtilen “Anne babayı duymazdan gelme, umursamama” davranışında, öğrenci anne ya da babasını duymazdan gelerek onların vermiş oldukları komutları yerine getirmemektedirler. Örneğin V1 çocuğunun bu davranışını açıklarken alışveriş sırasında “Sana bu istediğini alamayız” dediklerinde çocuğun söyleneni hiç dikkate almadan istediği oyuncuğu ya da yiyeceği alış-veriş sepetine attığından söz

etmişlerdir. V6 ise “Lokanta gibi yerlerde, bizi dinlemiyor, sürekli ayakta, canı istediği yiyeceği sipariş ediyor” sözleriyle çocuğunun istenmeyen davranışlarından söz etmiştir. Velilerin çocuklarının diğer istenmeyen davranışlarını açıklarken kullandıkları ifadelerden bazıları aşağıda örnek olarak yer almaktadır:

“Özellikle okula geleceğimiz zaman evden çıkmak istemiyor ve ağlıyor. Elinden tabletini aldığımda da çok ağlıyor hatta zaman zaman komşular ona şiddet uyguladığımı düşünüp kapıma dayanıyorlar” (V1).

“Televizyonun başından kaldırmak istediğimde, istediği cips vb. yiyecekleri vermediğimde hemen ağlıyor ve yaptırmak istediklerini ağlayarak elde etmeye çalışıyor” (V8).

“Lunapark vb. yerlere gitmek istediğinde sınır koyamıyoruz ve götürmek zorunda kalıyoruz. Çünkü götürmezsek ağlamaya, bağırma başlıyor ve susturamıyoruz” (V6).

“Okulda ve evde arkadaşları ile dalga geçiyor. Evde ağır düzey otizmlili abisi var, onun hareketlerine çok gülüyor ve abisini kızdırıyor. Okulda da arkadaşlarının zayıf yönleriyle alay ettiği öğretmeni tarafından dile getiriliyor” (V5).

“Artık ödevlerini yapmalısın dediğimde bana bağırıyor, ödev yapmak istemiyorum anlamıyor musun?” diyor (V3).

“Onu duymazdan geldiğimizde, istediklerini yapmadığımızda vs. yanımıza gelerek bizim saçımızı çekiyor ya da ısırıyor. Ablasının eşyalarına ve ablasına zarar veriyor” (V2).

4.3. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde öğretmen ve velilere otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların şiddetini artıran faktörlere yönelik “Sizce öğrencilerinizin istenmeyen davranışları daha çok göstermelerine yol açan nedenler/faktörler neler olabilir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar üzerinde yapılan analizlerden elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

4.3.1. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını artıran Faktörler

Öğretmen görüşlerine göre, otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin gösterdikleri istenmeyen davranışlarının nedenleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5

Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler

No	İstenmeyen Davranışları Artıran Faktörler	f
1	Öğrencinin özel eğitiminin yetersiz olması	3
2	Öğrenciyle alay edilmesi	2
3	Ergenlik dönemi	1
4	Aile ortamındaki baskı	1
5	Okul ortamının fiziksel yetersizliği (Spor, müzik vb etkinlikler için uygun ortamların olmaması)	1
6	Ailelerin çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenmemeleri	1
Toplam		9

Tablo 5'te görüldüğü gibi, otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların istenmeyen davranışlar gösterme sıklığını veya bu tür davranışların şiddetini artıran çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; öğrencinin özel eğitiminin yetersiz olması, öğrenciyle alay edilmesi, ergenlik dönemi, aile ortamındaki baskı, okul ortamının fiziksel yetersizliği (spor, müzik vb etkinlikler için uygun ortamların olmaması) ve ailelerin çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenmemeleri şeklinde sıralanmıştır. Aşağıda öğretmen görüşlerinden alıntılar yer almaktadır:

“Ailelerine çok bağımlılar. Sürekli annesini sınıfta istemesi, bir diğerinde ise, okula gelir gelmez eve gideceğim diye ağlaması ve ablasını sınıfta yanında istemesi. Vaktinde iyi bir özel eğitim almamışlar. Yani otizm tanısı konmasından itibaren dil-konuşma terapistine, özel eğitim merkezlerine gitmemiş olmaları ya da gittikleri merkezlerin öğrencinin özel gereksinimlerinde yetersiz olması” (Öğrt1).

“Eğitim ortamlarının öğrenciler için yeterli donanıma sahip olmaması. Örneğin, öğrenci kriz geçirdiğinde müdahale edecek bir sağlık personeli ya da dil konuşma alanında problem yaşayan ve kendini ifade edemediği için sorun çıkartan öğrenci için dil konuşma terapistinin olmaması gibi. Sınıflar öğrenciler için yeterli büyüklükte değil. Öğrencinin spor aktiviteleri yapacağı bir ortam okulda mevcut

değil. Öğrenciye bisiklet binmeyi öğretecek bir alanımız yok. Okul içindeki oyun alanları normal öğrenciler için bile küçükken bize hiç yetmiyor. Öğrenciler sınıf içinde sıkıldıkları için problem davranışları artıyor” (Öğrt3).

4.3.2 Veli Görüşlerine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını artıran Faktörler

Görüşme yapılan veliler çocuklarının istenmeyen davranışlarını artıran çeşitli faktörlerden söz etmişlerdir. Bu faktörler Tablo 6’te yer almaktadır.

Tablo 6

Veli Görüşlerine Göre Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarını Artıran Faktörler

No	İstenmeyen Davranışları Artıran Faktörler	f
1	İsteklerinin yerine getirilmemesi	5
2	Öğrenciye kötü davranılması	4
3	Olumsuz eleştirilmesi nedeniyle öğrencinin yanlış yapmaktan korkması	4
4	Aile moral ve motivasyonunun yetersizliği	3
5	Ergenlik dönemi	2
6	Yeterli ilginin gösterilmemesi	2
7	Otorite boşluğu	2
8	Parçalanmış aile yapısı	1
9	Anksiyete	1
Toplam		24

Otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukları hakkında görüşme yapılan veliler, çocuklarının istenmeyen davranışlarını artıran faktörleri; isteklerinin yerine getirilmemesi, öğrenciye kötü davranılması, olumsuz eleştirilmesi nedeniyle öğrencinin yanlış yapmaktan korkması, aile moral ve motivasyonunun yetersizliği, ergenlik dönemi, yeterli ilginin gösterilmemesi, otorite boşluğu, parçalanmış aile yapısı ve anksiyete olarak sıralamışlardır. Aşağıda veli görüşlerinden doğrudan alıntılar yer almaktadır.

“Ergenlik döneminden kaynaklanıyor. Ergenlik dönemine girmeden önce bu kadar saldırgan değildi. Ergenlik döneminden sonra istekleri ve ihtiyaçları değişti. Kendini bize yeteri kadar ifade edemediği zaman da çılglık atıyor, ağlıyor, özellikle bilgisayarla çok zaman geçiriyor ve bilgisayarı aldığımızda bize bağıyor. Duygusal da bir çocuktur. Bizi üzdüğünü anladığı zaman ise; kendi de üzülüyor ve özür diliyor”(V1).

“Genellikle anksiyetesi. Sürekli kendini koruma çabası içerisinde olduğundan çevresindekilere karşı saldırgan davranışlar sergiliyor. Eğer istediği bir yiyecek ya da oyuncuğu vb. almazsak alış-veriş merkezlerinde ya da sokakta kendini yerlere atmakta ve inatlaşarak yerden kalkmamaktadır. Günlük yaşamında kendi oluşturduğu bir sıralama var eğer o sıralamada bir aksaklık ya da değişiklik olursa inatlaşmaları, söz dinlememeleri oluyor” (V2).

“Olumsuz eleştiriler. Eğer yaptığı bir resim ya da ödevine bu olmamış vb. dersiniz anında saldırgan davranışlar sergiliyor ve bağırma başlıyor. ... Yanlış yapmaktan korktuğu için; bir şeyi yanlış yaptığında çok utanıyor ve sürekli özür diliyor, özür dilememek için de verdiği bir problem vb. yapmak istemiyor” (V3).

“Ben yeterince ilgilenemiyorum. Çünkü ağır düzey otizmlili bir çocuğum daha var ve o çok vaktimi alıyor. Ayrıca psikolojik problemleri olan bir de abimiz var, onun da sorunları bitmek bilmiyor. Tek başıma ilgileniyorum üç çocuğumla bu nedenle kendi kendine büyümeye çalışıyor. Bu nedenle istenmeyen davranışlar geliştiriyor” (V5).

“Otizm spektrum bozukluğunda problemlili davranışlar göstermesi zaten hastalığın başlı başına kaynağı olsa da geçmişte yapılan ebeveyn hataları bu davranışların kemikleşmesine neden olmaktadır. Babası bazen çok sert davranabiliyor, sabır gösteremiyor, koyduğum kuralları babası kırıyor” (V6).

“Benim sürekli ağlamamdan da artırıyor olabilir. Çünkü onu tek başıma büyütme çalışıyorum. Bundan dolayı da sınırlarım yıpranıyor ve dayanamayarak ağlamaya başlıyorum, o da benim ağlamamdan etkileniyor. Dikkat çekmek istediğinde altını ıslatıyor ya da kakasını yapıyor. Anne baba ayrılığında da kaynaklanıyor. Ayrılık sürecinden etkilendi. Kime ihtiyaç duyarsa onunla iletişime geçerek bizleri kullanıyor” (V8).

4.4. Öğretmen ve Velilerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarıyla Baş Etme Stratejilerine Yönelik Bulgular

Yapılan görüşmelerde öğretmen ve velilere öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla karşı karşıya kaldıklarında neler yaptıkları, ne gibi stratejiler kullandıkları sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdiği yanıtlardan elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

Öğretmenlerin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışları karşısında kullandıklarını belirttikleri baş etme stratejileri:

- Öğretmen, aile, okul idaresi işbirliği içinde çalışmak,
- Yakın çevredeki kişilerle (yardımcı personel, diğer sınıf öğretmenleri, okul kantini çalışanları, vb.) işbirliği içinde olmak,
- Öğrencinin eğitim gördüğü diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışmak,
- Tutum değişikliğini sağlayacak etkinlikler düzenlemek,
- Öğrencinin ağlamasının geçmesini beklemek,
- Aile bireylerinden birini okulda bekleterek ondan yardım almak(sınıftan kaçtığında, ağladığında vb.)
- Ortam ve materyal değiştirmek,
- Sınıf ve öğrenme ortamında problem davranışına sebep olan değişkenleri kaldırmak,
- Öğrencinin istenmeyen davranışını görmezden gelmek,
- Davranışı analiz ederek, davranışın altında yatan nedene göre davranış yöntemi uygulamak.

Velilerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında kullandıklarını belirttikleri stratejiler:

- Çocuğu etkinliklerden mahrum bırakmak,
- Çocuğu kendi haline bırakmak,
- Çocuğun davranışını görmezden gelerek dikkatini başka yöne çekmek,
- Çocuğa karşı sürekli kontrollü ve sakin davranmaya çalışmak,
- İstenmeyen davranış göstermesine yol açan bir durumla karşılaştığında bununla nasıl başa çıkacağı konusunda bilgi vermek,
- Çocuğa kurallar koymak (Her istediğini istediği zaman yapamayacağını bilmesi, ödev saatlerinde ödev yapması, alış-veriş listesine bağlı kalması vb.)
- Psikiyatrist yardımına başvurmak,
- Çocuğa karşı olan davranışları değiştirmek,
- Spora ve müziğe yönlendirmek,

4.5. Öğretmen ve Velilerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin İstenmeyen Davranışlarına Yönelik Önerileri

Görüşmelerde öğretmen ve veliler, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla baş etmeye yönelik çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Öğretmen görüşlerine göre otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla baş etmeye yönelik aşağıdaki yollar izlenebilir:

- Çok yönlü işlevsel davranış değerlendirmesi yaptıktan sonra davranışın altında yatan nedenlere göre etkili davranış değiştirme yöntemini belirlemek,
- Çocuğun çevresindeki tüm kişilerle görüşerek, aynı yöntemin aynı şekilde uygulanması sağlamak,
- Sınıfta kullanılan yöntem ve teknikler hakkında, veliden başlayarak eğitim aldığı diğer ortamlardaki uygulayıcıları da bilgilendirmek,
- Öğrencinin iyi bir özel eğitim almasını sağlamak,
- Öğrenciyi spor, müzik vb. etkinliklere yönlendirmek.

Görüşme yapılan velilerin otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların istenmeyen davranışlarıyla baş etmeye yönelik önerileri ise şu şekildedir:

- İstenmeyen davranışlarını görmezden gelmek,
- Aile ve eğitimcilerin işbirliği içinde olması,
- Spor, müzik vb etkinlikler yaptırmak,
- Kitap okumak,
- Çocuğa istemediği bir çalışma vb. verildiğinde itiraz etmesi gerektiğini öğretmek,
- Davranışın sıklığı, şiddeti, türünü gözlemlemek ve bunlara yönelik çalışma yapmak,
- Etkinlik çizelgesi hazırlamak,
- Yaşı ve otizmden ne oranda etkilendiğinin öncelikle kapsamlı olarak ele alınıp ona göre stratejiler üretmek,
- Kararlı ve tutarlı davranmak,
- Çocuğun her zaman olumlu yönlerini bulup ona motivasyon sağlamak ve olumlu olarak çocuğu pekiştirmek,

- Ailenin çocukla daha çok ilgilenmesi,
- Çocuğu sosyal ortamlara dahil etmek,
- Sabırlı, sakin, tutarlı, dinamik yaklaşımlar sergilemek,
- Kaliteli bir eğitim süreci oluşturmak.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bütüncül tek durum desenine göre planlanan araştırmada, özel eğitim sınıflarında eğitim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin, göstermiş oldukları istenmeyen davranışları incelemek amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, ortaöğretim özel eğitim sınıfında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan sekiz öğrenci araştırmacı tarafından gözlemlenmiş, öğrenci velileri ve öğretmenleri ile de görüşme yapılmıştır. Yapılan gözlem ve görüşmelere göre öğrencilerin hangi istenmeyen davranışları gösterdikleri, nedenlerinin neler olduğu ve öğrenci istenmeyen davranışları ile baş etme yöntemlerine dair veli-öğretmen görüşlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda gözlem verilerinden elde edilen bulgularda; istenmeyen davranışlar gösteren öğrencilerin en çok isteklerinde ısrarcı olma (f:145), öğretmeni umursamama (f:142), dersten kaçma (f:133), sürekli bahaneler uydurma (f:123) ve öğretimin akışını engelleme (f:121) davranışlarını sergiledikleri belirlenmiştir. Bu davranışları öğretmeni taklit etme ve saldırgan davranışlar sergileme davranışları takip etmektedir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde de en çok dile getirilen istenmeyen davranışların, öğretmeni umursamama, verilen komutları yerine getirmeme, sınıfta ayakta dolaşma, okuldan kaçma, isteklerinde ısrarcı olma ve saldırgan davranışlar sergileme iken saldırgan davranışlar gösterme, ağlama ve arkadaşları ile alay etme gibi davranışlar olduğu görülmüştür. Öte yandan araştırma kapsamında görüşme yapılan veliler de OSB'li çocuklarında gözledikleri istenmeyen davranışları açıklarken, gözlemler ve öğretmen görüşmelerinde belirlenen davranışlara benzer sorunlardan söz etmişlerdir. Velilerin çocuklarında en sık rastladıkları istenmeyen davranışlar umursamama/duymazdan gelme, önceliklerinin farklı olduğunu söyleme, ağlama, arkadaşları ile dalga geçme, ödevlerini yapmama, arkadaşlarına/ kardeşlerine ve aileye şiddet içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama olarak sıralanmaktadır.

Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin sık sık sergilediği belirlenen davranışlar, özel gereksinimlere sahip çocuklar üzerinde yapılan benzer çalışmalarda belirlenen istenmeyen davranışlarla örtüşmektedir. Örneğin Ceylan'ın (2015) yaptığı araştırmada, sınıf öğretmenlerinin, kaynaştırma öğrencilerinde en sık karşılaştıkları istenmeyen davranışlar; arkadaşlarına vurma, sınıf içerisinde gezinme,

dersle ilgilenmeme, ders akısını bozma, ağlama, ders esnasında aniden bağırma, saldırgan davranışlar gösterme, teneffüslerde saklanma vb. şeklindedir. Özel gereksinimli çocukların istenmeyen davranışlarını inceleyen Sazak-Pınar ve Güner-Yıldız (2016) da bu davranışlar arasında sıklıkla, arkadaşıyla konuşma, ders dışında bir şeyle uğraşma, izinsiz ayağa kalkma, uygunsuz sesler çıkarma gibi dersin akışını engelleyici nitelikte davranışlar belirlemiştir. Erbaş (2002) ise özel gereksinimli öğrencilerde etrafındakileri yaralama ve fiziksel çevreye zarar verme gibi saldırgan davranışların yanı sıra bağırma, yerinden kalkma, sınıfta yüksek sesle konuşma gibi istenmeyen davranışlara sıklıkla rastlandığının altını çizmektedir. Bütün bu bulgular, alanyazında OSB'li bireylerin özellikleri arasında sayılan istenmeyen davranışlarla da örtüşmektedir (Aslan & Şahin, 2015; Kırcaali-İftar, 2014; Kurt & Subaşı, 2017; MEB, 2013; Özlü-Fazlıoğlu, 2004; Sucuoğlu ve Demir, 2017). Özetlemek gerekirse, gerek alanyazındaki kuramsal açıklamalar gerekse yapılan benzer araştırmalarda elde edilen sonuçlar incelendiğinde OSB'li çocukların pek çok ortak davranış biçimine sahip oldukları gibi sergiledikleri istenmeyen davranışların da genellikle benzer olduğu söylenebilir.

OSB'li çocuklarda var olan istenmeyen davranışların sürekliliği; örneğin öfke nöbetleri OSB'li öğrencide var olan bir davranışken, bunların istenmeyen davranış kategorisine alınmasında bu davranışın nerede, nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı ve ne kadar sürdüğü önem arz etmektedir. OSB'li öğrencilerin istenmeyen davranışlarını tetikleyen faktörlerin sınıf ortamında, evde ya da dışarıda var olması ve bunlara yönelik müdahalenin zayıf olması istenmeyen davranışın şiddetinin artmasına neden olabilmektedir.

Yapılan öğretmen görüşmelerinde otizm spektrum bozukluğu yaşayan öğrencilerin gösterdiği istenmeyen davranışların nedenleri olarak; otizm spektrum bozukluğundan, öğrencilerin özel eğitim uygulamalarından yeterli derecede faydalanamıyor oluşlarından, ailelerin ilgisiz tutum ve davranışlarından ve öğrencinin ailelere bağımlı hale getirilmiş olmalarından söz edildiği belirlenmiştir. Yüksek Planlama Kurulu'nun 3 Aralık 2016 tarih ve 29907 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)'da belirtildiği üzere, Otizm spektrum bozukluğunun nedeni henüz tam olarak belirlenmemiştir ve diğer birçok bozuklukta olduğu gibi tek bir nedenden değil, birçok nedenin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Eylem planında, OSB'li bireylerde beyin çalışma şeklinin farklı olduğu, merkezi sinir sisteminde bir anormallik olduğu ve beyinde hücreler arasında mesaj taşıyan kimyasal iletilerde eksiklik ya da

fazlalık olduğu; ayrıca genetik ve çevresel faktörlerin de etkili olduğu belirtilmiştir (Yüksek Planlama Kurulu, 2016).

Çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında, aslında otizm spektrum bozukluğunun zaten başlı başına OSB’li çocuklarda görülen istenmeyen davranışların nedeni olduğu söylenebilir. Nitekim bu çocuklarda istenmeyen davranış olarak belirtilen istenmeyen davranışlar (arkadaşlarına vurma, yerinde duramama, ders akısını bozma, ağlama, aniden bağırma, saldırgan davranışlar gösterme, vb.) otizm tanısında da dikkate alınan temel ve tipik davranışlar arasında yer almaktadır. Sucuoğlu ve Demir (2017), OSB’li çocuklarda görülen bu davranışların, otizm tanı ölçütleri arasında yer aldığını ve kendine zarar veren davranışlardan stereotip davranışlara, saldırgan davranışlardan öfke nöbetlerine kadar çeşitli biçimlerde ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Öte yandan Yücesoy-Özkan (2017) da OSB tanılı çocuklarda görülen istenmeyen davranışları, çevresine ve kendine zarar verici davranışlar, öfke nöbetleri, saldırgan davranışlar, alışılmışın dışında yeme davranışları ve takıntılı davranışlar şeklinde sıralayarak, bunların otizm spektrum bozukluğu yaşayan çocukların tipik davranışları arasında ele alınabileceğini ve otizm tanılı çocukların ise %94’ünde benzer istenmeyen davranışlar gözlemlendiğini vurgulamıştır. Güner-Yıldız ve Melekoğlu’nun (2012), çalışmasına katılan öğretmenlerin, sınıflarındaki kaynaştırma öğrencilerinin, diğer öğrencilere kıyasla istenmeyen davranışları çok daha sık ve daha şiddetli bir biçimde sergilediklerini belirtmiş olmaları da, OSB’li çocukların gösterdiği istenmeyen davranışların temel kaynağının otizm olduğu yönündeki yargıyı desteklemektedir.

OSB tanısı almış çocukların gösterdiği istenmeyen davranışların bir başka nedeni de bu çocukların özel eğitim uygulamalarından yeterli derecede faydalanamadıkları yönündedir. Otizmin tek ilacının eğitim olduğunun altını çizen Selcen’in (2015) belirttiğine göre Türkiye’de 0-18 yaş grubunda 352 bin otizimli çocuk ve genç bulunmaktadır ve bunlardan sadece 21 bini eğitim alabilmektedir. Tohum Otizm Vakfı’nın yaptırdığı çalışmaya göre ise 2015-2016 Eğitim Öğretim Yılında ilk ve ortaokul düzeyinde OSB’li çocuklara yönelik özel sınıflarda öğrenim gören öğrenci sayısı, 581 kız ve 2.446 erkek olmak üzere toplam 3.027; kaynaştırma eğitiminde öğrenim gören OSB tanılı öğrenci sayısı ise okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kademelerini kapsayacak şekilde 384 kız ve 2.112 erkek olmak üzere toplam 2.496’dır. bu sayılara göre eğitim olanağı bulabilen OSB’li birey sayısının toplam 5.973’dir (Rakap, Birkan & Kalkan, 2017).

OSB tanısı almış bireylerde görülen istenmeyen davranışların bir nedeni de yetersiz sosyal becerilerle ilgili olduğu belirtilmektedir (Karakaya & Tufan, 2018). Bu bireyler istediklerini elde edebilmek için bazen hırçın davranışlar gösterebilmektedirler. Öte yandan istenmeyen bazı davranışların öğretmenle ilgili olabileceğini belirten çalışmalar da mevcuttur. (Doğan & Gökyer, 2016; Sazak-Pınar & Güner-Yıldız, 2017). Bu nedenle öğretmen eğitimi, kritik bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Öğretmenler OSB tanılı öğrencileri ile özgüvenlerini zedelemeyecek şekilde iletişim kurabilir, sabır ve sevgi dolu bir ortamda onlara kendilerini güvende hissettirebilirlerse, bu çocukların istenmeyen davranışlarının azalacağı kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerinde gözlemledikleri istenmeyen davranışları karşısında kullandıklarını belirttikleri stratejilere bakıldığında bunların başında öğretmen, aile, okul idaresi ve diğer ilgililerin işbirliğini vurguladıkları bulgulanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri Yönergesinde de (MEB, 2004), bu işbirliğinin katılımcı bir anlayışla yapılması gerektiği “Okul, aile, rehberlik ve araştırma merkezinin iş birliği sonucunda otistik çocukların özelliklerinden kaynaklanan yetersizliklerini en aza indirmek ve tüm gelişim alanlarındaki potansiyelini en üst düzeye çıkararak yaşadığı toplumun bağımsız ve üretken bir üyesi olması yönünde çaba gösterilmesine katkı sağlar” ifadesine yer verilmiştir. Otizm tanısı almış çocuklara yönelik anlamlı ve etkili eğitim programlarının hazırlanıp uygulanabilmesi için etkili bir aile işbirliğinin gerektiğini vurgulayan Akçin, Çapa-Tayyare ve Mandan (2014), OSB’li çocuklara yeni beceriler kazandırılırken velilerine de nasıl hareket etmeleri gerektiği ve davranış problemleriyle nasıl mücadele edecekleri konusunda eğitim verilmesinin önemine işaret etmiş ve davranış problemlerine yönelik geliştirilen bir müdahaledeki başarımın, okulda ve evde tutarlı bir şekilde uygulanmasına bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

- Araştırmada yapılan gözlemler sonucunda öğrencilerin göstermiş oldukları istenmeyen davranışların, isteklerinde ısrarcı olma, öğretmeni umursamama, dersten kaçma, sürekli bahaneler uydurma, öğretimin akışını engelleme, öğretmeni taklit etme ve saldırgan davranışlar olduğu belirlenmiştir.
- Öğretmenler öğrencilerin istenmeyen davranışlarını; öğretmenin komutlarını yerine getirmeme, sırasında oturmama, öğretmeni dinlememe, ağlamak, ödevlerini yapmamak, arkadaşları ile alay etmek, yalan söylemek, arkadaşlarına ya da öğretmenine şiddet içeren sözler söyleme ya da şiddet uygulama ve öfke nöbetleri olarak açıklamışlardır.
- Veliler öğrencilerin istenmeyen davranışlarını; umursamama, sorumluluklarını yerine getirmemek, ağlamak, arkadaşlarına, kardeşlerine ve aileye şiddet içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama, ödevlerini yapmama, isteklerinde ısrarcı olma, söylenenleri duymazdan gelme, yalan söyleme arkadaşları ile dalga geçme şeklinde sıralmışlardır.
- Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin istenmeyen davranışlarının nedenleri; alay etme, ergenlik dönemi, öğrencinin özel eğitiminin yetersiz olması, okul ortamının fiziksel yetersizliği, aile ortamındaki baskı ve ailelerin ilgisizliğidir.
- Veli görüşlerine göre OSB tanılı çocukların istenmeyen davranışlarının nedenleri, otizm spektrum bozukluğu, ergenlik dönemi, isteklerinin yerine getirilmemesi, otorite boşluğu, yeterli ilgi gösterilmemesi, anksiyete, ritüellerinin bozulması, aile moral ve motivasyonunun yetersizliği, öğrenciye kötü davranılması ve parçalanmış aile yapısıdır.
- Öğretmenler, istenmeyen davranışlar karşısında kullandıkları başatma stratejilerini, görmezden gelmek, ortam ya da materyal değişikliği yapma, sınıf ve öğrenme ortamındaki değişkeni kaldırmak, aileleri bilgilendirme, davranışın geçmesini bekleme, öğrencinin velisinden yardım isteme,

davranışın altında yatan nedene göre yöntem uygulama şeklinde açıklamışlardır.

- Veliler, OSB tanılı çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında; kural koyma, sevdiği etkinliklerden mahrum bırakma, sözel uyarı, gereken açıklamayı yapma, psikiyatrısten yardım alma, spor ve müzik ile uğraştırma, kontrollü ve sakin davranma, dikkatini başka yöne çekme yöntemlerine başvurduklarını belirtmişlerdir.

6.2. Öneriler

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak uygulamaya ve ileride yapılabilecek araştırmalara yönelik öneriler yer almaktadır.

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Bu çalışmada OSB tanılı sekiz öğrencinin gösterdiği istenmeyen davranışlar belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulardan yararlanarak, özel sınıflarda öğrenim gören OSB tanılı çocuklara yönelik uygun stratejiler geliştirilerek sınıflarda uygulanabilir.
2. Çalışmada öğretmen ve veli görüşlerine göre OSB tanılı çocukların sergilediği istenmeyen davranışlara yol açabilecek faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çocuklara yönelik yapılacak eğitim planlamalarında öncelikle istenmeyen davranışlara yol açtığı belirtilen bu faktörlerin dikkate alınması ve uygun davranışlar için en elverişli koşulların hazırlanması önerilebilir.
3. Çalışmada öğretmen ve veli davranışlarının öğrencilerde görülen istenmeyen davranışları etkileyen faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, OSB tanısı almış çocukların ailelerine ve öğretmenlerine, bu özel grubun bireysel özellikleri, gereksinimleri, davranış biçimleri, uygun müdahale stratejileri vb. konularında eğitim verilmesi son derece yararlı olacaktır.
4. OSB tanısı almış çocukların bulunduğu okullarda bu çocuklara uygulanan gerek ortak eğitim programlarının gerekse bireyselleştirilmiş eğitim planlarının (BEP) çocukların özel gereksinimleri bakımından kontrol edilmesi, buna göre gereken düzenleme ve/ya geliştirme çalışmalarının

yapılması önerilebilir. Bu bağlamda OSB tanılı çocuğu bulunan ailelere yönelik de yazılı dokumanlar, broşürler, afişler, materyaller vs hazırlanabilir.

6.2.2. İlerde Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu çalışma için yapılan alanyazın taramasında Türkiye’de konuyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Hafif düzey OÇEM sınıflarında öğrenim gören OSB’li sekiz öğrenciyle yapılan bu çalışmada, söz konusu öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlar ve nedenleri araştırılmıştır. Başka araştırmalarda bu çocuklarla ilgili farklı değişkenler (iletişim biçimleri, öğretmen müdahalesi karşısındaki tavırları, okula yönelik tutumları, beslenme alışkanlıkları vb.) ele alınarak, alanyazına OSB tanılı çocuklar hakkında daha ayrıntılı bilgiler kazandırılabilir.
2. Bu çalışmada OSB tanılı sekiz öğrencinin gösterdiği istenmeyen davranışlar, betimsel bir yaklaşımla belirlenmeye çalışılmış, öğretmen ve veli görüşlerine göre bu davranışların nedenleri ve başvurdukları müdahale stratejileri incelenmiştir. Başka araştırmalarda OSB tanılı çocukların sık gösterdiği istenmeyen davranışlara yönelik etkili olabilecek müdahale stratejileri geliştirilerek, deneysel çalışmalar veya eylem araştırmaları tasarlanabilir.
3. Bu çalışmaya yapılan gözlemlerde sadece OSB tanısı almış öğrenci davranışları üzerinde durulmuştur. Başka çalışmalarda bu çocukların eğitim gördüğü sınıflarda yine uzun süreli gözlemler yapılarak, OSB’li çocukların istenmeyen davranışları karşısında öğretmen tepkileri incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (1998). Özel eğitim. S. Eripek (Ed.), *Türkiye’de Özel Eğitim* (s.197-201). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1018.
- Akçın, N. Çapa-Tayyare, B. & Mandan, S. (2014). Bağımsız otistik çocuklar eğitim merkezinde yaşanan sorunların öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmesi [Elektronik versiyon]. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 61-84.
- Altinkurt, N. (2008). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- American Psychiatric Association. (2016). *What is autism spectrum disorder?* <https://www.psychiatry.org/patients-families/autism/what-is-autism-spectrum-disorder> Erişim tarihi:13.04.2018.
- Arslan, E. & İnce, G. (2015). 12 Haftalık egzersiz programının atipik otizmlili çocukların kaba motor beceri düzeylerine etkisi. *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(1), 51-62.
- Aslan, K. & Şahin S. (2015). Ülkemizde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal becerileri geliştirmeye yönelik yapılan güncel çalışmalar. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (3) 1-18.
- Balçık, B. & Çifci-Tekinarslan, İ. (2012). Otizmlili çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 165-190.
- Berrakçay, O. (2008). *Müziğin bir yaygın gelişimsel bozukluk tipi olan otizmde ortaya çıkan problemlili davranışlar üzerindeki etkisi: Ritim uygulaması çerçevesinde 4 örnek olay*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Boyacı, A. (2009). Sorun davranışları yönetmek. (M. Çelikten, Edt.) *Yapılandırmacı yaklaşıma göre sınıf yönetimi*, (s.209-254). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Büyüköztürk Ş. Kılıç-Çakmak E., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş., & Demirel F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Celep, C. (2008). *Sınıf yönetiminde kuram ve uygulama* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Çetin, B. (2013). Sınıfta istenmeyen öğrenci davranışlarıyla ilgili sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 255-269.
- Coşkun, İ, Dündar, Ş., & Parlak, C. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (2008-2013). *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 375-396.
- Ekici, R. ve Ekici A. (2014). Sınıf yönetiminde istenmeyen öğrenci davranışlarının ilkokul ve ortaokullarda karşılaştırmalı incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 18(59), 107-118.
- Elitok-Kesici, A. ve Yengin-Sarpkaya, P. (2013). Lise öğrencilerinin sınıf içi istenmeyen davranışları. *Turkish Studies*, 8(12), 467-478.
- Erbaş,D. (2002). Problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planı hazırlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 41-50.
- Ercan, L. (2010). Sınıfta istenmeyen davranışların yönetimi. L. Küçükahmet (Ed). *Sınıf yönetimi içinde* (183-210). Ankara: Pegem Yayınları.
- Gabriels, R. L., Cuccaro, M. L., Hill, D., E.,Ivers, B. J., & Goldson, E. (2005). Repetitive behaviors in autism: Relationships with associated clinical features. *Research in Developmental Disabilities*, 26(2), 169-181.
<https://doi.org/10.1016/j.ridd.2004.05.003> Erişim tarihi: 19.04.2018.
- Görgün, B., & Melekoğlu, M. A. (2016). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylerin fiziksel aktivitelerine ilişkin yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 347-376.
- Gökyer, N. & Doğan, B. (2016). İstenmeyen öğrenci davranışları ve nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 93-105.
- Gülboy, E. & Yücesoy-Özkan, Ş. (2017). Otizmi olan çocukların geçişler sırasında sergileyebilecekleri problem davranışları önlemek üzere kullanılan geçiş stratejileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(25), 53-97.
- Güleç-Aslan, Y. (2013). A training programme for a teacher working with a student with ASD: An action research. *Educational Sciences Theory & Practice*, 13(4), 2229-2246.

- Güleç-Aslan, Y., Cihan, H. ve Altın, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 96-111.
- Güleç-Aslan, Y., Kırcaali-İftar, G., & Uzuner, Y. (2009). Otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı (OÇİDEP) ev uygulamasının bir çocukla incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(1) 1-25.
- Güner-Yıldız, N. & Melekoğlu, M. A. (2012). Kaynaştırma sınıflarındaki öğrencilerin derse katılım ve problem davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildiri*, 1-3 Ekim 2012, Sinop.
- Güner-Yıldız, N., Melekoğlu, M. A., & Tunç-Paftalı A. (2016). Türkiye'de özel eğitim araştırmalarının incelenmesi. *ilköğretim online*, 15(4), 1076-1089.
[Online]:<http://ilkogretim-online.org.tr> doi: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2016>.
Erişim tarihi: 07.06.2018.
- İnce, G. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin spor ile ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18, 1-16. DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.302891
- Kahveci, G. (2015). *Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon programının total görmeyen otistik çocuğun uygun olmayan davranışlarına ve iletişim/sosyal becerilerine etkisi üzerine bir araştırma*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karakaya, E. G. & Tufan, T. (2018). Social skills, problem behaviors and classroom management in inclusive preschool settings. *Journal of Education and Training Studies*, 6(5), 123-134.
- Karasar N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç-Atıcı, M. (2014). *Sınıfta davranış yönetimi*. Adana: Karahan Yayınevi
- Kurt, O., & Subaşı-Yurtçu A. B. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik kapsamlı uygulamalar. *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 155-182.
- Mazurek, M. O. & Engelhardt, C. R. (2013). Video game use and problem behaviors in boys with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(2), 316-324.
- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for consumer*. New York: Longman Publishing.

- MEB (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*.
https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_son.pdf Erişim tarihi: 07.06.2018.
- MEB (2010). *Okullarımızda (3N 1 K) neden, nasıl, niçin: kaynaştırma kılavuzu*, (s1-88). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB (2011). *Aile ve tüketici hizmetleri: Engelli bireyler*.
http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Engelli%20Bireyler.pdf
 Erişim tarihi: 10.07.2018.
- MEB (2013). *Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) I.ve II. Kademe Eğitim Programı (Otistik Çocuklar İçin)*.
<http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-programlari/icerik/123> Erişim tarihi: 02.07.2018
- MEB (2015). *Özel eğitim sınıfları*.
https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/27112647_mebozelegitimsinif.pdf Erişim tarihi: 15.04.2018
- MEB (2004). *Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri Yönergesi*.
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2567_0.html. Erişim tarihi: 10.07.2018.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis (2nd Edition)*. California: SAGE Publications
- Otizm Dernekleri Federasyonu [(ODFED), 2018). Hakkımızda.
<http://www.odfed.org/hakkimizda-2/> Erişim tarihi: 10.06.2018.
- Orhan, S. ve Genç, K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 15(35/2), 115-146.
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2015) Otizm Spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit gelişimi ve taklidin gelişimsel rolü. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 14-30.
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal iletişim becerileri ve dil gelişim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 17(2),163-190.
 DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.246293
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu (Resmî Gazete ile yayımı: 15.10.1983, Sayı: 18192) Kanun No. Kabal Tarihî: 291 6 12.10.1983

- Özer, B., Bozkurt, N.,& Tuncay, A. (2014). İstenmeyen öğrenci davranışları ve öğretmenlerin kullandıkları başa çıkma stratejileri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(2), 152-189.
- Özer, E. ve Özdemir, S. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda yüz işleme ve göz izleme becerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 01-23.
- Özlü-Fazlıoğlu, Y. (2004). *Duyusal entegrasyon programının otizmlili çocukların duyuusal ve davranış problemleri üzerine etkisinin incelenmesi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Pehlivan Türk, B. (2004). Otistik bozukluğu olan çocuklarda bağlanma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 56-63.
- Pektaş, S. (2016). Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuklarda müzik eğitiminin önemi. *Sanal Eğitim Dergisi (SED)*, 14(1). 95-110. DOI: 10.7816/sed-04-01-06 <http://www.sanategitimidergisi.com/makale/pdf/1455189631.pdf> Erişim tarihi: 12.03.2018.
- Rakap, S., Birkan, B., & Kalkan, S. (2017). *Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğu ve Özel Eğitim*. Tohum Otizm Vakfı (2017). http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/r/a/rapor_tohum_.pdf Erişim tarihi: 03.07.2018
- Sadık, F. (2000). *İlköğretim I. kademe sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sadık, F. (2006). *Öğrencilerin istenmeyen davranışları ve bu davranışlarla baş edilme stratejilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre incelenmesi ve güvengen disiplin modeli temele alınarak uygulanan eğitim programının öğretmenlerin baş etme stratejilerine etkisi*. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sazak-Pınar, E. (2006). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71-83.
- Sazak-Pınar, E. & Güner-Yıldız, N. (2017). Genel eğitim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin sergilediği problem davranışlar ile davranış sonrası öğretmen tepkilerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(2), 1-16.
- Selcen, B. (2015 2 Nisan). *Eğitim haberleri*.

Hürriyet.<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/352-bin-otizmliden-sadece-21-bin-i-egitim-alabiliyor-28.623.792> Erişim tarihi: 01.07.2018.

- Sucuoğlu, B. & Akalın, S. (2010). Kaynaştırma Sınıflarına Alternatif Bir Bakış: Çevresel Davranışsal Değerlendirme İle öğretimsel özelliklerin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(1) 19-37.
- Sucuoğlu, B., & Demir, Ş. (2017). Bağlamsal değerlendirme envanteri: Otizmlili bireylerin problem davranışlarının bağlamsal değişkenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 209- 224
- Sucuoğlu, B. & Kanık, N. (1993). Problem davranışların azaltılmasında aşırı düzeltme yönteminin kullanılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 10-13.
- Sülün, K. & Girli, A. (2016). İlköğretim genel eğitim sınıfı ile özel eğitim sınıfında öğrenim gören kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 1-24.
- Şentürk, E. (2010). *İlköğretim okullarında sınıf içinde gözlenen istenmeyen öğrenci davranışlarına yönelik öğretmen tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Tanhan, F. ve Şentürk, E. (2011). Sınıf içi istenmeyen öğrenci davranışlarına yönelik öğretmen tutumları ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 44-53.
- Toper-Korkmaz, Ö. & Diken, H. İ. (2010). Stereotipik davranışların azaltılmasında kullanılan yöntemlerin etkililiği: Betimsel ve meta analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(2) 1-12.
- Uysal, H., Akbaba-Altun, S., & Akgün, E. (2010). Okulöncesi öğretmenlerinin çocukların istenmeyen davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler. *İlköğretim Online*, 9(3), 971-979. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> Erişim tarihi: 10.05.2018.
- Yılmaz, A. (2013). İlköğretim okullarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 13(31), 111-127.
- Vural, S., & Yücesoy, Ş. (2003). Türkiye’de özel gereksinimli bireylere yönelik hizmetlerin yasal yapılanmasında Avrupa Birliği’ne uyum çabalarının yansımaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 141-158.
- Vuran, S., Bozkuş-Genç, G. & Sani-Bozkurt, S. (2017). İşbirliği ile bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme süreci: Durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 165-184.

- Walker, A. L. (2012). *Effects of noncontingent peer attention on problem behaviors in students with autism in general education settings*. Yüksek lisans tezi, Utah State University Logan, Utah.
<https://digitalcommons.usu.edu/etd/1320> Erişim tarihi: 10.05.2018.
- Williams, D. L., Siegel M., & Mazefsky, C. A. (2017). *Problem behaviors in autism spectrum disorder: Association with verbal ability and adapting/coping skills*. [published online: 08 June 2017] DOI 10.1007/s10803-017-3179-0.
- Wright, L. A. (2007). *Utilizing social stories to reduce problem behavior and increase pro-social behavior in young children with autism*. Doktora tezi, University of Missouri-Columbia.
- Yıldırım, A. & Şimşek, A. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yüksek Planlama Kurulu (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik ulusal eylem planı (2016-2019)*. 3 Aralık 2016 tarih ve 29907 sayılı resmi gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161203-16.htm> Erişim tarihi: 23.05.2018.
- Zontul, M., & Mert, C. A. (2015). Sınıf içi davranış problemlerinin çözümünde davranış yönetim sisteminin etkisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 91-97

EKLER

EK 1. AİLELER İÇİN GÖRÜŞME FORMU

Aile Görüşme Formu

Görüşülen Veli .....

Görüşme Tarihi : .....

Görüşme Yeri : .....

Görüşme Başlangıç- Bitiş Saati : .....

Merhaba, özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okulda ve evde gösterdikleri istenmeyen davranışları üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle çocuğunuzun evde göstermiş olduğu istenmeyen davranışları hakkında konuşmak istiyorum. Öncelikle istenmeyen davranışlar hakkında size bilgi vermek istiyorum.. Çocuğunuzun anlık tepkileri, size bağırması, ağlaması,, ödevlerini yapmaması, okula gitmek istememesi, istenmeyen davranışlar olarak gelişmektedir. Öğrencilerin istenmeyen davranışları, onların akademik, sosyal ve psikolojik gelişimlerine zarar verme potansiyeli olan davranışlardır. Sınıfta öğretme-öğrenme süreci devam ederken, derse katılmak yerine istenmeyen davranışlar sergilemekle meşgul olan bir öğrenci, kendisinin olduğu kadar, çoğu zaman sınıf arkadaşlarının da öğrenme şanslarını düşürmektedir. Hatta öğretmenin motivasyonunu da olumsuz etkileyerek, öğretimin etkililiğinin düşmesine yol açabilmektedir. Bu açıklamaya bağlı olarak çocuğunuzun evde göstermiş olduğu istenmeyen davranışları hakkında bilgi almak istiyorum.

Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğümüz bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağız.

Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık otuz dakika süreceğini tahmin ediyorum. Araştırmaya katıldığınız ve değerli görüşlerinizi içtenlikle araştırmacı ile paylaştığınız için teşekkür ederim.

İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Çocuğunuzda istenmeyen davranışlar gözlemliyor musunuz? Ne tür direnç davranışları gösteriyor? Bunlara örnekler verebilir misiniz?
2. Çocuğunuzun bu istenmeyen davranışları hakkında görüşleriniz nelerdir?
3. Çocuğunuzun istenmeyen davranışları günlük yaşamını, okul yaşamını etkiliyor mu, nasıl?
4. Sizce çocuğunuzun istenmeyen davranışlar göstermesinin nedenleri / kaynakları neler olabilir?
5. Çocuğunuzun istenmeyen davranışlarıyla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Ne gibi yollara başvuruyorsunuz? İstenmeyen davranışlarıyla karşılaşmamak için ne gibi önlemler alıyorsunuz?
6. Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların gösterdiği istenmeyen davranışların ortadan kaldırılmasına yönelik önerileriniz var mı? Neler yapılabilir?

EK 2. ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİ İÇİN GÖRÜŞME FORMU

Öğretmen Görüşme Formu

Görüşülen Öğretmen : .....

Görüşme Tarihi : .....

Görüşme Yeri : .....

Görüşme Başlangıç- Bitiş Saati : .....

Merhaba, özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okulda ve evde gösterdikleri istenmeyen davranışlar üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle öğrencilerinizin sınıfta ve okulda göstermiş olduğu istenmeyen davranışları hakkında konuşmak istiyorum. Öncelikle istenmeyen davranışlar hakkında size bilgi vermek istiyorum, ders esnasında arkadaşı ile konuşma, arkadaşının saçını çekme, derste uyuma vb davranışlar öğrencinin anlık geliştirdiği problem davranışlar arasında yer alırken, ağlama, sınıfta ayakta gezinmek, dersten kaçmak vb davranışlar da dersin işlenişini aksatan davranışlar arasında yer alır. Bu açıklama doğrultusunda öğrencilerinizin sınıfta ve okulda göstermiş oldukları istenmeyen davranışları hakkında bilgi almak istiyorum.

Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğümüz bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağız.

Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık otuz dakika süreceğini tahmin ediyorum. Araştırmaya katıldığınız ve değerli görüşlerinizi içtenlikle paylaştığınız için teşekkür ederim.

İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerinizde istenmeyen davranışlar gözlemliyor musunuz? Ne tür istenmeyen davranışları gösteriyorlar. Bunlara örnekler verebilir misiniz?
2. Bu öğrencilerin istenmeyen davranışlar hakkında sizin görüşleriniz nelerdir?
3. Öğrencilerinizin istenmeyen davranışları sınıf içi öğretim sürecini etkiliyor mu, nasıl?
4. Öğrencilerinizin istenmeyen davranışları arkadaşlarını etkiliyor mu, nasıl?
5. Sizce bu öğrencilerinizin istenmeyen davranışlar göstermesinin nedenleri /kaynakları neler olabilir?
6. Öğrencilerinizin istenmeyen davranışlarla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Ne gibi yollara başvuruyorsunuz? İstenmeyen davranışlarla karşılaşmamak için ne gibi önlemler alıyorsunuz?
7. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin gösterdiği istenmeyen davranışların ortadan kaldırılmasına yönelik önerileriniz nelerdir?

EK 3. TAAHHÜTNAME TUTANAĞI

ARAŞTIRMA TAMAMLANDIKTAN SONRA, ARAŞTIRMANIN TESLİMİNE

İLİŞKİN TAAHHÜTNAME TUTANAĞI

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Hülya TIRPAN
Bağlı Bulunduğu Üniversite/Kurum	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırmanın Konusu	Özel Eğitim Sınıflarındaki Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerde Direnç Davranışlarının İncelenmesi
Teslim edilen araştırma örneği türü ve sayısı	1 Adet Cd
Araştırmayı teslim alan kurum	İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Yukarıda yazılı araştırma örneğini İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne teslim ettim.

Teslim Eden

Hülya TIRPAN

Özel Eğitim Öğretmeni

Teslim Alan

Hasan TEKİN

UYGUNDUR

16/06/2017

EK 4. VALİLİK ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12018877-604.01.02-E.12171987
Konu : Hülya TIRPAN
Araştırma İzni

31/10/2016

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07/03/2012 tarihli ve B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 sayılı yazısı (Genelge 2012/13)
b)Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 07/10/2016 tarihli ve 37094 sayılı yazısı.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hülya TIRPAN'ın "Özel Eğitim Sınıflarındaki Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerde Direnç Davranışlarının İncelenmesi" konulu tez çalışması için kullanacağı ölçekleri, Müdürlüğümüz Konak ilçesi Gazi Ortaokulu OÇEM Sınıfında uygulama isteği ilgi (b) yazı ile belirtilmektedir.

Söz konusu ölçeklerin uygulanmasının, yukarıda adı geçen okulda 2016-2017 eğitim öğretim yılında eğitim öğretimi aksatmayacak ve eğitim kurumu yöneticilerinin uygun gördüğü şekilde yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Ömer YAŞI
Millî Eğitim Müdürü

Ek: Araştırma Değerlendirme Formu,
Anket Formları (5 sayfa)

OLUR
31/10/2016
Adem KARAHASANOĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Fevzi Paşa Mh. 452 Sk.No:15 Strateji Geliştirme Hizmetleri I Bölümü Konak/İZMİR Ayrıntılı bilgi için: N.GÜR
Elektronik Ağ: izmir.meb.gov.tr Tel: (0 232) 2803631
e-posta: strateji35_1@meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden f7a0-cc27-32a7-b0af-4fc6 kodu ile teyit edilebilir.

EK 5. MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Genel Ort.

Sayı : 12018877-604.01.02E.12190134
Konu: Hülya TIRPAN
Araştırma İzni

31.10.2016

KONAK İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07/03/2012 tarihli ve B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 sayılı yazısı (Genelge 2012/13).
b) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 07/10/2016 tarihli ve 37094 sayılı yazısı.
c) 31/10/2016 tarihli ve 12171987 sayılı Valilik Onayı.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hülya TIRPAN'ın "Özel Eğitim Sınıflarındaki Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerde Direnç Davranışlarının İncelenmesi" konulu tez çalışması için kullanacağı ölçekleri, ilçenizde bulunan Gazi Ortaokulu OÇEM Sınıfında uygulama isteği ilgi (c) Valilik Onayı ile uygun görülmüştür.

Söz konusu ölçeklerin uygulanmasının, yukarıda adı geçen okulda 2016-2017 eğitim öğretim yılında eğitim öğretimi aksatmayacak, eğitim kurumu yöneticilerinin uygun gördüğü şekilde ve araştırma yapılmadan önce araştırmanın yapılacağı okullar tarafından "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Her Tür Okul ve Kurumlarda Yapılmasına İzin Verilen Araştırma Uygulamasında, Olabilecek Zararları Karşılama Taahhüdü" adlı ekin araştırmacı tarafından doldurulması gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mehmet Fatih VARGELOĞLU
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Ek:

- 1- Valilik Onayı (1 sayfa)
- 2- Araştırma Değerlendirme Formu,
Anket Formları (5 Sayfa)
- 3- Taahhüt Formu (1 sayfa)

Fevzi Paşa Mh. 452 Sk. No:15 Strateji Geliştirme Hizmetleri 1 Bölümü Konak/İZMİR
Elektronik Ağ: izmir.meb.gov.tr
e-posta: strateji35_1@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: N.GÜR
Tel: (0232)280 36 31

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Hülya TIRPAN

Doğum Tarihi: 21.03.1976

Doğum Yeri: Kahramanmaraş

Yabancı Dili: İngilizce

Adres: Gazi Ortaokulu Talatpaşa Bulvarı No:22 Konak İzmir

ÖĞRENİM DURUMU

2014-2018 Yüksek Lisans. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

1996-2000 Lisans. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği

1990-1994 Ortaöğretim. Eğirdir Sağlık Meslek Lisesi.

ÇALIŞMA HAYATI

2004-... Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde özel eğitim öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

2001-2004 Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde sınıf öğretmenliği

1994-2001 Sağlık Bakanlığı bünyesinde çeşitli hastanelerde hemşire olarak görev yaptım.